

Rikosprosessin sujuvoittaminen

Lausuntotiivistelmä

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:17

Rikosprosessin sujuvoittaminen

Lausuntotiivistelmä

Jurkka Jämsä

Oikeusministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-025-3

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Rikosprosessin sujuvoittaminen Lausuntotiivistelmä

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:17	Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Tekijä/t	Jurkka Jämsä	
Kieli	suomi	Sivumäärä 106

Tiivistelmä

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän yksimielinen muistio (Rikosprosessin sujuvoittaminen; Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16) luovutettiin oikeusministeriölle 6.4.2023. Ministeriö vastaanotti muistiosta 53 lausuntoa.

Muistiossa tarkastellaan useita toimia, joilla voitaisiin sujuvoittaa rikosasioiden käsittelyä koko rikosprosessiketjussa ottaen huomioon esitutkintavaihe, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely sekä niiden nivelkohdat. Muistiossa ehdotetaan esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta koskevan sääntelyn tarkastelua, esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista tutkittavan asian vaativuuden perusteella ja eri muotomääräysten keventämistä. Lisäksi tarkastellaan erilaisia kevennettyjä rikosasioiden menettelytapoja, kuten sakkomenettelyä, ja sovittelun sekä syyteneuvottelun lisäämistä. Tuomioistuinten osalta muistiossa käsitellään esimerkiksi keinoja vähentää pääkäsittelyjen peruuntumista sekä tehostaa valmistelua. Lisäksi muistiossa tarkastellaan erilaisia digitalisaation tuomia mahdollisuuksia rikosprosessin tehostamiseksi.

Lausuntopalautteessa kannatettiin monia kehittämissuhteita. Joidenkin ehdotusten osalta lausuntopalaute oli jakautuneempaa. Kokonaisuutena lausuntopalautteen perusteella voidaan katsoa, että työryhmän muistio muodostaa hyvän lähtökohdan rikosprosessin sujuvoittamistoimien jatkovalmistelulle.

Asiasanat rikosprosessi, esitutkinta, oikeudenkäynti, sujuvuus

ISBN PDF	978-952-400-025-3	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero	VN/24963/2022	Hankenumero	OM068:00/2022

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-025-3>

Smidigare straffprocesser - sammandrag av remissvaren

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:17		Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Jurkka Jämsä		
Språk	finska	Sidantal	106

Referat

En enhällig promemoria av arbetsgruppen som bedömt åtgärder som kan göra straffprocessen smidigare (Smidigare straffprocesser; Justitieministeriets publikationer, betänkanden och utlåtanden 2023:16) överlämnades till justitieministeriet den 6 april 2023. Totalt 53 utlåtanden inkom till ministeriet.

I promemorian granskas flera åtgärder som kan göra behandlingen av brottmål smidigare i hela straffprocesskedjan. Detta gäller förundersökningsfasen, åtalsprövningen, domstolsbehandlingen och övergångarna mellan dem. I promemorian föreslås till exempel att bestämmelserna om skyldigheten att registrera en brottsanmälan ses över, att förundersökningsåtgärderna ställs i relation till hur krävande ärendet som undersöks är och att olika formföreskrifter lindras. Dessutom granskas olika förenklade förfaranden i brottmål, såsom bötesförfarandet samt ökad medling och åtalsuppgörelse. I fråga om domstolarna behandlas i promemorian till exempel metoder för att minska inställda huvudförhandlingar och effektivisera beredningen. I promemorian granskas dessutom olika möjligheter som digitaliseringen medför för att effektivisera straffprocessen.

I remissvaren understöddes många av utvecklingsförslagen. I fråga om vissa förslag var remissvaren mer splittrade. Som helhet kan man utifrån remissvaren säga att arbetsgruppens promemoria utgör en bra utgångspunkt för den fortsatta beredningen av åtgärderna för smidigare straffprocesser.

Nyckelord straffprocess, förundersökning, rättegång, smidighet

ISBN PDF	978-952-400-025-3	ISSN PDF	2490-1172
Ärendenummer	VN/24963/2022	Projektnummer	OM068:00/2022

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-025-3>

Streamlining criminal procedure - summary of opinions

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2024:17	Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland	

Author(s)	Jurkka Jämsä	Pages	106
Language	Finnish		

Abstract

The unanimous memorandum of the working group assessing the streamlining of the criminal procedure (Streamlining of criminal procedure; Publications of the Ministry of Justice, Reports and statements 2023:16) was submitted to the Ministry of Justice on 6 April 2023. The Ministry received 53 comments on the memorandum.

The memorandum examines a number of measures that could help in streamlining the processing of criminal cases throughout the criminal procedure chain, taking into account the pre-trial investigation, consideration of charges and court proceedings as well as the links between these. The memorandum's proposals include reviewing the regulation concerning the obligation to register police reports, putting the pre-trial investigation measures in proportion based on how demanding the case under investigation is, and simplification of various procedural requirements. In addition, different simplified procedures for handling criminal cases, such as fines, are examined, and increased mediation and prosecution are investigated. With regard to courts, the memorandum discusses such things as methods for reducing the cancellation of main hearings and improving the efficiency of preparations. In addition, the memorandum examines the various opportunities brought about by digitalisation for improving the efficiency of criminal procedure.

Many development proposals were supported in the feedback. For some of the proposals, the feedback in the comments was more divided. Overall, on the basis of the feedback received, it can be determined that the working group's memorandum constitutes a good starting point for the further preparation of measures to streamline criminal procedure.

Keywords criminal procedure, pre-trial investigation, trial, fluency

ISBN PDF	978-952-400-025-3	ISSN PDF	2490-1172
Reference number	VN/24963/2022	Project number	OM068:00/2022

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-025-3>

Sisältö

1	Työryhmän muistio ja lausuntokierros	8
2	Yhteenveto lausunnoista	11
3	Esitutkintaprosessia koskevat kehittämis ehdotukset	13
3.1	Viranomais harkinta rikos ilmoituksen kirjaamisessa.....	13
3.2	Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet	16
3.3	Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen.....	16
3.4	Esitutkinnan muotomääräykset	18
3.5	Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen.....	19
3.6	Esitutkinnan keskeyttäminen.....	21
3.7	Esitutkinnan rajoittaminen	22
3.8	Perusteluvelvollisuus.....	23
3.9	Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle	24
3.10	Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi.....	26
4	Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämis ehdotukset	27
4.1	Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset	27
4.2	Suppea esitutkinta	30
4.3	Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten ja syyttäjähasteet.....	31
4.4	Pikaoikeudenkäynnit.....	32
4.5	Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli).....	34
5	Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämis ehdotukset	36
5.1	Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen	36
5.2	Esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset	37
5.3	Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa	40
6	Syyteneuvottelua koskevat kehittämis ehdotukset	43
6.1	Käyttö, soveltamisala ja ajoitus	43
6.2	Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset.....	46
6.3	Asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn.....	46
7	Hallinnolliset seuraamukset	49

8	Peruuntuneet pääkäsittelyt	52
8.1	Automatisoitu muistutusjärjestelmä	52
8.2	Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely	53
8.3	Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika	56
8.4	Poissaolokäsittelyn soveltamisala	59
9	Kirjallinen menettely	65
10	Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit	68
11	Rikosasioiden valmistelu	71
11.1	Rikosasioiden valmistelu ja preklusio	71
11.1.1	Preklusio rikosprosessissa ja siihen rinnastuvat keinot	71
11.1.2	Todistelun ilmoittaminen sanktion uhalla	74
11.1.3	Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta	75
11.1.4	Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus	77
11.2	Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen	78
12	Käräjäoikeuksien kokoonpanot	80
12.1	Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen	80
12.2	Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus	82
13	Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevat menettelyt	84
13.1	Ennakkopäätöskysymysmenettely	84
13.2	Ns. hyppyvalituslupamenettely	85
14	Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuositukset	86
14.1	Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta	86
14.2	Sähköinen asiointi esitutkinnassa	88
14.2.1	Vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle ja esitutkintapäätökset sähköisesti	88
14.2.2	Asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti	89
14.3	Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen	91
14.4	Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen	94
15	Ehdotusten vaikutukset	98
16	Muita huomioita työryhmän ehdotuksista	101

1 Työryhmän muistio ja lausuntokierros

Oikeusministeriö asetti 30.9.2022 työryhmän arvioimaan keinoja rikosprosessin sujuvoittamiseksi. Työryhmän tehtävänä oli arvioida toimia, joilla voitaisiin sujuvoittaa rikosasioiden käsittelyä koko rikosprosessiketjussa ottaen huomioon esitutkintavaihe, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely sekä niiden nivelkohdat. Työryhmän tuli tarkastella myös niitä esitutkinnan ja rikosprosessin vaiheita ja toimia, joita olisi mahdollista karsia tai tehostaa käsittelyn nopeuttamiseksi asianosaisten oikeusturvan kuitenkaan vaarantumatta. Keinoja tehostaa rikosprosessiketjun viranomaisten välistä yhteistyötä ja sen tapoja tuli arvioida erityisesti esitutkintayhteistyön osalta.

Työryhmän tuli arvioinnin perusteella esittää kehittämissuhteita rikosasioiden käsittelyyn rikosprosessin sujuvoittamiseksi ja kokonaiskäsittelyaikojen lyhentämiseksi, jotta voitaisiin korjata erityisesti lain käytännön soveltamistilanteissa ilmenneitä puutteita ja haasteita. Valmistelussa tuli selvittää kehittämissuhteiden tavoitetta ja vaihtoehtoisia tapoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Ehdotukset tuli laatia muistion muotoon.

Työryhmän toimikausi oli 1.10.2022–31.3.2023 ja se luovutti yksimielisen muistionsa (Rikosprosessin sujuvoittaminen; Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16) oikeusministeriölle 6.4.2023. Työryhmä on tuonut muistiossaan esille useita kehittämissuhteita rikosprosessin eri vaiheissa esitutkinnasta aina tuomioistuinkäsittelyyn saakka.

Oikeusministeriö pyysi 5.5.–31.8.2023 muistiosta lausunnon lausuntopalvelu.fi-verkopalvelun kautta seuraavilta viranomaisilta, organisaatioilta ja asiantuntijoilta (lausunnon toimittaneet tahot on merkitty tähdellä *):

- Ahvenanmaan käräjäoikeus
- Digi- ja väestötietovirasto*
- Eduskunnan oikeusasiamies*
- Etelä-Karjalan käräjäoikeus*
- Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus
- Etelä-Savon käräjäoikeus*
- Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri*
- Helsingin hovioikeus*

- Helsingin kärjäoikeus*
- Helsingin yliopisto / professori Dan Helenius
- Helsingin yliopisto / professori Sakari Melander
- Itä-Suomen hovioikeus
- Itä-Suomen yliopisto / professori Matti Tolvanen*
- Itä-Uudenmaan kärjäoikeus*
- Julkiset Oikeusavustajat ry*
- Kainuun kärjäoikeus
- Kanta-Hämeen kärjäoikeus*
- Keski-Suomen kärjäoikeus*
- Korkein oikeus*
- Kymenlaakson kärjäoikeus
- Lapin kärjäoikeus*
- Lapin yliopisto / professori Mikko Vuorenpää*
- Liikenne- ja viestintäministeriö*
- Lounais-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
- Luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ry
- Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus*
- Oikeusrekisterikeskus*
- Oulun kärjäoikeus*
- Pirkanmaan kärjäoikeus*
- Pohjanmaan kärjäoikeus*
- Pohjois-Karjalan kärjäoikeus
- Pohjois-Savon kärjäoikeus
- Poliisihallitus*
- Puolustusvoimien pääesikunta*
- Päijät-Hämeen kärjäoikeus*
- Rajavartiolaitos*
- Rikosseuraamuslaitos*
- Rikosuhripäivystys*
- Rovaniemen hovioikeus*
- Satakunnan kärjäoikeus
- Sisäministeriö*
- Suomen Asianajajaliitto*
- Suomen Lakimiesliitto ry (Juristiliitto)*
- Suomen Poliisijärjestöjen liitto ry*
- Suomen Syyttäjähdistys ry*
- Suomen tuomariliitto ry*
- Syyttäjälaitos (Valtakunnansyyttäjän toimisto)*
- TietosuojaValtuutetun toimisto*
- Tulli*

- Tuomioistuinvirasto*
- Turun hovioikeus*
- Vaasan hovioikeus*
- Valtioneuvoston oikeuskansleri*
- Valtiovarainministeriö*
- Varsinais-Suomen kärjäoikeus*

Lausuntoja saatiin yhteensä 53. Pyydetyistä 55 lausunnosta saatiin 43.
Lisäksi lausunnon antoivat:

- Apulaisprofessori Mika Launiala
- Rikosseuraamustyöntekijä Annina Vilkas
- Rikoksettoman elämän tukisäätiö sr
- HEUNI – YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti
- Puolustusministeriö
- Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry
- Amnesty International Suomen osasto
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- Aluesyöttäjät Vilhelm Nordström ja Maarit-Poikela-Honkahuhta

Kaikki lausunnot ovat luettavissa verkko-osoitteessa: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=52b414f7-4fb1-498e-9113-8890920097c0>

2 Yhteenvedo lausunnoista

Lausuntopalautteessa suhtauduttiin pääosin myönteisesti lähes kaikkiin muistion kehitysehdotuksiin rikosprosessin eri vaiheissa. Yleisesti ottaen lausunnonantajat ovat kannattaneet hyvin laajasti sellaisia ehdotuksia, joilla on pyritty luomaan tarkoituksenmukaisia väyliä erilaisille rikosasioille. Yksinkertaisia asioita tulisi voida käsitellä ja ratkaista helpolla ja nopealla menettelyllä. Täysimittaiseen oikeudenkäyntiin mahdollisine muutoksenhakuineen tulisi ohjautua vain vaikeampi asioita, jolloin yhteiskunnan resursseja voidaan käyttää tarkoituksenmukaisesti.

Esitutinnan osalta lausunnonantajilla on ollut vaihtelevia näkemyksiä muistiossa mainittujen kehittämisehdotusten vaikutuksista. Esimerkiksi esitutkintavelvollisuuden keventämiseen tähtäävien toimien osalta on esitetty huoli siitä, miten menettelyt voitaisiin pitää mahdollisimman yhdenmukaisina. Valtaosin ehdotettujen toimenpiteiden jatkoselvittämistä on kuitenkin kannatettu.

Kevennettyjen rikosprosessimuotojen osalta kannatusta sai etenkin sakkomenettelyn kokonaisuudistus. Myös muiden kehittämisehdotusten jatkoselvittämistä kannatettiin.

Sovittelun lisäämistä rikosasioissa on sinänsä kannatettu, samoin kuin mahdollisuutta käsitellä soviteltavat asiat kevyemmässä prosessissa. Useissa lausunnoissa kuitenkin huomautetaan, että kaikki rikosasiat eivät sovellu soviteltaviksi. Lisäksi sovittelun yhdistäminen muuhun rikosprosessiin on koettu haasteelliseksi. Mikäli sovittelu ei johda sovintoratkaisuun, tulisi rikoksesta saada kuitenkin riittävä näyttö.

Syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista on kannatettu lausunnoissa varsin laajasti. Samoin on pidetty tarpeellisena yksinkertaistaa syyteneuvottelun menettelysäännöksiä ja arvioida asianomistajan suostumuksen tarpeellisuutta.

Työryhmän ehdotus hallinnollisen seuraamusjärjestelmän kehittämiseksi sai hyvin laajaa kannatusta. Useissa lausunnoissa tuotiin esille tarve selvittää nykyisen järjestelmän toimivuutta enemmän. Lausunnonantajilla oli vaihtelevia näkemyksiä siitä, millaiset teot voitaisiin siirtää hallinnollisten seuraamusten piiriin.

Muistiossa oli myös erilaisia rikosasian oikeudenkäyntimenettelyä koskevia kehittämissuhteita. Lausunnoissa kannatettiin yksimielisesti sen selvittämistä, voitaisiinko kehittää järjestelmä, joka muistuttaisi lähestyvistä pääkäsittelyistä. Samoin pidettiin tarpeellisena arvioida pääkäsittelyn lykkäystä ja noutoja koskevia säännöksiä. Poissaolokäsittelyn ja kirjallisen menettelyn soveltamisalan sekä tuomioiden perusteluvollisuuden osalta lausuntopalaute oli jakautuneempaa.

Rikosasioiden valmistelua koskevista ehdotuksista ristiriitaisin suhtautuminen koski preklusiota ja muita säännösvaihtoehtoja, joilla rikosasian vastaaja veloitettaisiin myötävaikuttamaan asian selvittämiseen ilmoittamalla kantansa aikaisessa vaiheessa prosessia. Sen sijaan ehdotukseen pääkäsittelyn ulkopuolella tapahtuvasta henkilötodistelun ennakkolisestä vastaanottamisesta suhtauduttiin positiivisesti.

Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevien säännösten osalta lausunnoissa todettiin, että ehdotuksia tulee tarkastella kokonaisuutena. Hyvin laajaa kannatusta sai lautamiesjärjestelmän tarpeellisuuden arviointi ja monessa lausunnossa kannatettiin suoraan sen lakkauttamista. Keskeistä olisi palautteen mukaan se, että asialla on sen vaikeustaso vastaava kokoonpano.

Korkeinta oikeutta koskevia kehittämissuhteita kannatettiin lausunnoissa yksimielisesti. Korkein oikeus on myös itse ollut aloitteellinen ennakkopäätöskysymysmenettelyn ja ns. hyppyvalituslupamenettelyn käyttöönottamiseksi.

Muistiossa ehdotetaan eräitä konkreettisia keinoja hyödyntää digitalisaatiota, kuten syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen yhteinen työskentelyalusta. Sellaisen katsottiin edistävän esitutkintayhteistyötä. Lisäksi pidettiin tärkeänä kehittää mahdollisuuksia asioida sähköisesti esitutkinnassa. Kuulustelujen tallentamista äänitallenteelle tai kuva- ja äänitallenteelle kannatettiin, mutta useissa lausunnoissa pidettiin tärkeänä, että saatavilla olisi myös litterointi ainakin tietyissä tilanteissa. Lausunnoissa katsottiin työryhmän tavoin, että järjestelmäkehityksen tulee tapahtua koko rikosprosessiketju ja kaikki viranomaiset huomioiden, jotta järjestelmät ovat mahdollisimman hyvin yhteensopivia.

Kokonaisuutena lausuntopalautteen perusteella voidaan katsoa, että työryhmän muistio muodostaa hyvän lähtökohdan rikosprosessin sujuvoittamistoimien jatkovalmistelulle.

Muistioon sisältyvät kehittämissuhteet ja näkemykset on jäljempänä esitetty *kursiivilla*.

3 Esitutkintaprosessia koskevat kehittämisehdotukset

3.1 Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Työryhmä pitää tarpeellisena arvioida rikosilmoituksen kirjaamisen edellytyksiä. Lähtökohtana tulisi olla esitutkintalain 3 luvun 1 §:ssä nimenomaisesti säädetty esitutkintaviranomaisen viran puolesta suorittama harkinta, jonka perusteella esitutkintaprosessin ulkopuolelle rajattaisiin ne asiat, joissa ei selvästi ole kyse rikoksesta tai rikosoikeudellisesta menettelystä, vaikka ilmoittaja näin arvioisikin. Ilmoitukset, joita esitutkintaviranomainen ei kirjaisi rikosilmoituksiksi, kirjattaisiin kuitenkin esitutkintaviranomaisen käytössä olevaan muuhun yleiseen asianhallintajärjestelmään.

Valtaosa lausunnonantajista on kannattanut muistion ehdotusta siitä, että esitutkintaviranomaisella olisi harkintavaltaa rikosilmoituksen kirjaamisessa. Useat lausunnonantajat ovat kuitenkin pitäneet tärkeänä ilmoituksen kirjaamista jotenkin, jotta ratkaisut ovat jälkikäteen todennettavissa. Lisäksi useissa lausunnoissa on kiinnitetty huomiota siihen, että käytäntöjen tulisi olla yhtenäisiä.

Poliisihallitus pitää kannatettavana sitä, että kynnystä sellaisten ilmoitusten kirjaamiseen Patja-järjestelmään, joissa ei selvästi ole kyse epäilystä rikoksesta, nostetaan. Poliisihallitus katsoo, että tällaiset ilmoitukset tulisi dokumentoida johonkin toiseen järjestelmään tai saada järjestelmään oma luokkansa tällaisille asioille.

Tuomariliitto kannattaa poliisin resurssien kohdentamisen tehostamista. Yhtenä keinona voi Tuomariliiton näkemyksen mukaan olla rikosilmoituksen kirjaamista koskevan harkintavallan laajentaminen. Poliisin tietojärjestelmien tulisi kuitenkin tällaisissa tapauksissa mahdollistaa asian kirjaaminen vähin toimenpitein ja esimerkiksi kevyen fraasimuotoisen rajaamispäätöksen antaminen.

Demla ry vastustaa ehdotusta katsoen, että esitutkintaa sujuvoittavat toimenpiteet olisi kohdistettava rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeisiin toimenpiteisiin. Myös **yhdenvertaisuusvaltuutettu** suhtautuu ehdotukseen kielteisesti ja pitänyt tärkeänä, että rikosilmoituksen vastaanottamisen kynnys säilytetään matalana.

Turun hovioikeuden lausunnossa esitetään epäily siitä, saavutetaanko kirjaamisen edellytysten arvioinnilla säästöjä, jos ilmoitukset on joka tapauksessa kirjattava asianhallintajärjestelmään.

Valtakunnansyyttäjän toimisto ja **Suomen syyttäjähdistys** huomauttavat, että kirjaamiskynnys ei saa madaltua epäselvien ilmoitusten tai vaikeiden asioiden takia. Esimerkiksi hankala sopimusoikeudellinen asia saatetaan tulkita siviiliasiaksi tunnistamatta siinä mahdollisesti piilevää rikosoikeudellista kysymystä ja asia jätetään kirjaamatta. Syyttäjille esitetyt pyynnöt esitutkinnan toimittamisesta eivät saisi lisääntyä.

Keski-Suomen kärjäoikeus toteaa, että rikosilmoituksen tekemisellä ei pitäisi voida painostaa siviilioikeudellisen riidan vastapuolta.

Vaasan hovioikeuden mukaan rikosilmoitusta ei tulisi jättää kirjaamatta sillä perusteella, että rikos on vaikeasti selvitettävissä, kuten nettipetokset.

Julkiset oikeusavustajat ry ja **Rikosuhripäivystys** ilmaisevat huolen siitä, ettei ilmoituksia saisi jättää kirjaamatta esimerkiksi ilmoittajan huonon kielitaidon takia.

HEUNI ehdottaa, että rikosprosessin sujuvoittamisen yhteydessä arvioitaisiin myös lastensuojelulain 25 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden sisältöä. Lausunnon mukaan lasten ja nuorten kanssa työskenteleville viranomaisille ei useinkaan ole selvää, missä tilanteissa ilmoitusvelvollisuus täyttyy, ja ilmoituksia saatetaan tehdä joskus liian matalalla kynnyksellä. Myös ilmoitusvelvollisuuden johdosta esituttakaan saattaa päätyä sinne kuulumattomia asioita.

Työryhmä katsoo rikosilmoituksen kirjaamisen harkinnanvaraisuutta koskevan ehdotuksen korostavan tarvetta kehittää esitutkintaviranomaisen sähköisiä asiointikanavia siten, että ne ohjaavat toimittamaan viranomaiselle riittävät tiedot asian ja tarpeellisten prosessien arvioimiseksi. Sähköisen ilmoituksen tehnyt voisi saada järjestelmän kautta heti tiedon, jos ilmoitettu teko ei täyttäisi rikoksen tunnusmerkistöä eikä siitä syötettyjen tietojen perusteella kirjattaisi rikosilmoitusta.

Poliisihallitus kannattaa työryhmän ehdotusta.

Keski-Suomen kärjäoikeus ei näe kohtuuttomaksi vaatimukseksi velvollisuutta tehdä rikosilmoitus sähköisesti hyödyntäen sähköistä asiointiportaalia. Henkilöillä, jotka eivät kykene sähköiseen asiointiin, tulee olla mahdollisuus asioida henkilökohtaisesti. Poliisiasemalla tulee myös olla riittävät resurssit tarvittavan viranomaisavun antamiseen. Kuitenkin kokonaisuudessa velvoitteen asioida sähköisesti voidaan katsoa säästävän huomattavasti yhteiskunnan resursseja.

Rikosuhripäivystys toteaa, että sähköisen rikosilmoituksen lomakepohjaa tulisi kehittää helpommin ymmärrettäväksi ja käytettäväksi. **Amnesty International Suomen osaston** mukaan sähköisen rikosilmoitusjärjestelmän ei tulisi korvata muita ilmoitustapoja, sillä se asettaisi ilmoituksen tekijät eriarvoiseen asemaan.

Eduskunnan oikeusasiamies kannattaa ajatusta keskittää esitutkimamennettyyn vain sinne kuuluvat asiat, mutta ei pidä hyväksyttävänä sitä, että rikosilmoitus voitaisiin jättää käsittelemättä ilman kirjallista päätöstä.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus ehdottaa, että rikosilmoituksen kirjaamatta jättämisen edellytyksistä tulisi säätää selvästi ja tällaisesta ratkaisusta voitaisiin tehdä lyhyt päätös. Päätökseen jättää rikosilmoitus kirjaamatta tulisi kärjäoikeuden lausunnon mukaan joka tapauksessa voida hakea muutosta.

Juristiliitto, Tuomariliitto ja **Itä-Uudenmaan kärjäoikeus** huomauttavat, että asianomistajan yksin ajaman rikosasian vireille saattaminen edellyttää kirjallista päätöstä esitutkiminnan lopettamisesta. **Professori Mikko Vuorenpää** toteaa, että toimenpiteitä harkittaessa olisi ehkä syytä ottaa tarkemmin huomioon asianomistajan toissijainen syyteoikeus.

Erikseen tulisi arvioida niitä tilanteita, joissa pelkästään vakuutusoidellisen intressin turvaaminen edellyttää vakuutusyhtiön vaatimuksesta rikosilmoituksen tekemistä. Tulisi arvioida, onko asian kirjaaminen rikoksena vain vakuutuskorvauksen saamiseksi tarkoituksenmukaista.

Professori Matti Tolvanen kannattaa sellaisen järjestelmän kehittämistä, jossa rikosilmoitusta ei olisi tarpeen tehdä pelkästään vakuutusyhtiön vuoksi.

Työryhmän keskustelussa nousi esille ajatus oikeudenkäyntimaksua vastaavasta maksusta, joka voitaisiin harkinnan mukaan periä poliisille tehdyistä perusteettomista ilmoituksista. Lisäksi arviointiin mahdollisuutta velvoittaa ilmoittaja tekemään rikosilmoitus määräajassa ja vaikuttaa omalta osaltaan esitutkiminnan etenemiseen sujuvasti. Näitä kehittämisehdotuksia ei kuitenkaan kannatettu työryhmässä.

Juristiliitto, Helsingin oikeusaputoimisto ja **Amnesty International Suomen osasto** toteavat, että rikosilmoitusten ei tulisi olla maksullisia.

Vaasan hovioikeus ja **professori Mikko Vuorenpää** vastustavat sitä, että rikosilmoituksen tekemiselle säädettäisiin määräaika.

3.2 Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentissa säädetään ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen suorittamista tarpeellisista selvityksistä. Työryhmä katsoo, että alustavia selvittelytoimia koskevaa sääntelyä olisi tarpeellista arvioida. Alustavien selvittelytoimien ja varsinaisten esitutkintatoimenpiteiden välistä suhdetta tulisi säännöstasolla selkeyttää. Esitutkintaviranomaisella tulisi olla tapauskohtaista harkintavaltaa siitä, mitä toimenpiteitä asiassa olisi tarpeen suorittaa. Alustavia selvittelytoimia voidaan pitää sitä tarpeellisempina, mitä vakavammasta rikosepäilystä on kyse.

Lausunnonantajat kannattavat pääosin työryhmän ehdotuksia. Useat lausunnonantajat toteavat olevan tarpeen säätää riittävän selkeästi harkinnassa sovellettavista perusteista.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että esitutkintaviranomaisella on jo nyt harkintavaltaa esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan ja 3 luvun 3 §:n 2 momentin perusteella asian alustavan selvittämisen intensiteetissä ja rikosepäilyn vakavuus voidaan ottaa huomioon. Kantelujen perusteella aina ei ole ollut selvää, milloin on jo siirrytty alustavasta selvittelystä esitutkinnan puolelle. Lausunnon mukaan voitaisiin myös harkita, että säädettäisiin esitutkinnan aloittamispäätöksen kirjaamisesta. Myös **Helsingin oikeusaputoimiston** lausunnossa katsotaan, että nykyinen sääntely mahdollistaa jo viranomaisharkinnan selvittelytoimien osalta.

Apulaisoikeuskansleri huomauttaa, että esitutkinnan aloittamista koskevalla ratkaisulla on merkitystä sekä rikoksesta epäillyn, että asianomistajan oikeuksiin.

Puolustusministeriö katsoo, että niin sanottu esiselvitys on hyödyllinen työkalu ja osaltaan auttaa rajaamaan esitutkinnan niihin asioihin, joissa todella on syytä epäillä rikosta. Esiselvitystä koskeva sääntely on käyttöalaan nähden vähäistä. Myös **professori Matti Tolvasen** lausunnossa todetaan, että esiselvitystä käytetään nykyisin liian vähän.

3.3 Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Esitutkintalaissa on jo säädetty mahdollisuudesta jättää esitutkinta toimittamatta sekä keskeyttää, rajoittaa ja lopettaa esitutkinta edellytysten täytyessä, mikä nostaa käytännössä esitutkinnan toimittamiskynnystä. Työryhmä esittää arvioitavaksi, että esitutkinnan toimittamista koskevassa esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä tai muussa soveltuvassa säännöksessä (kuten esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentti)

säädettäisiin siitä, että esitutkintatoimenpiteet voitaisiin suhteuttaa asian laatuun ja vakavuuteen sekä toimenpiteistä aiheutuviin kustannuksiin esitutkintaviranomaisen harkinnan perusteella. Mitä lievemmästä rikoksesta on kysymys, sen keveämmällä menettelyllä tulisi voida edetä prosessissa asianosaisten oikeusturvaa kuitenkaan vaarantamatta.

Suurin osa lausunnonantajista on kannattanut muistiossa esitettyjä ehdotuksia. Useissa lausunnoissa on kuitenkin ilmaistu huoli siitä, miten esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista koskevat käytännöt pysyisivät mahdollisimman yhtenäisinä.

Poliisihallitus kannattaa sen selvittämistä, edellyttääkö esitutkintojen priorisointi lain tasoista sääntelyä. Poliisihallituksella on valmisteilla valtakunnallinen priorisointiohje.

Eduskunnan oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan asian laatu voidaan jo nykyisin ottaa varsin laajasti huomioon esitutkintatoimenpiteistä päätettäessä (esim. ETL 1 luvun 2 § 1, 3 luvun 7 §:n 1 momentti ja 13 §:n 1 momentti). Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välistä työnjakoa tulisi pohtia samoin kuin päätösten dokumentoimista. Lakitason sääntelyn tarvetta voitaisiin arvioida myös sen jälkeen, kun Poliisihallituksessa laadittavasta esitutkintojen priorisoinnista koskevasta ohjeesta on saatu kokemuksia.

Oulun kärjäoikeus toteaa, että esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamisen ja suppean esitutkinnan kohdalla lienee syytä kiinnittää jatkovalmistelussa huomiota tilanteisiin, joissa rikosasian vastaaja kärjäoikeudessa kiistää aiemmin esitutkinnassa tunnustamansa menettelyn. Mikäli tunnustaminen on johtanut esitutkintatoimenpiteiden suorittamatta jättämiseen ja rikoksesta on jo kulunut aikaa, näyttö on enää vaikeuksin saatavissa oikeudenkäyntiin. Mitä nopeammin mahdollinen oikeudenkäynti näissä tilanteissa toteutuu, sitä paremmat edellytykset on täydentää esitutkintaa. Vaihtoehtoisesti tulisi arvioida sitä, tulisiko laissa säätää syylliseksi epäillyn esitutkinnassa antaman tunnustuslausuman näyttöarvosta häntä vastaan ajatus rikosasiassa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että päätöksenteon pohjaksi on hankittava tietoa nykyisestä lainsoveltamiskäytännöstä. Syrjivin motiivein tehtyjä rikoksia ei tulisi missään tilanteissa jättää tutkimatta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lisäksi erityisen huolissaan rikosvastuun toteutumisesta lähisuhdeväkivallassa.

Juristiliitto toteaa, että osaa rikosasioista ei voida jättää tutkimatta resurssisyiden vuoksi, mistä syystä priorisointia ei voida lähtökohtaisesti kannattaa. Jos esitutkintatoimenpiteitä kuitenkin suhteutetaan, tulisi tämän lisäksi kehittää vaihtoehtoisia, kevennettyjä ja nopeutettuja menettelyitä. Esimerkiksi sellaisissa asioissa, joihin esitutkintatoimia ei suunnata, voisi tehostaa sovittelun hyödyntämistä.

Vaasan hovioikeus vastustaa esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista yksin tutkinnasta aiheutuviin kustannuksiin nähden tai yksittäisen viranomaisten suorittaman harkinnan perusteella. Esitutkintatoimenpiteiden tulee määräytyä asian laadun ja vakavuuden mukaisesti. Jos esitutkintoja priorisoidaan, asiasta tulee säätää laissa.

Valtakunnansyyttäjän toimisto ja **Suomen syyttäjähdistys** huomauttavat tarpeesta varmistaa, esimerkiksi esitutkintalain 5 luvun 2 §:ää muuttamalla, että esitutkintaviranomaisen on toimitettava syyttäjän tarpeelliseksi katsoma esitutkintatoimenpide. Lisäksi ne toteavat, että asianosaisen pyytämän esitutkintatoimenpiteen tekemättä jättämisestä tulisi tehdä perusteltu päätös.

Keski-Suomen kärjäoikeus toteaa, että esitutkintalaissa pitäisi olla lista epäiltyjen tekojen vakavuuden mukaisesta tutkintajärjestyksestä, mikä tukisi viranomaisharkintaa ja yhdenmukaista menettelyä.

Helsingin oikeusaputoimiston mukaan harkintavallan kirjaaminen säädökseen saattaisi heikentää käytännössä suhteellisten selvien ja yksinkertaisten juttujen nopeaa selvittämistä, jos vakavat ja muulla perusteella kiireelliset asiat olisivat etusijalla esimerkiksi pelkkien rikosnimikkeiden tai asianosaisiin liittyvien prioriteettitekojen perusteella.

Helsingin kärjäoikeus pitää parempana vaihtoehtona jäljempänä mainittua rikosasioiden nopeutettua käsittelyä (Ruotsin malli), joka koskee kaikkia rikosketjun eri vaiheita. Sinänsä estettä ei ole sille, että suhteutetuilla esitutkintatoimenpiteillä tutkitut asiat vietäisiin muihin prosesseihin kuin täysimittaiseen oikeudenkäyntiin, esimerkiksi sakkomenettelyyn.

3.4 Esitutkinnan muotomääräykset

Työryhmä ehdottaa, että esitutkintavelvoitteita ja niin sanottuja muotomääräyksiä tulisi tarkastella suhteessa esitutkinnan tavoitteisiin, asianosaisten oikeusturvaan ja toimenpiteillä saatavaan hyötyyn ja laatuun rikosprosessissa. Joidenkin määrämutoisten velvoitteiden osalta voidaan työaikasidonnaisuutta vähentää digitalisaation ja sähköisten prosessien kautta. Työryhmässä käytiin keskustelua muun muassa tarpeesta selvittää asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus ja suostumus kirjalliseen menettelyyn.

Poliisihallitus ja **Valtakunnansyyttäjän toimisto** pitävät ehdotusta kannatettavana.

Lapin käräjäoikeus toteaa, että asianomistajan suostumusta kirjalliseen menettelyyn olisi tarkoituksenmukaisempaa tiedustella esitutkinnassa kuin käräjäoikeudessa.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan esitutinnan muotomääräyksiä on mahdollista keventää erityisesti digitalisaatiota ja sähköisiä prosesseja hyödyntämällä.

Helsingin oikeusaputoimisto katsoo, että esitutinnan muotomääräysten merkitys rikosprosessissa ja muotomääräykset sisällöltään ovat usein asiaosaisille epäselviä tai vaikeasti ymmärrettäviä.

Amnesty International Suomen osasto toteaa, että julkisen vallan velvollisuus on varmistaa oikeusturvan toteutuminen sekä siihen tarvittavat resurssit, eikä resurssien säästäminen ole lain mukainen peruste oikeusturvan heikentämiseen.

Professori Matti Tolvanen katsoo, että ehdotusten osalta tarvitaan jatkoselvitystä. Voisi olla hyvinkin perusteltua jättää esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimukset selvittämättä esitutkinnassa niissä tapauksissa, joissa syyttäjä ei tulisi asianomistajan vaatimuksia ajamaan.

Rikosuhripäivystys kehottaa lausunnossaan harkitsemaan kuulustelutilaisuuden osalta selvästi tarpeettomien kysymysten esittämisestä luopumista. Tämä edellyttäisi kouluttamista ja mahdollisesti myös pöytäkirja- ja lomakepohjien uudistamista.

3.5 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Työryhmä ehdottaa esitutkintalain 3 luvun 9 §:n soveltamisen parantamiseksi, että säännöksen muotoilua arvioitaisiin. Erityisesti tämä koskee edellytystä rikoksen "ilmeisestä vähäisyydestä". Säännöksen tarkentamisen lisäksi myös pykälän perusteluissa olisi syytä selkeyttää ja kuvata soveltamisalaa mahdollisimman täsmällisesti.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta säännöksen tarkentamisesta ja soveltamisalan kuvaamisesta pykälän perusteluissa. **Keski-Suomen käräjäoikeus** kannattaa sitä, että esitutinnan toimittamatta jättämistä, esitutinnan rajoittamista ja keskeyttämistä samoin kuin sakkomenettelylain mukaista suppeaa esitutkintaa koskevia säännöksiä kehitetään vastaamaan paremmin tutkitavan asian laatua, vakavuutta ja tutkinnasta aiheutuvia kustannuksia.

Asianajaliitto toteaa, että esitutkinnan käynnistäminen saattaa vaikuttaa asianosaisten mahdollisuuteen saada esimerkiksi oikeusapua tai korvausta oikeus-turvavakuutuksesta, mikä tulee huomioida asiaa tarkemmin selvitetessä.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus huomauttaa, että kaikki tutkimatta tai syyttämättä jättämistä koskevat rajaukset vaikuttavat myös kansalaisten käsitykseen siitä, mikä on kiellettyä ja mikä sallittua. Jos jokin rikostyyppi jää säännönmukaisesti vaille seuraamuksia, on vaarana, että tällaista toimintaa ryhdytään pitämään yleisesti sallittuna. Myöskään **Lapin kärjäoikeuden** mukaan tehostaminen ei saisi johtaa siihen, että kaikki vähäiset teot jätetään käytännössä tutkimatta tai tutkinta keskeytetään, koska se on omiaan heikentämään rangaistusten ennaltaehkäisevää vaikutusta ja luottamusta viranomaisten toimintaan.

Vaasan hovioikeuden lausunnossa katsotaan, että jo nykyisin voimassa olevat säännökset mahdollistavat sen, että esitutkinta päätetään, jos asiaan ei ole saatavissa selvitystä tai epäiltyä ei ole. Myös **Suomen Poliisijärjestöjen Liitto** ja **Päijät-Hämeen kärjäoikeus** toteavat, että esitutkintalaki sisältää jo tällä hetkellä liikkumavaraa antavia keinoja, jotka mahdollistavat tehokkaan ja sujuvan esitutkinnan.

Lisäksi työryhmä ehdottaa, että asianomistajan vaatimuksia koskevaa edellytystä ja sen tarpeellisuutta tulisi arvioida tarkemmin. Rikoksissa, joista on aiheutunut vähäinen taloudellinen vahinko, voisi eräissä tapauksissa edellyttää asianomistajalta huolellisuusvelvoitetta eli pyrkimystä estää rikoksen syntyminen kohtuullisin toimin.

Vaasan hovioikeus ja **Asianajaliitto** suhtautuvat kielteisesti ajatukseen siitä, että esitutkinnan suorittaminen olisi riippuvainen asianomistajan huolellisuusvelvollisuuden täyttämisestä. **Lapin kärjäoikeuden** mukaan olisi kyseenalaista ottaa asianomistajan oma menettely rikoksen estämättä jättämisessä huomioon esitutkinnan toimittamatta jättämistä koskevassa harkinnassa.

Helsingin oikeusaputoimisto kannattaa asianomistajan huolellisuusvelvoitetta yritysten, mutta ei yksityishenkilöiden kohdalla.

Työryhmä pitää tarkoituksenmukaisena, että esitutkintalain 3 luvun 9 §:n säännöstä voitaisiin soveltaa tehokkaammin myös esimerkiksi sellaisissa laajoissa rikoskokonaisuuksissa, joissa lievempien rikosten selvittämisellä ei olisi vaikutusta rikosvastuun toteutumiseen.

Tuomariliiton ja **Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden** mukaan ehdotus siitä, että tarkoituksenmukaisuussyistä voitaisiin laajoissakin rikoskokonaisuuksissa jättää toimitamatta esitutkintaa lievistä rikosepäilyistä, on selvityksen arvoinen ja kannatettava. Myös **Rikosuhripäivystys** on kannattanut sitä, että laajoissa rikoskokonaisuuksissa jätettäisiin lievemmat, sakolla sovitettavat rikokset selvittämättä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsityksen mukaan tässä olisi tosiasiallisesti kyse esitutkinnan rajoittamisesta konkurrenssiperusteella, joka tällä hetkellä kuuluu syytäjän toimivaltaan. Tulisi hyvin huolellisesti ja kokonaisvaltaisesti arvioida, kuka tekee rikosprosessin etenemisen kannalta ratkaisevat päätökset ja missä määrin tätä päätösvaltaa voidaan antaa esitutkintaviranomaiselle.

Samassa yhteydessä tulisi arvioida myös esitutkintalain 11 luvun 1 §:n esitutkintapäätöstä koskevan säännöksen tarkoituksenmukaisuutta erilaisissa esitutkintapäätöksissä. Viimeksi mainitussa säännöksessä ei ole porrastusta sisällöltään ja vaikutuksiltaan erilaisiin esitutkintapäätöksiin nähden.

Poliisihallitus pitää ehdotusta kannatettavana. **Professori Matti Tolvasen** mukaan perusteluvollisuutta on syytä keventää ja perusteluvollisuus tulee suhteuttaa rikoksen vakavuuteen.

3.6 Esitutkinnan keskeyttäminen

Työryhmä ehdottaa, että esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksiä tulisi arvioida ja täsmentää. Keskeyttäminen tulisi olla mahdollista nykyistä laajemmin perustein kuitenkin yksityinen ja yleinen etu huomioon ottaen. Selvittämisessä tulisi voida tehdä kohtuullisuusarvioita suhteessa esimerkiksi vahingon määrään tai selvityksen saamiseen kohtuudella ja kustannustehokkaasti. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon asianosaisten oikeusturva sekä epäilyn että asianomistajan näkökulmasta.

Lausunnonantajat ovat pääosin kannattaneet työryhmän ehdotusta.

Tuomariliitto toteaa, että esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksiä tulisi arvioida ja täsmentää laajemmin, jotta tuomioistuimiin tulisi hyvin tutkittuja ja tarkoituksenmukaisesti rajattuja asioita.

Vaasan hovioikeuden mukaan esitutkinnan keskeyttämisen ei tule perustua pelkästään prosessiekonomisiin syihin. Samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien lievempien rikosten selvittämisen ei voida katsoa vaarantavan vakavampien rikosten tutkimiseen kohdennettavia resursseja. **Helsingin oikeusaputoimisto** toteaa, että pykälän sanamuodosta ei saa tulla keino keskeyttää suhteellisen yksinkertaisten ja selvien rikosten tutkimista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan se mahdollisuus, että esitutkinta voitaisiin keskeyttää, vaikka asiassa olisi epäilty, olisi hyvin olennainen muutos keskeyttämisen edellytyksiin. Jos näin tehtäisiin, kyse olisi tosiasiallisesti nykyistä esitutkinnan rajoittamista koskevasta toimenpiteestä.

Valtakunnansyyttäjän toimisto katsoo, että esitutkinnan keskeyttäminen syyttäjälle ilmoitetussa rikosasiassa kuuluneen esitutkintayhteistyössä neuvoteltavien asioiden piiriin.

Rikosuhripäivystys huomauttaa, että esimerkiksi petosrikosten tutkinnassa tulee aina tapauskohtaisesti harkita esitutkinnan keskeyttämisen edellytykset.

3.7 Esitutkinnan rajoittaminen

Työryhmä toteaa, että esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä säädetyt esitutkinnan rajoittamista koskevat perusteet ovat jo melko kattavat. Säännösten soveltamisessa on kuitenkin alueellisia eroja ja myös syyttäjä- ja tutkinnanjohtajakohtaisesti. Työryhmä katsoi, että esitutkinnan rajoittamisen soveltamiskäytäntöä olisi tarpeen yhdenmukaistaa ja tähän liittyvää syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välistä yhteistyötä tehostaa varhaisessa vaiheessa. Esitutkinnan rajoittamisen mahdollisuuksia tulisi hyödyntää nykyistä enemmän erityisesti laajoissa juttukokonaisuuksissa tutkinnan tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi. Viranomaisten ohjeistusta olisi tarpeen arvioida ja täsmentää. Myös valtakunnallisilla lomakepohjilla ja fraasipankilla keskeisistä seikoista voisi edistää rajoittamiskäytännön yhdenmukaisuutta.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän toteamusta tarpeesta yhdenmukaistaa esitutkinnan rajoittamisen soveltamiskäytäntöä. **Asianajajaliitto** jakaa työryhmän muistiossa esitetyn huolen siitä, että esitutkinnan rajoittamista koskevien perusteiden vaihteleva soveltamiskäytäntö sekä lisääntynyt käyttö on ongelmallista oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan keskustelua on herättänyt se, käytetäänkö lain suomaa harkintavaltaa keskittyä vakavampiin asioihin jo nyt liiankin laveasti. **Demla ry** pitää tarpeellisena, että esitutkinnan rajoittamista koskevista käytännöistä tehtäisiin selvitys, jonka perusteella olisi mahdollista arvioida tapahtuneen kehityksen tarkoituksenmukaisuutta ja oikeudenmukaisuutta.

Helsingin oikeusaputoimisto ja **Rikosuhripäivystys** kannattavat rajoittamisen soveltamiskäytäntöön liittyvää kattavaa koulutusta soveltamiskäytännön yhdenmukaistamiseksi. Myös **Terveyden ja hyvinvoinnin laitos** pitää tärkeänä koulutuksen

ja ohjeistuksen lisäämistä, jotta rajoittamista voidaan käyttää tehokkaasti ja vain niissä tapauksissa joihin se soveltuu. Koulutusten ja ohjeistusten tulisi perustua arviointeihin toimintatapoihin ja -malleihin.

Apulaisprofessori Mika Launiala pitää mahdollisena tehostaa henkilöresurssien käyttämistä siten, että tutkinnanjohtaja voisi itsenäisesti tehdä ratkaisun esitutkinnan rajoittamisesta sen sijaan, että päätöksen tekee syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä.

Professori Matti Tolvanen ei näe tarvetta sääntelyn muuttamiseen. Nykyinen sääntely on mahdollistanut esitutkinnan rajoittamisen varsin laajasti.

Työryhmässä tuotiin esiin ajatus siitä, voitaisiinko tutkintaa rajoittaa tapauksissa, joissa ilmoittaja on ollut passiivinen ilmoituksen teon jälkeen, ellei tutkinta erityisestä syystä olisi tarpeen. Lainsäädännöllisiä kehittämistarpeita ei kuitenkaan tältä osin ehdoteta.

Useat lausunnonantajat suhtautuvat kriittisesti esitutkinnan rajoittamiseen vain ilmoittajan myöhemmän passiivisuuden vuoksi.

Asianajajaliitto pitää vähimmäisedellytyksinä sitä, että asianomistaja on asiasta tietoinen ja antanut rajoittamiselle suostumuksensa. **Lapin kärjäoikeuden** ja **Tuomariliiton** näkemysten mukaan esitutkintaa ei lähtökohtaisesti tulisi rajoittaa pelkästään ilmoittajan myöhemmän passiivisuuden nojalla. Ehdotus saattaisi asettaa kaikkein heikommassa asemassa olevat rikosten uhrin huonoon asemaan.

Etelä-Karjalan kärjäoikeus pitää ajatusta esitutkinnan rajoittamista ilmoittajan passiivisuuden tilanteessa selvittämisen arvoisena.

3.8 Perusteluvollisuus

Esitutkintaviranomaisen perusteluvollisuudesta säädetään esitutkintalain 11 luvun 1 §:ssä. Työryhmä ei esitä esitutkintaviranomaisen ratkaisujen perusteluvollisuuden keventämistä. Riittävän ohjeistuksen ja koulutuksen avulla voidaan parantaa päätöksenteon laatua ja päätösten sisällön selkeyttä. Lisäksi luomalla valtakunnalliset fraasimallit ainakin yleisimmin toistuvien päätösten pohjaksi voidaan sujuvoittaa perustelujen laatimista. Esitutkintaviranomaisen käytössä olevia päätöksentekopohjia kehittämällä olisi mahdollista nopeuttaa ratkaisujen kirjoittamista siten, että päätöksentekopohjat sisältäisivät jo valmiiksi päätöksen perustelemisen kannalta oleelliset asiakohdat ja ohjaisivat ratkaisun tekijää huomioimaan ratkaisun kannalta tarpeelliset seikat.

Lausunnonantajat ovat pääosin kannattaneet fraasimallien käyttöönottoa ja kehittämistä. Useissa lausunnoissa kuitenkin korostetaan, että päätöksistä tulee käydä ilmi ne perustelut, joilla yksittäisessä tapauksessa on päädytty tiettyyn lopputulokseen.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus ja **Lapin käräjäoikeus** ehdottavat lausunnoissaan harkittavaksi sitä, että ainakin yksityiskohtaiset perustelut annettaisiin vain pyydettyinä.

3.9 Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Esitutkintalain 7 luvussa säädetään kuulusteluista. Luvussa mainitut ilmoitukset käydään suullisesti läpi kuulusteltavan kanssa. Läpikäytävien asioiden määrästä johtuen tehtävään kuuluu huomattavasti työaika. Esitutkintalain ilmoitukset voitaisiin tehdä muilla tavoin kuin käymällä ne suullisesti läpi. Työryhmä kannattaa ehdotusta toimittaa kuulusteluun tulevalle asianosaiselle etukäteen sähköpostilla tiedoksi ja tutustuttavaksi edellä mainitut esitutkintalaissa säädettyt ilmoitukset. Asiaa tulisi selvittää tarkemmin ottaen huomioon muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-sääntelyn asettamat velvoitteet.

Lausuntopalautteessa on pääosin kannatettu työryhmän ehdotusta, mutta korostettu myös tarvetta varmistua siitä, että kuulusteltava tosiasiallisesti ymmärtää ilmoitusten sisällön.

Poliisihallituksen mukaan kuulustelujen alussa tehtävät esitutkintalain mukaiset ilmoitukset pitäisi pystyä tekemään joko kirjallisesti antamalla mahdollisuuksien mukaan etukäteen luettavaksi, kuuntelemalla tai katsomalla tallenne. Tämän jälkeen kuultavalta tiedusteltaisiin ainoastaan, haluaako hän paikalle avustajan tai jonkun muun tarvittavan henkilön. Jo etukäteen toimitettu tieto nopeuttaa kuulustelutilanteita ja ennalta estää kuulustelujen peruutumisia. Rikoksesta epäillylle voitaisiin ilmoittaa kuulustelun yhteydessä vain hänen oikeudestaan vaieta ja mahdollisuudesta olla edistämättä rikoksensa selvittämistä.

Poliisihallitus esittää harkittavaksi, että esitutkintalakiin otettaisiin myös pykälä, jonka mukaan epäillylle kerrottaisiin ennen kuulustelua, että jos hän ei jotakin kuulustelussa kerro tai antaa väärää tietoa, se saattaa vaikeuttaa hän puolustustaan myöhemmin. Lisäksi Poliisihallitus esittää harkittavaksi, että esitutkintalaissa säädetäisiin velvollisuudesta kertoa epäillylle ennen kuulustelua rikoslain 6 luvun 6 §:n

mukaisesta epäillyn mahdollisuudesta saada lievempi tuomio, mikäli hän edistää oman rikoksensa selvittämistä. Poliisihallituksen mukaan esitutkinnassa pitäisi voida sopia sitovasti tuomion lievennyksestä, mikäli edistää rikoksensa selvittämistä.

Rajavartiolaitos tukee esitettyjä ratkaisuja, joiden mukaan esitutkintaan liittyvät ilmoitukset voitaisiin tehdä etukäteen kirjallisesti esimerkiksi sähköpostilla. Vaikkakin niiden tuleminen ymmärretyksi jouduttaisiin käsittelemään edelleen myös suullisesti, niin ennakollinen ilmoittaminen kirjallisesti nopeuttaa oikeuksien läpikäymistä ja osaltaan varmistaa, että ne tulevat ymmärretyksi oikein. Valtaosassa Rajavartiolaitoksen tutkintoja kuultavat puhuvat äidinkielenään jotakin muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittamiseen liittyvien asioiden hoitamista on kuitenkin mahdollista edistää ennakoon hyvin valmistelluilla lomakkeilla, mikä säästäisi myös tulkkaukseen käytettäviä resursseja mahdollisesti merkittävästikin.

Tuomariliitto kannattaa kuulusteltavan oikeuksista tiedottamista myös etukäteen asianosaiselle. Uusi toimintatapa nopeuttaisi kuulustelun alussa oikeuksien läpikäymistä ja lisäksi parantaisi oikeusturvaa.

Amnesty International Suomen osasto katsoo, että oikeudet ja velvollisuudet tulisi ilmoittaa kokonaisuudessaan kuultavalle kuulustelutilanteessa, eikä edellyttää kuultavalta niihin perehtymistä etukäteen tai selvennysten vaatimista erikseen kuulustelutilanteessa. Näiden ilmoitusten toimittaminen etukäteen on ehdotuksena kannustettava, mutta se ei saa korvata suullisia ilmoituksia.

Rovaniemen hovioikeuden käsityksen mukaan muistiossa tarkoitetun erillisen ilmoituksen lähettäminen kuulusteltavalle ei tuo merkittävää ajansäästöä, koska kuulusteltavat kutsutaan usein kuulusteluun puhelimitse ja koska ilmoitukset käydään edelleen läpi kuulustelun aluksi. Myös **Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus** ja **Rikosuhripäivystys** pitävät epäselvänä sitä, johtaisiko ehdotus menettelyn nopeutumiseen.

Ilmoitusten läpikäyminen kuulustelun aluksi on **Asianajajaliiton** näkemyksen mukaan tarpeellista, mikäli asianosaisella ei ole lainoppinutta avustajaa apunaan. **Helsingin oikeusaputoimisto** ehdottaa, että ennakko-ohjeistuksessa voisi olla lyhyesti kerrottuna koko rikosprosessin vaiheet. Ohjeessa voisi olla myös kattavammin selvitys avustamisesta ja puolustuksen hankkimisesta, etenkin valtion varoin saatava julkinen oikeusapu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että uudistettaessa oikeuksista ja velvollisuuksista ilmoittamista kielellisten oikeuksien käyttö turvataan sekä kansalliskielillä että muilla kielillä. Esitutkintaviranomaisten on toiminnassaan lisäksi panostettava haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tunnistamiseen. **Juristi-liitto** toteaa, että muiden kuin suomen kielellä asioivien osalta on oikeudenkäynnin järjestämisvaiheessa muodostunut ongelmaksi se, ettei esitutkinnassa riittävässä määrin varmistuta kuultavan henkilön prosessikielestä ja toisaalta äidinkielestä.

HEUNI suosittelee, että ohjeistukset kirjoitetaan selkokielellä, eli siten, että ne varmasti ymmärretään tarkoitetulla tavalla. Lisäksi oikeuksista ja velvollisuuksista voitaisiin tehdä videoita kutakin prosessin asianosaista varten, joissa asiat käydään puhuen läpi.

Apulaisoikeuskansleri korostaa, että myös muiden kuin esitutkintalain 7 luvun mukaisten ilmoitusten tekeminen on tärkeää. Ilmoitus asianomistajan oikeuksista tulee tehdä esitutkintalain 4 luvun 18 §:n mukaisesti.

Professori Mikko Vuorenpää suhtautuu ilmoittamisvelvollisuuksien lievennyksiin erittäin suurella varauksella. Esimerkiksi ratkaisusta KKO 2002:12 (asianomistaja) ja KKO 2012:45 (epäilty) ilmenee hyvin, minkälaisiin ongelmiin voidaan joutua, jos asianosaista on puutteellisesti informoitu hänellä olevista oikeuksista.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että kuulustelujen taltioimista tulisi nykyisestään lisätä. Kuulusteluja taltioimalla on mahdollista saavuttaa kustannussäästöjä, jos taltioiminen vähentää tarvetta käyttää avustajaa kuulustelussa.

3.10 Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

Menettämisseuraamusten täytäntöönpano on osin työlästä ja aikaa vievää. Esimerkiksi kiinteistön ylläpitoon ja sen myyntiin tai kybervaluuttoihin liittyvät yksittäiset toimet ovat varsin työllistäviä. Työryhmä pitää hyvänä ja tarpeellisena menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon uudelleen arviointia. Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jakoa ulosoton ja poliisin välillä käsitellään sakon täytäntöönpanosta annetun lain muutostarpeita selvittävässä työryhmässä (OM032:00/2021, toimikausi 4.6.2021–31.12.2023), jossa on selvitetty vaikeasti täytäntöönpanotavien esineiden täytäntöönpanon siirtämistä poliisilta ulosotolle. Sen sijaan vähäarvoisten tai laittomien esineiden täytäntöönpanotoimet työryhmä on kaavaillut jätettäväksi edelleen poliisin vastuulle.

Lausunnoissa on kannatettu työryhmän ehdotusta.

Poliisihallitus toteaa, että viranomaisten tehtävänjaon täytyy pysyä selkeänä.

4 Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

4.1 Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Työryhmän näkemyksen mukaan ensisijaisesti sakkomenettelyn pikainen kokonaisuudistus ja -uudistus olisi perusteltu. Kokonaisuudistuksen sisällöksi työryhmä ehdottaa, että ainakin nykyisten lukuisten erilaisten määräysten ja vaatimusten määrää vähennettäisiin. Sakkomenettelyssä voisi olla esimerkiksi vain sakkovaatimus ja -määräys. Seuraamuksen perustana oleva lainsäädäntö määräytyisi edelleen asiakohtaisesti nykyiseen tapaan, mutta sakkomenettely olisi muodollisesti kaikissa tapauksissa sama. Lisäksi sakkomenettelyä olisi yksinkertaistettava muuttamalla valitusajkoja yhdenmukaisemmiksi ja kiinnittämällä huomiota sovellettavan lainsäädännön selkeyteen.

Lausunnonantajat ovat pääosin kannattaneet työryhmän ehdotuksia.

Liikenne- ja viestintäministeriö kiinnittää huomiota erityisesti rikesakkomenettelyn kehittämiseen. Rikesakko voidaan määrätä seuraamukseksi rikesakkorikkomuksista annetussa laissa (986/2016) säädetyistä rikkomuksista. Näitä rikkomuksia ovat kalastuslaissa, järjestyslaissa, rikoslain 41 luvun 6 §:ssä, jätelaissa ja alkoholilaissa säädetyt rikkomukset. Näiden rikkomusten dekriminointia olisi mahdollista arvioida samalla tavalla kuin tieliikenteen liikenneriikkomusten osalta tehtiin tieliikennelain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2018 siirtämällä tieliikenteen vähäisimmät rikkomukset hallinnollisen seuraamusjärjestelmän piiriin. Seuraamusjärjestelmän muutokset rikesakkorikkomuksiin olisi mahdollista toteuttaa oikeusturvan vaarantumatta.

Valtakunnansyyttäjän toimisto ja **Suomen syyttäjähdistys** viittaavat lausunnoissaan Ruotsin strafföreläggande-menettelyyn, jossa on piirteitä Suomen sakko- ja kirjallisesta menettelystä.

Demla ry:n mukaan uudistustyössä olisi otettava pohdittavaksi, että sakkomenettelyn käyttöä ei estäisi yksityisoikeudellinen vaatimus, vaan yksinkertaiset ja selvät vaatimukset olisi mahdollista käsitellä sakkomenettelyssä.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että erityisesti sakkomääräyslajien moninaisuus ja muutoksenhaun eri määräajat sakkomääräyslajista riippuen aiheuttavat epäselvyyttä. Käräjäoikeudessa sakkovalitusasiat ovat asian valmisteluvaiheessa etenkin pääkäsittelyyn päätyessään asian laatuun ja laajuuteen nähden työläitä. Tulkkauksen ja käännosten puuttuminen tai ongelmat niissä ovat aiheuttaneet epäselvyyttä sakon saajissa. Epäselvyyttä käytännön kokemusten perusteella aiheutuu myös siitä, onko jokin asia käsiteltävä normaalina muutoksenhakuasiana vai onko se käsiteltävissä myös ylimääräisenä muutoksenhakuasiana. Toimivallan jako ylimääräisessä muutoksenhaussa käräjäoikeuden ja korkeimman oikeuden välillä on osin epäselvä ja osin myös epätarkoituksenmukainen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan tarve sujuvoittaa rikosprosessia ei saa johtaa siihen, että esitutinnan aikana ei hankittaisi riittävästi selvitystä rikoksesta, sen tapahtumaolosuhteista ja seuraamusharkintaan vaikuttavista tekijöistä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella viranomaisilla on korostunut velvollisuus selvittää, että rikokseen mahdollisesti liittyvä syrjivä vaikutin tulee selvitettyksi ja viranomaiset arvioivat sen merkitystä rikosprosessin eri vaiheissa. Rikosprosessin sujuvoittaminen ei saa muutoinkaan heikentää haavoittuvien ihmisryhmien tunnistamista.

Sakkomenettelyä sovellettaessa on tilanteita, joissa rikoksesta epäiltyä tai asianomistajaa ei tavoiteta suostumuksen tiedustelemiseksi. Tästä syystä suostumusten pyytämisen välttämättömyyttä tulisi arvioida. Vaikka suostumusta ei erikseen pyydettäisi, olisi rikoksesta epäillyllä ja asianomistajalla edelleen mahdollisuus omasta aloitteestaan aktiivisin toimin kieltäytyä sakkomenettelystä ja saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Tulli on samaa mieltä työryhmän kanssa siitä, että suostumuksen välttämättömyyttä tulee arvioida sakkomenettelyssä. Lähtökohtaisesti epäillyn tulisi aktiivisesti vastustaa sakkoa sen sijaan, että nykyinen suostumatta jättäminen ja sen jälkeinen passiivinen toiminta johtavat esitutkintaan. Asia tulisi voida ratkaista ilman henkilön suostumusta aina.

Tuomariliiton näkemyksen mukaan soveltamisalaa olisi mahdollista laajentaa siten, että asianomistajan suostumusta ei tarvittaisi asian käsittelyyn sakkomenettelyssä. Asianomistajan suostumusperusteisuudesta pois siirtyminen edellyttäisi tarkempaa arviota ehdotuksen vaikutuksesta asianomistajan yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin ja adheesioperiaatteeseen.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus katsoo, että asianomistajan suostumuksesta sakkomenettelyyn voitaisiin luopua silloin, kun asianomistajaa ei tavoiteta.

Amnesty Internationalin Suomen osasto toteaa, että aktiivisen toiminnan edellyttäminen asianosaiselta asian saattamiseksi tuomioistuimeen kasvattaa riskiä ihmis-oikeusloukkauksille ja asettaa asianosaiset eriarvoiseen asemaan.

Helsingin käräjäoikeuden arvion mukaan sakkomenettelyn soveltuminen lähtökohtaisesti, mikäli asianosaiset eivät siitä nimenomaisesti kieltäytyisi, johtaisi oletettavasti valitusasioiden määrän kasvuun. Suostumuksen merkitys tulee arvioida huolella.

Jos sakkomenettelyn soveltamisalaa laajennettaisiin kategorisesti, voitaisiin menettelyssä käsitellä yhä enemmän siihen soveltuvia selviä ja yksinkertaisia rikosasioita, jotta rikosprosessissa voitaisiin keskittyä vaativampiin, oikeudellisia ongelmia ja näytön arviointia sisältäviin rikosasioihin. Muutos tukisi työryhmän näkemystä siitä, että rikosasioiden käsittelytavan ja prosessin muodon tulisi valikoitua viranomaisen objektiivisen harkinnan perusteella asian vaativuuden ja laadun mukaan. Kokonais-harkinnan perusteella sakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen on perusteltua siitä saatavat hyödyt huomioon ottaen.

Juristiliitto toteaa, että menettelyn soveltamisala tulisi laajentaa uusiin yksinkertaisiin asiaryhmiin. Laajentaminen voisi olla soveliasta tehdä luettelemalla kaikki ne rikokset, joihin sakkomenettely voitaisiin ulottaa. Lisäksi Juristiliitto katsoo, että sakon antaneelle viranomaiselle tulisi antaa laajempi oikeus itseoikaisuun. Myös **Keski-Suomen käräjäoikeus, Lapin käräjäoikeus** ja **Asianajaliitto** kannattavat soveltamisalan laajentamista.

Rajavartiolaitos kannattaa sakkomenettelyn laajentamista koskemaan uusia sen tutkintavastuulla olevia asioita. Tämä edellyttää kuitenkin myöhemmin tehtävää erillistä tarkastelua, mitä asioita sakkomenettelyyn voitaisiin sisällyttää.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää ongelmallisena menettelyn soveltamisalan yleistä laajentamista. Myös **Länsi-Uudenmaan, Itä-Uudenmaan** ja **Pirkanmaan käräjäoikeudet** sekä **Tuomioistuinvirasto** suhtautuvat varauksellisesti soveltamisalan laajentamiseen. **Tuomariliitto** ei kannata sakkomenettelyn soveltamisalan muuta laajentamista, mutta katsoo, että asiaa voidaan jatkoselvittää.

Helsingin käräjäoikeus huomauttaa, että sakkomenettelyn laajentaminen saattaisi lisätä muutoksenhakua. Selvän ja yksinkertaisen asian käsittely tavallisessa rikosprosessissa voi olla yksinkertaisempi ja joskus nopeampikin keino asia saada asia ratkaistuksi kuin sakkomenettely.

Professori Mikko Vuorenpää toteaa, että sakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen rikosluetteloihin perustuen on vaikeaa, koska helposti jää pois joitain tekoja, joiden pitäisi olla mukana. Samaten myös lainkonkurrenssi voi rikosluetteloihin perustuvissa soveltamisalarajoituksissa aiheuttaa pulmia. Soveltamisalaa tulisi laajentaa enimmäisrangaistusta nostamalla.

Työryhmä katsoo, että sakon ohella määrättävä, esimerkiksi rikoksella saavutettu hyötyä koskeva, menettämisseuraamus tulisi nostaa enintään 5 000 euroon sen ollessa nykyään enintään 1 000 euroa. Olisi perusteltua laajentaa sakkomenettelyn soveltamisalaa myös päihdetutkimuskustannusten korvaamiseen. Sähköistä tiedoksiantoa mahdollisuuksien mukaan hyödyntämällä voitaisiin edistää ja nopeuttaa sakkomenettelyn käyttöä.

Lausunnonantajat kannattavat näitä työryhmän ehdotuksia.

4.2 Suppea esitutkinta

Työryhmä katsoo, että suppean esitutkinnan käytön valtakunnallinen yhdenmukaistaminen ja käytön tehostaminen nopeuttaisi esitutkintoja yksinkertaisissa ja selvissä asioissa. Sakkomenettelyn käyttöalan laajentaminen yhdessä sakkomenettelyn yksinkertaistamisen kanssa toisivat sakkomenettelyn mukaiseen ja muun suppean esitutkinnan piiriin enemmän asioita, jotka tulisivat käsitellyksi nopeassa ja kevenetyssä menettelyssä. Tehostaminen edellyttäisi myös sähköisen menettelyn kehittämistä. Suppean esitutkinnan käytön tehostaminen nopeuttaisi rikosasian menettelyä koko rikosprosessiketjussa etenkin, jos juttu etenisi syyttäjän NOTO:n kautta tuomioistuimeen vastaavaan menettelyyn. Suppean esitutkinnan käytön tehostaminen liittyy keskeisesti Ruotsin mallin mukaiseen rikosasioiden nopeutettuun käsittelyyn.

Lausunnoissa kannatetaan työryhmän ehdotuksia.

Poliisihallituksen mukaan suppean esitutkinnan tehokkuuden kannalta on tärkeää, että menettely on mahdollisimman pitkälle sähköistettyä.

Valtakunnansyyttäjän toimisto ja **Suomen syyttäjähdistys** toteavat, että epäilyn rikoksen riittävän hyvä selvittäminen tulee edelleen varmistaa, jotta syyttäjien ei tarvitsisi pyytää lisätutkintaa. Tärkeää on, ettei suppea esitutkinta laajene käytännön soveltamistilanteissa muihin kuin yksinkertaisiin ja selviin asioihin, mihin myös **Eduskunnan oikeusasiamies** kiinnittää huomiota.

Vaasan hovioikeuden lausunnon mukaan yksinkertaisissa ja selvissä rikosasioissa esitutkinta tulisi toimittaa heti rikospaikalla, mitä seuraisi syyteharkinta. Paikan päällä suoritettavasta esitutkinnasta ja mahdollisista kuulusteluista voisi tehdä esimerkiksi kuva- ja/tai äänitallenteen. Olennaista on, että esitutkinta-aineisto kerätään heti rikospaikalla ja pöytäkirja laaditaan sen mukaan, mitä tutkittavana oleva asia edellyttää. Työryhmän muistiossa mainittu Helsingin poliisilaitoksen kehittämä suppean esitutkinnan toimintamalli tulisi ottaa käyttöön valtakunnallisesti. Yhden kosketuksen periaatetta ovat kannattaneet lausunnoissaan myös **Pohjanmaan käräjäoikeus** ja **professori Matti Tolvanen**.

Asianajajaliitto katsoo, että suppeaa esitutkintaa voisi laajentaa myös lieviin pahoinpitelytapauksiin, mikäli asianomistaja ei esitä korvausvaatimusta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja **Rikoksettoman elämän tukisäätiö** huomauttavat, että suppea esitutkinta ei saa vaarantaa sitä, että selvitetäisiin rikoksen ja rikoksentekijän taustaa. Tämä tulee kyseeseen erityisesti tilanteissa, joissa henkilö on tehnyt rikoksen painostettuna.

Helsingin oikeusaputoimisto kannattaa ehdotusta sähköisten prosessien kehittämistä sakkomenettelyprosessin ohella suppean esitutkinnan käytön lisäämiseksi ja kehittämiseksi.

4.3 Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksianto varten ja syyttäjähasteet

Varsinaiseen esitutkintaan menevien juttujen osalta työryhmä pitää esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n tehokasta soveltamista ja syyttäjähasteiden käyttöä tärkeänä rikosprosessin tehostamiseksi ja erityisesti vaikeasti tavoitettavien epäiltyjen haastamiseksi. Syyttäjähasteiden käyttöä tulee edelleen lisätä ja kehittää, jotta niiden mahdollistamat hyödyt saadaan täysimääräisesti käyttöön. Säännöksen soveltamista voidaan edistää tietoisuuden lisäämisellä, koulutuksella ja viranomaisten ohjeistuksella. Ehdotus ei edellytä lainmuutoksia.

Lausunnonantajat kannattavat syyttäjähasteiden antamisen lisäämistä ja niitä koskevan menettelyn kehittämistä.

Tuomioistuinviraston lausunnon mukaan hankaluudet rikosasian asianosaisten tavoittamisessa tiedoksiantoa varten ovat yksi merkittävä syy tuomioistuinkäsittelyn viivästymiselle. Näiden ongelmien välttämiseksi syyttäjähasteet ovat hyvä keino ja niiden käytön laajentaminen onkin perusteltu tavoite.

Rajavartiolaitos kannattaa ehdotuksia. Nämä asiat korostuvat erityisesti Rajavartiolaitoksen tutkinnoissa, joissa asianosaiset ovat usein ulkomaalaisia, joilla ei ole pysyvää oleskelupaikkaa Suomessa tai välttämättä edes oleskeluoikeutta Suomessa. Rikosprosessi tulisi pyrkiä saattamaan aina valmiiksi ennen kuin asianosainen poistuu tai poistetaan Suomesta.

Juristiliitto toteaa, että syyttäjähasteita tulisi enenevässä määrin käyttää Suomessa asuvien, mutta vailla vakinaista osoitetta olevien tai muutoin vaikeasti tavoitettavien henkilöiden haastamisessa, mutta myös Suomessa satunnaisesti vierailevien lomamatkailijoiden osalta.

Eduskunnan oikeusasiamies viittaa lausuntoon EOAK/1186/2018, jossa on käsitelty säännöksen ilmeisiä hyötyjä, mutta tuotu esiin myös käytännön ongelmia, jotka ennakoitujen tavoin estävät säännöksen nykyistä laajempaa käyttämistä. Käytännön hankaluudet liittyvät ennen muuta käännosten valmistamisen, tulkkauksen ja oikeudellisen avun turvaamiseen käytettävissä olevassa lyhyessä ajassa.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus toteaa, että syyttäjähasteiden käytön lisääminen edellyttäisi selvästi parempaa yhteistyötä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välillä sekä koulutusta ja ohjeiden antamista etenkin esitutkintaviranomaisissa. Suomalaisessa järjestelmässä esitutkintaa johtavalla viranomaisella ei välttämättä ole sellaista intressiä vastaajan haastamisesta kuin järjestelmissä, joissa syyttäjä on tiiviimmin mukana sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä.

4.4 Pikaoikeudenkäynnit

Pikaoikeudenkäynneistä ei ole säädetty erillistä lainsäädäntöä, vaan kyse on viranomaisyhteistyöstä poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen välillä. Asiaa varten on laadittu erilaisia ohjeita viranomaisissa. Työryhmä katsoo, että pikaoikeudenkäyntejä olisi perusteltua järjestää aina tarpeen niin vaatiessa ja jos se on oikeudenhoidon rajalliset resurssit huomioiden mahdollista. Ehdotus ei edellytä lainmuutoksia, vaan kyse on viranomaisten käytännöistä ja tiiviistä yhteistyöstä.

Tuomariliitto toteaa, että pikaoikeudenkäyntien menettelytapojen kehittämiseen ja käyttöönottamiseen on osoitettava erilliset määrärahat. Vaarana muutoin on, että uusien menettelyjen kehittämisessä siirretään ennestäänkin vajaista resursseista osa pikaisesti ratkaistavien yksinkertaisten asioiden käsittelyyn, jolloin merkittävämpien rikosasioiden käsittelyaika edelleen pidentyisi. Myös **Juristiliitto** katsoo, että pikaoikeudenkäyntien menettelytapojen kehittämiseen ja käyttöönottamiseen on osoitettava erilliset määrärahat

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan olisi erityisen hyödyllistä arvioida pikaoikeudenkäyntien soveltamista sellaisten henkilöiden osalta, jotka eivät asu Suomessa.

Helsingin kärjäoikeus yhtyy muistion näkemykseen siitä, että pikaoikeudenkäynnit voisivat olla käyttökelpoisia tietyissä tilanteissa. Pikaoikeudenkäynnin käyttöä tulisi harkita tapauskohtaisesti ja jos siihen päädytään, käytössä tulisi olla laissa nykyistä pidempi kiinnioloaika, jotta syyteasia saadaan asianmukaisesti hoidetuksi. Myös **Helsingin oikeusaputoimisto** kannattaa ajatusta kiinnioloajan pidentämisestä.

Valtakunnansyyttäjän toimisto katsoo, että pikaoikeudenkäyntien lisääminen on kannatettavaa. Rikosprosessiketjun toimijoilla tulisi olla koko ajan valmiudet pikaoikeudenkäyntien järjestämiseen, jotta niistä saataisiin tarvittava hyöty. Pikaoikeudenkäynnit olisi syytä keskittää kussakin viranomaisessa, jotta ne voitaisiin järjestää mahdollisimman vähällä vaivalla ja jotta kynnys niiden käyttöön olisi matala. Myös **Suomen syyttäjäyhdistys** kannattaa pikaoikeudenkäyntien lisäämistä, mutta huomauttaa, että mikäli niiden käyttöä laajennetaan myös virka-ajan ulkopuolelle suuremmassa määrin, tulee huolehtia asianmukaisen päivystysjärjestelmän luomisesta ja sen riittävästä resursoinnista.

Keski-Suomen kärjäoikeus ehdottaa, että pikaoikeudenkäyntejä varten maahan tulee luoda päivystävien tuomareiden järjestelmä, jossa päivystävä tuomari on toimivaltainen etäyhteydellä käsittelemään missä päin maata tahansa vireillä olevaan rikosasian, joka on tarkoituksenmukaista käsitellä pikaisesti esimerkiksi vastaajan vaikean tavoitettavuuden vuoksi.

Tuomioistuinviraston mukaan jatkovalmistelussa on tärkeää arvioida huolellisesti, millaisten asioiden nopeutettuun läpivirtaukseen pikaoikeudenkäynneillä erityisesti tähdättäisiin – kaikkiin pienehköihin asioihin vai ensisijaisesti tiettyihin juttutyyppeihin. Niukkojen resurssien aikana kysymys on lopulta siitä, ovatko pikaoikeudenkäyntien hyödyt riittävät suuret suhteessa niihin käytettyihin resursseihin.

Asianajajaliitto suhtautuu varauksella ”pikaoikeudenkäynti”-termin käyttöön ja katsoo, että parempi nimitys olisi esimerkiksi ”nopeutettu oikeudenkäyntimenettely”. Myös **Etelä-Karjalan käräjäoikeus** ja **Demla ry** kiinnittävät lausunnoissaan huomiota menettelyn nimitykseen.

4.5 Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Ruotsissa on vuoden 2023 alusta lukien otettu valtakunnallisesti käyttöön rikosasioiden nopeutettu käsittely (snabbare lagföring). Nopeutetussa käsittelyssä poliisi selvittää ja tutkii rikoksen suoraan tapahtumapaikalla epäiltyä kiinniotettaessa tai tavattaessa. Työryhmä kannattaa sen selvittämistä, soveltuksella Ruotsin nopeutettu käsittely Suomessa yksinkertaisiin rikosasioihin. Menettelyn mahdollista käyttöalaa ja toteuttamistapaa tulisi arvioida.

Lausunnonantajat ovat valtaosin kannattaneet Ruotsin mallin jatkoselvittämistä.

Juristiliitto toteaa, että menettelyä harkittaessa on tarkkaan mietittävä, miten järjestelyn resurssit varmistetaan erityisesti käräjäoikeustasolla. Lisäksi lausunnossa kiinnitetään huomiota eroihin Ruotsin ja Suomen lainsäädännön välillä, mitä tulee esimerkiksi haasteen tiedoksiantoon.

Tuomariliiton mukaan nopeutettu käsittely ei saa estää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 8 §:n mukaista tuomioistuimen harkintavaltaa asioiden yhdessä käsittelemisestä, mikä on usein vastaajankin etu.

Asianajajaliitto ei pidä Ruotsin mallia kannatettavana. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan Ruotsin malliin liittyvä ensinnäkin riski siitä, että nykyisellään sakkomenettelyyn soveltuvat asiat siirtyisivät nopeutettuun käsittelyyn. Toiseksi työryhmän ehdotukseen liittyy heikennyksiä rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta. Mikäli Ruotsin malliin siirryttäisiin, siirtyminen tulisi toteuttaa määräaikaisella pilottihankkeella kuten Ruotsissa ja varmistaa myös oikeudellisten avustajien saatavuus. Myös **Julkiset oikeusavustajat ry:n** lausunnon mukaan tulisi varmistua siitä, että vastaajalla on mahdollisuus saada avustaja tarvittaessa.

Tuomioistuinvirasto huomauttaa, että ruotsalaisia säännösmuutoksia tai toimintatapoja ei kannata kopioida sellaisenaan suoraan Suomeen, vaan pikemminkin hyödyntää kokemukset niin, että toimiviksi todetut ratkaisut sovitetaan suomalaiseen säännös- ja toimintaympäristöön. Erityisesti on pyrittävä huolehtimaan siitä, että sääntely ei tarpeettomasti pirstoudu, vaan rikosasioiden käsittely erilaisine vaihtoehtoineen muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan Ruotsin lisäksi olisi syytä tutustua myös muihin läntisissä oikeusvaltioissa, mukaan lukien Yhdistynyt kuningaskunta ja eräät Yhdysvaltojen osavaltiot, käytössä oleviin päivittäisrikosten pikaoikeudenkäyntijärjestelyihin.

5 Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

5.1 Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen

Työryhmässä kannatetaan rikosasioiden sovittelun lisäämistä, laajentamista ja kehittämistä. Sovittelun mahdollisuus tulisi tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa prosessia. Sovittelun tulisi käynnistyä nopeasti, mikä olisi ennen kaikkea asianosaisten etu. Tarkoituksenmukaista olisi, että kaikki sovittelualoitteet tulisivat poliisilta. Tulisi tarkastella, käytetäänkö sovittelua täysimääräisesti ja tunnistaa mahdolliset asiaryhmät, joissa olisi tehostettavaa. Mikäli sovittelua lisätään merkittävästi, tulee ottaa huomioon myös sovittelun resurssitarpeet.

Lausuntopalautteessa korostetaan, ettei sovittelun tulisi olla mahdollista lähisuhdeväkivallan osalta. Myös sen soveltumiseen seksuaalirikoksiin suhtaudutaan lausunnoissa kriittisesti.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että esitutkintavaiheen resurssisäästöihin liittyvät tavoitteet on tasapainotettava kokonaisprosessin toimivuuden ja asianosaisten oikeuksien turvaamisen kanssa. Sovittelu on nivottava osaksi rikosprosessia niin, että sovintomahdollisuudet selvitetään joutuisasti ja sovintoratkaisu tehdään viipymättä, jos siihen on edellytykset.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että lähisuhdeväkivallan sovittelu rajataan selkeästi laintasolla sovittelun ulkopuolelle. Sekä YK:n naisten syrjinnän vastainen komitea (CEDAW-komitea) että Euroopan neuvoston Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea on esittänyt huolensa Suomen osalta lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Myös **Demla ry:n** mielestä lähisuhdeväkivallan sovittelu on syytä sulkea laissa sovittelumenettelyn ulkopuolelle.

Amnesty International Suomen osasto katsoo, että seksuaalirikosten sekä lähisuhdeväkivalta- ja parisuhdeväkivaltarikosten rajaaminen sovittelun ulkopuolelle on ihmisoikeusnäkökulmasta välttämätöntä. Esitutkintaa tulisi sen rajaamisen sijaan laajentaa ja tehostaa siten, että viranomaisilla olisi mahdollisuus tunnistaa piileviä rikostyyppisiä niiden suoraan sovitteluun ohjaamisen sijasta. Erityisen suojan tarpeessa olevien nuorten tunnistaminen ja suojaaminen tulee turvata, jotta sovitteluun ei päädytä ohjaamaan sellaisia nuorten välisiä rikoksia, joissa uhri tosiasiallisesti olisi erityisen suojan tarpeessa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos näkee sovittelun sovellusalan laajempaan kuin vähäiset tai nuorten tekemät rikokset. Vaikka asiassa järjestettäisiin myös oikeudenkäynti, sovittelu on omiaan sujuvoittamaan sitä, ja vastaa erilaisiin osapuolten tarpeisiin kuin oikeudenkäynti. Lähisuhdeväkivalta ja seksuaaliväkivalta ovat laadultaan kuitenkin sellaisia, että THL:n näkemyksen mukaan rikosprosessi tulisi aina käynnistää. Lähisuhdeväkivallan osalta sovittelu voisi olla esitutkinnan rinnakkainen menettely.

Pirkanmaan kärjäoikeus toteaa, että sovittelu tulisi rajata vähäisiin rikosasioihin eikä ainakaan laajentaa vakaviin henkilöön kohdistuneisiin rikoksiin.

Kanta-Hämeen kärjäoikeuden lausunnon mukaan sovittelumenettelyä tulisi käyttää vain silloin, kun rikosten uhrin sitä oikeasti haluavat. Usein epäillyt eivät saavu sovittelutilaisuuksiin, kun taas uhrin tyypillisesti saapuvat. Sovintomenettely pidentää osaltaan rikosprosessin kestoja, minkä vuoksi siihen tulisi suhtautua varauksella.

Puolustusministeriö toteaa, että sovitteluun eivät sovellu teot, joiden käsittelyllä kurinpitomenettelyssä tai oikeudenkäynnissä ja teosta määrättävällä rangaistuksella on erityistä merkitystä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta. Sovitteluun eivät näin ollen sovellu esimerkiksi teot, joilla on vaarannettu palvelusturvallisuutta tai joissa asian osapuolet ovat selvästi eriarvoisessa asemassa tai joissa kyse on esimiesrikoksesta. Osapuolten kotiuduttua oikeudenkäynnillä ja rangaistuksella ei ole enää niin suurta merkitystä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta, että asia tulisi yksinomaan sen vuoksi käsitellä oikeudenkäynnissä.

5.2 Esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

LEAN-hankkeen raportissa on ehdotettu, että poliisin ei tarvitsisi aloittaa esitutkintaa sovitteluun lähettävissä asioissa eikä tiedustella asianosaisten suostumuksia sovitteluun. Työryhmä kannattaa ehdotuksia ja niiden tarkempaa selvittämistä. Työryhmä arvioi kolmea eri vaihtoehtoa toteuttaa sovittelun nykyistä varhaisempi aloittaminen. Ehdotus edellyttää kaikissa vaihtoehtoissa lainmuutoksia, viranomaisten ohjeistuksen arviointia sekä tietojärjestelmien tarkastelua asian sujuvan kirjaamisen, sovitteluun lähettämisen ja asian käsittelyn päättämisen varmistamiseksi.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa poliisin arvioisi rikosten esikäsittelyssä, soveltuuko asia sovitteluun. Mikäli se soveltuu, asia kirjattaisiin rikosilmoituksen sijasta poliisin käytössä olevaan yleiseen asianhallintajärjestelmään. Tämän jälkeen poliisi lähettäisi asian ja siihen liittyvän aineiston suoraan sovittelutoimistolle, joka selvittäisi asianosaisten suostumuksen sovitteluun ja käynnistäisi sovittelun. Jatkossa poliisi ei siis tiedustelisi erikseen asianosaisten suostumuksia eikä aloittaisi esitutkintaa asiassa. Epäselvässä tapauksessa asiassa voitaisiin kirjata rikosilmoitus tai keskustella asiasta esitutkintayhteistyössä syyttäjän kanssa. Käytännön ulkopuolelle voitaisiin rajata tietyt asiat, kuten lähisuhdeväkivalta, joissa yleinen etu saattaa edellyttää rikosvastuun toteuttamista.

Toisena vaihtoehtona arvioitiin sitä, että asiassa kirjattaisiin rikosilmoitus ja esitutkinta aloitettaisiin kuulemalla epäilty ja asianomistaja, minkä jälkeen juttu lähetettäisiin sovitteluun. Poliisi ei tiedustelisi asianosaisten suostumuksia. Tässäkin vaihtoehdossa, jos sovittelu ei käynnistyisi taikka sovintoa asiassa ei saavutettaisi, palautuisi asia takaisin poliisille ja esitutkinta suoritettaisiin muiden esitutkintatoimenpiteiden osalta normaalisti. Jos kuulustelu suoritettaisiin suppean esitutkinnan mukaisena kuulusteluna, esitutkintaprosessi voisi hieman keventyä etenkin, jos kuulustelut tehtäisiin yhden kosketuksen periaatteen mukaisesti poliisipartion toimesta heti tekopaikalla.

Kolmas työryhmän arvioima vaihtoehto olisi edellä kerrottujen mallien välimuoto. Rikosilmoitus kirjattaisiin kuten esitettyssä toisessa mallissa, mutta asia lähetettäisiin rikoksen esikäsittelyn arvioinnin perusteella suoraan sovitteluun ensimmäisen mallin mukaisesti. Poliisi ei tiedustelisi asianosaisten suostumuksia ja arviointi tapahtuisi viranomaisaloitteisesti. Esitutkintalakiin tulisi säätää poikkeus siitä, ettei esitutkinta toimiteta, jos asia toimitetaan sovitteluun.

Lausuntopalautteessa on osittain kannatettu sovittelun lisäämistä, mutta lukuisissa lausunnoissa on myös ilmaistu, että rikosasiat tulee pyrkiä selvittämään riittäväällä tavalla erityisesti sen varalta, että sovittelu ei tuota tuloksia. Lausunnonantajat suhtautuvat vaihtelevasti työryhmän esittämiin malleihin.

Poliisihallitus pitää kannatettavana ehdotusta siitä, ettei esitutkintatoimenpiteitä tehdä ennen asian sovitteluun siirtämistä. Asia tulisi ohjata sovitteluun mahdollisimman pian.

Professori Matti Tolvanen kannattaa työryhmän esittämää ensimmäistä vaihtoehtoa. Rikosten sovittelun lisääminen vaatisi sovittelutoimistojen voimavarojen kasvattamista. Suostumuksen hankkiminen on syytä jättää sovittelutoimiston tehtäväksi. On syytä harkita, pitääkö sovitteluun lähetetyistä jutuista kirjata ollenkaan rikosilmoitusta. Joka tapauksessa asia pitäisi voida lähettää sovitteluun ilman enempää esitutkintatoimenpiteitä.

Valtakunnansyyttäjän toimisto pitää tärkeänä näytön saamisen turvaamista sen varalta, että sovitteluprosessi ei käynnisty lainkaan tai se ei päädy sopimukseen taikka sopimusta ei lopulta täytetä, jolloin esitutkintaa on jatkettava. Muistiossa ei ole mainintaa esitutinnan rajoittamisesta ns. kohtuusperusteella silloin, kun sovintoon on päästy. Muistiossa mainittu toinen malli vaikuttaa parhaimmalta, vaikka se ei olekaan prosessiekonomisin vaihtoehto silloin, kun sopimus täytetään. Myös **Suomen syyttäjähdistys** kannattaa toista mallia.

Helsingin oikeusaputoimisto katsoo, että malleihin 1 ja 3 sisältyy työryhmän esiin tuomalla tavalla ongelma siitä, että näytön saaminen voi vaikeutua, mikäli esitutinnan toimittaminen lykkääntyy ja sovittelu ei tuotakaan tulosta. Vaihtoehdossa 2 taas ajallinen säästö on pientä. Ennen kuin mahdollisia lainmuutoksia ryhdytään arvioimaan, tulisi selvittää, voiko sovitteluun ohjausta ja poliisin ja sovittelutoimiston yhteistyötä nykyisen järjestelmän puitteissa parantaa ja tehostaa esim. valtakunnallisella ohjeistuksella.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus pitää kolmatta vaihtoehtoa eniten varteenotettavana.

Tuomariliitto pitää työryhmän vaihtoehdoista parhaimpana numeroa kolme. Tällöinkin poliisilla tulisi olla selkeät ohjeet, millaisia rikoksia ohjataan sovitteluun. Tuomariliitto huomauttaa, että asian siirtäminen suoraan soviteltavaksi suostumuksia kysymättä voi aiheuttaa sen, että asioita palautuu takaisin esitutkintaan esimerkiksi asianosaisten kieltäytyttyä sovittelusta.

Etelä-Savon käräjäoikeus pitää nykyistä järjestelmää varsin toimivana. Jos poliisilla on jo esitutkinnassa kontakti asianosaisiin, niin suostumuksen tiedustelu sovittelua varten kuuluu luontevimmin poliisille.

Vaasan hovioikeus katsoo, että asiaa ei tulisi osoittaa soviteltavaksi ennen kuin asianosaiset ovat antaneet suostumuksensa sovittelun aloittamiselle. Jos sovintoa ei saavuteta, asia palautuu takaisin viranomaisten käsiteltäväksi. Tämän vuoksi esitutkintaviranomaisen tulisi ensin kirjata rikosilmoitus ja suorittaa riittävä esitutkinta, ennen kuin asian voi siirtää sovitteluun.

Puolustusministeriö toteaa, että asia tulisi jatkossakin voida lähtökohtaisesti lähettää sovitteluun vasta, kun esitutkinta on aloitettu ja asian osapuolet kuulusteltu. Muussa tapauksessa on riski, että sovitteluun ohjautuu asioita, jotka eivät sinne sovellu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei pidä mitään ehdotetuista malleista kannatettavana. Onnistunut sovittelu perustuu todelliseen vapaaehtoisuuteen ja edellyttää, että molemmat rikoksen osapuolet ovat halunneet käsitellä heitä koskevaa rikosta sovittelussa. Myös **Demla ry** suhtautuu pidättyvästi työryhmän ehdottamiin eri malleihin siitä, miten esitutkintaa kevennettäisiin sovitteluun ohjattavissa tapauksissa. Erityisen kielteisesti suhtaudutaan ehdotukseen, jossa poliisi ei kirjaisi sovitteluun ohjaamista tapauksista rikosilmoitusta, eikä aloittaisi esitutkintaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnon mukaan tilanteita, joissa juttu lähtee sovitteluun vasta syyttäjältä, ei voida täysin välttää eikä siihen ole syytäkään, koska esitutkinta- ja syyttämiskynnykset poikkeavat toisistaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että sovitteluun ohjaamisen tulisi olla mahdollista kaikissa oikeusprosessin vaiheissa, ja että myös muut viranomaiset ja asianosaiset itse voisivat tehdä sovittelualoitteita.

Asianajajaliitto kannattaa työryhmän ehdotusta sovittelumahdollisuudesta jo ennen esitutkinnan suorittamista. Tällaisen edellytyksenä tulisi olla kaikkien osapuolten suostumus. Lisäksi tulisi varmistua siitä, että osapuolet ymmärtävät oman asemansa ja että asianosaisilla on mahdollisuus konsultoida avustajaa. Myös **Julkiset oikeusavustajat ry:n** lausunnon mukaan asianosaisia on tarvittaessa informoitava siitä, jotta he voivat ottaa yhteyttä oikeusaputoimistoon saadakseen neuvoja ennen sovittelua.

5.3 Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

Työryhmässä keskusteltiin uudesta järjestelystä, jossa poliisi siirtäisi rikosasian esitutkinnasta käräjäoikeuteen soviteltavaksi heti, kun sovittelun mahdollisuus on tunnistettu. Suurimmat resurssihyödyt olisi saavutettavissa rikosasioissa, jos juttu toimitettaisiin poliisilta käräjäoikeuteen heti esitutkinnan alkuvaiheessa, kun sovittelun osapuolet olisi kuultu. Esimerkiksi nuorten juttuihin tämä voisi soveltua. Käräjäoikeus huolehtisi suostumusten pyytämisestä ja menettely toimitettaisiin laissa säädetyllä tavalla. Tuomioistuimissa tapahtuva rikosasioiden sovittelu vaatisi joko oman lakinsa tai sovittelusta annettujen lakien muuttamista.

Useat lausunnonantajat suhtautuvat rikosasioiden tuomioistuinsovitteluun kriittisesti ja monissa lausunnoissa tuodaan lisäksi esille, että ehdotetun uuden sovittelu-
muodon vaikutuksia tulisi selvittää enemmän.

Turun hovioikeus suhtautuu myönteisesti siihen, että rikosasioita voitaisiin jatkossa sovittaa tuomioistuimissa. Myös **Keski-Suomen kärjäoikeus** katsoo, että tuomioistuimissa olevan osaamisen hyödyntäminen eli tuomioistuimessa tapahtuva rikosasioiden sovittelu on selvittämisen arvoinen ajatus.

Tuomariliitto toteaa, että rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa voisi olla varteenotettava vaihtoehto, mutta se vaatisi lisäresursseja koulutukseen ja sovitteluasioiden hoitamiseen. Sovittelua tuomioistuimessa puoltaa myös se, että tällöin sovittelun osapuolet voisivat saada oikeusapua ja lainopilliset avustajat mukaan sovitteluun, mikä parantaa sovitteluiden laatua.

Juristiliitto toteaa, että rikosasioiden sovittelua tulee edistää ja painottaa erityisesti ennen tuomioistuinvaihetta tapahtuvaan sovittelumenettelyyn.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kannattaa restoratiivisen oikeuden laajaa hyödyntämistä ihmisten välisten rikosten ja riita-asioiden hoidossa. Lähisuhdeväkivallan sovittelun liikkumavarasta tulisi jatkaa keskustelua poliittisen tahtotilan, kansainvälisten velvoitteiden ja yksilöiden oikeusturvan näkökulmasta.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus pitää jatkoselvityksen arvoisena pohtia ajatusta, että vahingonkorvauskysymykset voitaisiin sovittaa rikosoikeudenkäynnin yhteydessä. Epäselvää kuitenkin on, nopeuttaisiko tai sujuvoittaisiko tämä rikosprosessia. Rovaniemen hovioikeus ei kannata tuomioistuinsovittelun laajentamista rikosasioihin. Kuitenkin rikosasioihin liitännäisten korvausvaatimusten sovittelua tuomioistuimissa tulisi lisätä.

Eduskunnan oikeusasiamies sekä **Helsingin, Pirkanmaan ja Etelä-Savon kärjäoikeudet** suhtautuvat epäilevästi siihen, että tuomioistuimille annettaisiin nykyistä suurempi rooli rikosasioiden sovittelussa.

Professori Matti Tolvanen ja **Kanta-Hämeen kärjäoikeus** eivät kannata sitä, että rikosasioita soviteltaisiin tuomioistuimissa.

Valtakunnansyyttäjän toimisto on lähtökohtaisesti mahdollisimman selkeän prosessin kannalla. Kaksi eri menettelyä sovittelulle aiheuttaisi todennäköisesti epäselvyyttä ja rikosprosessi hankaloituisi. Lisäksi poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimen resursseja tulisi pyrkiä vahvemmin kohdistamaan vaativien asioiden käsittelyyn. Myös **Helsingin oikeusaputoimisto** katsoo, ettei ole järkevää luoda kahta päällekkäistä sovittelujärjestelmää. **Etelä-Karjalan kärjäoikeus** sen sijaan ei näe ongelmallisena kahden sovittelulinjan mahdollista olemassaoloa.

Varsinais-Suomen kärjäoikeuden lausunnon mukaan resurssit eivät nykyisellään mahdollista ehdotettua menettelytapaa, jossa poliisin sovittelumenettelyyn sopivaksi arvioima asia siirrettäisiin suoraan kärjäoikeuteen sovittelua varten.

Julkiset oikeusavustajat ry toteaa, että sovittelu tuomioistuimessa soveltuisi vaativampiin rikosasioihin kuin sovittelutoimiston sovittelu.

6 Syyteneuvottelua koskevat kehittämisehdotukset

6.1 Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Työryhmä kannattaa syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista. Yhtenä vaihtoehtona olisi nostaa menettelyn kohteena olevan teon enimmäisrangaistusta nykyisestä kuudesta vuodesta 10 vuoteen. Erityisesti törkeiden huumausainerikosten osalta on käytännössä nähty tarve syyteneuvottelun soveltamiselle prosessi-ekonomisten hyötyjen saavuttamiseksi. Tiettyjen rikosten, kuten seksuaalirikosten ja henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten, soveltuvuutta menettelyyn tulisi arvioida tarkemmin. Lisäksi tulisi arvioida, onko tarvetta kahdelle erilliselle menettelylle, kuten nykyjärjestelmässä: tuomioesitykseen päättyvä syyteneuvottelumenettely ja normaaliin haastehakemukseen päättyvä tunnustamismenettely.

Useissa lausunnoissa kannatetaan syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista. Lausunnonantajilla on hieman eri näkemyksiä siitä, millaiset rikokset tulisi rajata menettelyn ulkopuolelle. Lisäksi laajaa kannatusta saa ajatus menettelyjen yhdenmukaistamisesta.

Poliisihallitus pitää ehdotusta syyteneuvottelun käytön lisäämisestä kannatettavana, vaikka käytön lisääminen ei todennäköisesti säästä poliisin työaika, koska rikoksesta epäilty usein kiistää syyllistyneensä rikokseen esitutkinnassa. Poliisihallitus esittää harkittavaksi, voitaisiinko syyteneuvottelusta epäillylle tulevaa hyötyä suhteuttaa sen mukaan, kuinka varhaisessa vaiheessa neuvottelu hyväksytään.

Tuomioistuinvirasto katsoo, että tavoitteeksi on asetettava toimintatapojen yhdenmukaistaminen niin, että asioita ohjataan syyteneuvotteluun valtakunnallisesti yhdenmukaisin kriteerein.

Tuomariliiton näkemyksen mukaan syyteneuvottelun soveltamisalan on sinänsä tarkoituksenmukaista, mutta erityisen tärkeää olisi määritellä tarkkarajaisesti rikokset, joihin se soveltuu. Esimerkiksi törkeiden huumausainerikosten osalta järkevää olisi, jos jo esitutkinnassa saataisiin lisäkannustinta epäillyille osallistua menettelyyn, mikä vähentäisi rikosprosessin kustannuksia kaikilla sektoreilla. Sen sijaan esimerkiksi seksuaali-, ihmiskauppa- sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten osalta on vaikeampi nähdä, että järjestelmän laajentaminen olisi tarkoituksenmukaista.

Eduskunnan oikeusasiamies toistaa huolen siitä, että syyteneuvottelujärjestelmä loukkaa yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta sekä heikentää oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvää kontrollia niin, että yleinen luottamus rikosoikeudelliseen järjestelmään voi vaarantua. Syyteneuvottelujärjestelmän laajentaminen törkeisiin huumausainerikoksiin johtaisi siihen, että esitutkinnasta tulisi näissä jutuissa entistäkin tunnustamishakuisempaa.

Juristiliitto toteaa, että on tärkeää määritellä tarkkarajaisesti rikokset, joihin syyteneuvottelu soveltuu. Syyteneuvottelumahdollisuus tulisi laajentaa ainakin huumausainerikoksiin ja törkeitä vähäisempiin väkivaltarikoksiin. Kahdelle erilliselle menettelylle, eli tuomioesitykseen päättyvään syyteneuvottelumenettelyyn ja normaaliin haastehakemukseen päättyvään tunnustamismenettelyyn, ei ole tarvetta ja menettelyt tulisi yhdenmukaistaa.

Helsingin hovioikeus ehdottaa jatkovalmistelussa arvioitavaksi, tulisiko syyteneuvottelun aloittaminen säätää nykyistä velvoittavammaksi siten, että laissa tarkemmin säädettyjen edellytysten täytyessä syyteneuvottelu olisi pakottavaa.

Asianajajaliitto katsoo, että syyteneuvottelua voisi hyödyntää ainakin törkeissä huumausainerikoksissa sekä vaarantamisrikoksissa.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että ainakin törkeä huumausainerikos ja työperäinen törkeä ihmiskauppa tulisi saada soveltamisalan piiriin. Erityisesti laajoissa rikosasioissa tulisi harkita myös syyteneuvottelun ulottamista koskemaan oikeustoisieikkojen tunnustamista tai muita tutkintaa edesauttavia toimenpiteitä.

Professori Matti Tolvasen lausunnon mukaan lapsiin kohdistuvat rikokset pitäisi jatkossakin rajata syyteneuvottelun ulkopuolelle.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että syyteneuvottelun laajentaminen voi olla harkittavissa, jos ulkopuolelle rajataan vakavat henkilöön kohdistuneet rikokset, kuten seksuaali- ja väkivaltarikokset.

Rikosuhripäivystys suhtautuu myönteisesti syyteneuvottelujen käytön laajentamiseen etenkin sellaisissa rikoksissa, joissa ei ole asianomistajaa ja joissa asianomistajalle ei ole aiheutunut vahinkoa. Erityisesti huumausainerikokset lienevät järjestelyyn soveltuvia.

Vaasan hovioikeus toteaa, että syyteneuvottelun soveltamisalan laajentaminen ei ole tarpeen. Nykyisellään syyteneuvottelu on toimiva menettely etenkin talousrikosasioissa. Syyteneuvottelu ei hovioikeuden näkemyksen mukaan kuitenkaan sovellu esimerkiksi törkeisiin huumausainerikoksiin.

Kanta-Hämeen käräjäoikeuden lausunnon mukaan nykyisiä menettelyjä tulisi yksinkertaistaa ja toisaalta vahvistaa syyttäjän mahdollisuuksia vaikuttaa seuraamuksiin tavallisen rikosprosessin sisällä.

HEUNI huomauttaa syyteneuvotteluun liittyvästä riskistä, että epäilty henkilö tunnustaa myös sellaisia tekoja, joihin ei ole syyllistynyt. Tähän vakavaan oikeusturvariskiin on kiinnitettävä huomiota kehitettäessä syyteneuvottelujärjestelmää. Tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei saisi jäädä varteenotettavaa epäilyä.

Professori Mikko Vuorenpää kannattaa ehdotettuja syyteneuvottelun soveltamisalalajennuksia, kuten myös sitä, että esitutkinnassa pitäisi saada enemmän hyötyä syyteneuvottelusäännöksistä tunnustuksen merkitystä korostamalla. Tässä pitää kuitenkin olla varovainen väärin tunnustusten varalta.

Puolustusministeriö katsoo, että virkarikosten ja sotilasvirkarikosten soveltumista syyteneuvotteluun ylipäätään tulisi arvioida mahdollisten syyteneuvotteluun liittyvien uudistusten yhteydessä. Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti eivät saa johtaa siihen, että ammattisotilaita jätetään syyttämättä virkarikoksista tai niihin rinnastettavista rikoksista tai että sotilas voi tunnustamalla saada huomattavan lievennyksen hänelle määrättävään seuraamukseen.

Työryhmä pitää tarpeellisena arvioida mahdollisuutta osallistua videoyhteydellä myös tunnustamisoikeudenkäyntiin, mikä helpottaisi oikeudenkäyntiä koskevia käytännön järjestelyjä.

Lausuntopalautteessa on kannatettu tätä ehdotusta.

Syyteneuvotteluun tulisi ohjautua enemmän asioita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa. Syyteneuvottelun käynnistäminen aikaisessa vaiheessa esitutkintaa edellyttäisi aloitteellisuutta tutkinnanjohtajalta ja syyttäjältä sekä epäiltyä ja hänen oikeudelliselta avustajaltaan. Syyteneuvottelun ajoittamista koskeva ehdotus ei todennäköisesti edellyttäisi lainmuutoksia. Asiaan voidaan vaikuttaa koulutuksella, viranomaisten ohjeistuksella ja tietoisuuden lisäämisellä.

Ajoitukseen kiinnitetään huomiota vain muutamissa lausunnoissa, joissa työryhmän ehdotusta kannatetaan.

Rajavartiolaitos toteaa, että syyteneuvottelun mahdollinen käyttäminen huomioida laajemmin jo esitutkinnan alkuvaiheissa, jotta syyteneuvottelu hyödyttäisi resurssien säästämisen näkökulmasta kaikkia rikosprosessiin osallistuvia viranomaisia. Myös **Helsingin hovioikeus** katsoo, että asioiden tulisi ohjautua syyteneuvotteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia.

6.2 Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset

Työryhmä pitää tarpeellisena, että seuraamuksesta ja muistakin rikosasiaan liittyvistä vaatimuksista voitaisiin syyteneuvottelussa neuvotella mahdollisimman laajasti. Neuvoteltavia seikkoja olisivat seuraamuksen ohella ainakin liiketoimintakielto, yhteisösakko ja rikoshyötyä koskevat vaatimukset.

Lausuntopalautteessa työryhmän näkemystä on pääosin kannatettu.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että jatkovalmistelussa on syytä tarkastella, olisiko tuomioesityksen sisältöä ja sitovuutta koskevaa sääntelyä aihetta täsmentää. Rangaistuskäytännöstä perusteettomasti poikkeavien tuomioesitysten kohdalla tuomioistuimella on aina oltava mahdollisuus todeta, että esityksen mukaisen tuomion antamiselle ei ole edellytyksiä. Myös **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden** lausunnon mukaan on muistettava, että ratkaisun esityksen mukaisen tuomion antamisesta tekee aina tuomioistuin.

Eduskunnan oikeusasiamies suhtautuu työryhmän ehdotukseen varauksellisesti ja pitää erityisen huolestuttavana, jos rikoshyödyttä voitaisiin neuvotella. Olisi rikosoikeudellisen järjestelmän legitimitetin kannalta kestävämpiä, jos rikoksentekijä, joka tunnustaa riittävän määrän tekemiään törkeitä huumausainerikoksia tai muita rikoksia, saisi pitää osan rikoshyödyttä itsellään ikään kuin palkkiona tunnustuksestaan.

6.3 Asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

Työryhmä pitää asianomistajan suostumusta koskevaa edellytystä syyteneuvottelulle osin ongelmallisena, epäjohdonmukaisena suhteessa muihin menettelyihin ja jossain tapauksissa menettelyn estävänä tai ainakin prosessia hidastavana. Asianomistajan suostumuksen tarpeellisuutta syyteneuvottelulle tulisi arvioida tarkemmin. Ehdotus edellyttäisi lainmuutoksia.

Lausuntopalautteessa on pääosin kannatettu asianomistajan suostumuksen tarpeellisuuden arvioimista. Useat lausunnonantajat kannattavat asianomistajan suostumuksesta luopumista.

Rovaniemen hovioikeus toteaa, että esimerkiksi yhden tai kahden asianomistajan suostumuksen puuttuminen ei tulisi muodostua tosiasialliseksi esteeksi syyteneuvottelulle tilanteessa, jossa selvä enemmistö asianomistajista ovat suostuneet syyteneuvotteluun.

Poliisihallitus haluaa tuoda esiin, että neuvottelun dokumentoinnista tulisi säätää riittävällä tarkkuudella.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnon mukaan ongelmaksi voi muodostua se, miten asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käyttömahdollisuus otettaisiin huomioon. Myös **professori Mikko Vuorenpää** huomauttaa, että asianomistajan suostumuksen merkityksen jatkotarkastelussa pitää muistaa hänellä oleva toissijainen syyteoikeus.

Tulli ja Rikosuhrapäivystys katsovat, että asianomistajan oikeusturva ei saa heikentyä, jolloin asianomistajan suostumus tulee olla menettelyn käyttämisen lähtökohtainen edellytys. Myös **Amnesty International Suomen osasto** muistuttaa suostumuksen tärkeydestä oikeusturvan kannalta.

Etelä-Savon kärjäoikeus toteaa, että asianomistajan suostumus tarvitaan tehokkuusnäkökulmista huolimatta. Asianomistajan asemaa tulisi kuitenkin parantaa harkitsemalla laajennettaisiinko esimerkiksi säännöksiä avustajan määräämiseksi. Kaiken kaikkiaan asianomistaja tulisi saada rikosprosessiin mukaan tehokkaammin ja varhaisemmassa vaiheessa.

Puolustusministeriö katsoo, että mikäli asianomistajan suostumuksesta edellytyksenä syyteneuvottelun soveltamiselle luovutaan, tulisi syyttäjälle säätää velvollisuus kuulla asianomistajaa syyteneuvottelun soveltamisesta asiassa. Näin asianomistajalla olisi ainakin mahdollisuus tuoda asiaan liittyvät relevanteiksi katsomansa seikat esille ennen syyteneuvottelun soveltamisesta päättämistä.

Helsingin oikeusaputoimiston mukaan asianomistajan suostumuksesta luopumista selvitetessä on otettava huomioon, että asianomistajan asema voi olla ongelmallinen, jos syyteneuvottelun kuluessa käy niin, että asianomistajan korvausvaatimukset eriytetään erilliseksi prosessiksi.

Juristiliiton lausunnon mukaan tulisi selvittää myös sovittelun ja syyteneuvottelun yhdistäviä menettelytapoja. Tällaisessa tapauksessa tekonsa myöntävä vastaaja voisi neuvotella asianomistajan kanssa yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta ja neuvottelun tulos voitaisiin myös vahvistaa syyteneuvotteluun kuuluvan asian yhteydessä, ilman erillistä oikeudenkäyntiä korvauksista. Yksi vaihtoehtoinen kehittämiskohde voisi olla myös se, että syyteneuvottelussa ei edellytettäisi korvauksen vahingoittaan jo saaneen asianomistajan suostumusta.

7 Hallinnolliset seuraamukset

Työryhmässä nähdään tarpeellisena hyödyntää rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia nykyistä enemmän. Ensinnäkin voitaisiin mahdollisesti siirtää jokin soveltuva asiaryhmä rikosprosessista hallinnollisten seuraamusten piiriin. Tällaisen asiaryhmän selvittäminen vaatisi kuitenkin laajempaa kartoittamista. Ehdotus edellyttäisi lainmuutoksia.

Toiseksi tulisi soveltaa tehokkaammin jo voimassaolevaa hallinnollisia seuraamuksia koskevaa sääntelyä. Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia on monenlaisia, ja ne kuuluvat eri viranomaisten toimivaltaan. Työryhmä pitää tarkoituksenmukaisena viranomaisten tietoisuuden lisäämistä ja koulutusta hallinnollisten seuraamusten soveltamiseksi tehokkaasti. Tässä tarkoituksessa hallinnollisten seuraamusten soveltamiskäytäntöjä olisi tarpeen selvittää tarkemmin.

Lähes kaikkien lausuntojen mukaan ehdotus hyödyntää rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia nykyistä enemmän on kannatettava.

Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan perusteltua voisi olla hallinnolliseen sanktioimiseen soveltuvien asiaryhmien laajempi kartoittaminen ja näiltä osin mahdollisiin lainsäädäntötoimiin ryhtyminen. Vähintään kymmenissä eri laeissa on tällä hetkellä rikkomusluonteisia ja luonteeltaan hallintovalvonnallisia tekotyyppejä, jotka olisi mahdollista sanktioida hallinnollisesti rikosoikeuden sijaan. Tällä muutoksella voisi olla pidemmällä aikavälillä myönteisiä vaikutuksia rikosprosessin sujuvuuden sekä asioiden käsittelyn joutuisuuden kannalta. Lisäksi liikenne- ja viestintäministeriö ehdottaa, että vielä harkittaisiin uudelleen tarvetta muodostaa oikeusministeriön johdolla hallinnolliselle sanktioimiselle yleiset opit, ja muutenkin uudelleen arvioitaisiin hallinnollisen sanktioimisen suhdetta rikosoikeudelliseen sanktioimiseen.

Poliisihallituksen kannalta asiaa tulisi lähestyä esimerkiksi rangaistusasteikkojen näkökulmasta, ja siirrettäviä asiaryhmiä voisivat olla monet rikokset, joissa ainoana mahdollisena rangaistuslajina voidaan tuomita sakkoa. Näitä asiaryhmiä löytyy erityisesti reaali maailman ulkopuolelta (sosiaalinen media, älylaitteiden eri kirjoitus-alustat sekä sähköposti ja tekstiviestit).

Rajavartiolaitos puoltaa sen ehdotuksen nopeaa jatkovalmistelua, että hallinnollisten seuraamusten käyttöalaa laajennettaisiin. Tällä kehittämisellä voitaisiin saavuttaa merkittäviäkin prosessuaalisia hyötyjä riippuen siitä, miten laajasti rikosprosessin sijasta voitaisiin siirtyä hallinnollisten seuraamusten määräämiseen ja minkälaisessa prosessissa rangaistusluonteinen hallinnollinen seuraamusmaksu määrättäisiin.

Etelä-Savon kärjäoikeus ei näe tarvetta muuttaa nykyistä hallinnollista seuraamusjärjestelmää.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan ennen hallinnollisten seuraamusten laajentamista tulisi koota kattava data liikennevirhemaksuista ja arvioida nykyisen liikennevirhemaksukäytännön toimivuutta. Mikäli hallinnollisten seuraamusten käyttöä päädytään laajentamaan, tulee huolehtia myös toimivista oikeusturva- ja muutoksenhakukeinoista.

Juristiliitto toteaa, että hallinnollisten seuraamusten käyttöalaa tulisi arvioida, jonka lisäksi samassa yhteydessä voitaisiin myös arvioida vähäisempien rikoslakirikosten ja muiden vähäisempien rikosten rangaistusasteikkoja. Lisäksi harkita tulisi sitä, olisiko näissä joissain syytä säätää seuraamukseksi rikesakko.

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, että työryhmä ei ole tarkemmin pohjinnut kriteerejä, joilla rajanveto rikosoikeudellisen ja hallinnollisen sanktiojärjestelmän välillä olisi syytä tehdä, ja viittaa tältä osin lausunnossa EOAK/4573/2018 todettuun.

Professori Mikko Vuorenpää muistuttaa jatkovalmistelua ajatellen siitä, että on erittäin tulkinnanvaraista, mitä seuraamuksia niin sanottujen Engel-kriteerien perusteella pidetään rikosoikeudellisina sanktioina.

Vaasan hovioikeuden lausunnon mukaan hallinnollisten seuraamusten kehittämisen kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota kaksoisrangaistavuuden kieltoon. Jos uudistuksiin ryhdytään, tulee huolehtia siitä, ettei sama asiaa arvioida erilaisissa menettelyissä kahteen kertaan. **Lapin kärjäoikeus** huomauttaa toisaalta, että vastaaja voisi jäädä kokonaan ilman rangaistusta, jos syyte koskee sellaista tekoa, josta olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tullut tuomita hallinnollinen seuraamus.

Professori Matti Tolvanen toteaa, että rikosvastuun toteuttaminen kuuluu ensisijaisesti riippumattomille tuomioistuimille. Menettelyjen, käytäntöjen ja seuraamusten tulisi olla kansalaisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi mahdollisimman samanlaiset.

Lapin käräjäoikeus katsoo, että esimerkiksi työturvallisuusrikokset ovat usein haastavia käsitellä rikosprosessissa ja seuraamusmaksu laiminlyönneistä olisi todennäköisesti paremmin ohjaava vaihtoehto. Lisäksi asiantuntemusta kustakin erityisalasta hallinnollisilla viranomaisilla, kuten työsuojeluviranomaisilla, on yleensä tuomioistuinta enemmän.

Oikeusrekisterikeskuksen näkemyksen mukaan jatkossakin seuraamusmaksujen täytäntöönpanotehtävien keskittäminen yhdelle viranomaiselle on tarkoituksenmukaista.

8 Peruuntuneet pääkäsittelyt

8.1 Automatisoitu muistutusjärjestelmä

Työryhmä ehdottaa, että tuomioistuimissa otetaan käyttöön automatisoitu muistutusjärjestelmä, joka muistuttaa istuntoon henkilökohtaisesti velvoitetuksi saapuvia sähköisellä viestillä sovitusta ajankohdasta. Muistutusjärjestelmällä vältettäisiin tarpeettomista unohduksista aiheutuneet peruuntumiset. Jatkovalmistelussa tulisi ottaa huomioon se mahdollisuus, että asianosaisen antama puhelinnumero on tahattomasti tai tarkoituksellisesti väärä. Lisäksi jatkovalmistelussa tulisi selvittää ehdotuksen tekninen toteutus yhteistyössä tuomioistuinten sekä tietojärjestelmä-asiantuntijoiden ja vastaavien tahojen kanssa.

Lausuntopalautteessa on yksimielisesti kannatettu automaattisen järjestelmän kehittämistä.

Juristiliitto kannattaa kaikkia toimenpiteitä, joilla ehkäistään pääkäsittelyjen peruuntumisia. Kaikki muistutuksiin, erityisesti automaattisiin, liittyvät toimenpiteet ovat erittäin kannatettavia. Juristiliitto tuo esiin myös sen, että prosessisäännösten uudistamisen yhteydessä on korjattava kaikki ne epäselvät säännökset, jotka vaikuttavat esimerkiksi pääkäsittelyjen peruuntumiseen tai vaikkapa asianosaisten kuulemisen toistamiseen käräjäoikeudessa.

Demla ry kannattaa työryhmän tekemää ehdotusta selvityksen tekemisestä pääkäsittelyjen perumisen syistä. Demla ry pitää tärkeänä, että selvityksessä ei korostuisi pelkästään viranomaisten näkökulma, vaan myös rikosentekijöiltä ja asianomistajilta kysyttäisiin tietoja peruuntumisen syistä ja vaikutuksista sekä pyydetäisiin ehdotuksia peruuntumisten vähentämiseksi.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus toteaa, että lähtökohtana pitää olla käsittelyaikojen lyhentämisen. Lisäksi on muistettava, ettei automatisoitu järjestelmäkään auta tilanteissa, joissa asianosaiset "pakoilevat" tuomioistuinta.

Oulun käräjäoikeuden lausunnon mukaan tilastoista ilmenee, että peruutettujen istuntojen osuus kaikista rikosasioissa sovitusta istunnoista on tietyissä käräjäoikeuksissa muita alhaisempi. Pääkäsittelyn peruuntumisten syiden selvitystyössä

tulisi laajan ja pitkäkestoisen selvitystyön sijasta keskittyä tätä alhaisuutta selittäviin syihin ja hyvien käytänteiden hyödyntämiseen. Tätä varten voisi asettaa valittavissa kärjäoikeuksissa vierailevan selvitysryhmän.

Tuomariliitto toteaa, että kärjäoikeuksissa poissa istunnoista eivät ole ainoastaan vaikeasti tavoitettavat vastaajat, vaan usein myös joku muu asianosainen tai käsitteilyn unohtanut todistaja. Ongelma korostuu pääkaupunkiseudulla, jossa asianosaisia kutsutaan usein yli puolen vuoden päästä tapahtuviin oikeudenkäynteihin.

Tuomioistuinviraston mukaan teknisesti kysymys ei olisi kovin monimutkaisesta järjestelmästä. Muistutusten automatisoinnista puhuttaessa on kuitenkin syytä pitää mielessä, että järjestelmän toiminta edellyttää sitä, että järjestelmään on syötetty ajantasaiset puhelinliittymätiedot kutsutuilta. Rikosprosessissa tiedot pitäisi kerätä tutkinnan aikana ja niiden ajantasaisuudesta tulee huolehtia tuomioistuinkäsittelyyn asti, jotta muistutusjärjestelmä voisi toimia. Jo nyt on mahdollista käyttää Suomi.fi -viestien avulla tapahtuvaa muistuttamistoimintoa.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että vaikka automatisoitua muistutusjärjestelmää ei teknisistä tai taloudellisista syistä saataisikaan heti käyttöön kaikissa tuomioistuimissa, muistiossa mainittua Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden esimerkkiä voitaisiin joka tapauksessa seurata muissakin tuomioistuimissa. Erityisesti nuorten vastaajien rikosjutuissa muistutukset voitaisiin lähettää siinä vaiheessa, kun kärjäsihteeri tai kärjätuomari käy istuntoa edeltävinä päivinä tulevan istuntopäivän jutujen tilannetta läpi istuntoon valmistautuessaan.

Rikosseuraamustyöntekijä Annina Vilkas muistuttaa, että digitaaliseen kehitykseen liittyy eriarvoistumista eri väestöryhmien välillä ja kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia, osaamista tai kiinnostusta digitaalisten palveluiden käyttämiseen. **Rikoksetoman elämän tukisäätiö** huomauttaa, että puhelinnumerot saattavat joidenkin kohdalla vaihtua usein eivätkä muistutusviestit siten tavoita.

8.2 Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäntely

Tiedoksiantomenettelyssä on sujuvoittamistarpeita. Työryhmän kehittämisehdotukset puhelintiedoksiannon ja sähköisen tiedoksiantomenettelyn laajentamisesta edellyttäisivät lainsäädäntömuutoksia. Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun tiedoksiantosäntelyä on tarkasteltava kokonaisuutena ja samassa yhteydessä tulisi selvittää myös mahdollisuutta tehdä sijaistiedoksianto nykyistä laajemmin valtuutetulle asiamiehelle tai avustajalle. Toisaalta mahdollisuus muihin tiedoksiantotapoihin on syytä säilyttää vastaisuudessakin. Olennaista on, että kussakin asiassa pitäisi voida valita tilanteeseen parhaiten soveltuva tiedoksiantotapa.

Lausuntopalautteessa kannatetaan työryhmän tavoitetta kehittää tiedoksiantomenettelyjä, mutta korostetaan myös henkilöiden erilaisia valmiuksia käyttää sähköisiä palveluita ja sen tärkeyttä, että tiedoksiannon saaja ymmärtää, mistä asiassa on kysymys.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että sähköisiä toimintatapoja koskeva sääntely on pistemäistä ja aukollista. On syytä ryhtyä nopeassa aikataulussa modernisoimaan sääntelyä niin, että siinä huomioidaan modernin viestintätekniikan aiheuttamat muutokset toimintaympäristöön. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota kansainvälistymisestä johtuviin muutoksiin tiedoksiantotoiminnassa: Esimerkkinä voidaan mainita muiden kuin kansalliskielten käyttäminen tiedoksiantotehtävissä ja valtionrajat ylittävien tiedoksiantojen lisääntyminen. Vähäisempien asioiden osalta olisi myös syytä harkita tiedoksiantomenettelyä, jossa painotetaan vastaanottajan omaa aktiivisuutta ja myötävaikutusta, kuten Ruotsissa käytössä oleva "tillgänglighetsdelgivning". Tällä tarkoitetaan, että vastaajalle ilmoitetaan poliisin toimesta päivämäärä, jolloin asiaan liittyvät asiakirjat ovat saatavilla tietyssä kärkeäoikeudessa, minkä jälkeen tosiasiallinen tiedoksisaantivastuu jää asianosaiselle.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnossa katsotaan, että haastemiesten toiminnan nykyistä suunnitelmallisemmalla johtamisella kohti yhdenmukaisempia menettelytapoja saattaisi olla saavutettavissa yleisen tason etuja. Päällikkötuomareiden ja haastemiesten esimiesten ohella myös Tuomioistuinvirastolla saattaisi olla oma roolinsa pohdittaessa nykyisen lain mahdollistamien tiedoksiantomenettelyjen parhaita käytänteitä ja haastemieskoulutuksen yleistä sisältöä.

Juristiliitto kannattaa toimenpiteitä, joilla haastamista tehostetaan ja nopeutetaan, kuten puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentamista ja asiamiehen kautta haastamisen laajentamista (OK 11:16.2). Haastamistapojen tulee seurata tietotekniikan kehitystä. Ensisijaisesti kehittämisessä tulisi huomioida sähköisiä tiedoksiantotapoja ja sitä mahdollistavien järjestelmien kehittäminen. Lisäksi harkita tulee syyttäjähaasteiden määrän lisäämistä.

HEUNI suosittelee, että laaditaan selkokieli-asiatuntijoiden avulla tiedoksiantopohjat, esimerkiksi haastehakemuksesta, jotta ne olisivat mahdollisimman ymmärrettävät. Pohjat tulisi laatia kaikilla Suomessa tavallisimmin käytetyillä kielillä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että samalla kehitettäisiin tuomioistuinprosessista etukäteen asianosaisille ja muille prosesseihin osallistujille jaettavaa tietoa. Valtuutetun mukaan kuulusteltaville etukäteen jaettavaan tietopakettiin olisi hyvä koota tietoa myös yhdenvertaisuuslain ja vammaisyleissopimuksen takaamista oikeuksista.

Työryhmä katsoo, että puhelintiedoksiantoa tulisi käyttää haasteen tiedoksiantoon nykyistä useammin ja siirtyä kohti menettelyä, jossa haastemies vasta viimeistään pyrkii tapaamaan tiedoksiannon vastaanottajan henkilökohtaisesti. Samassa yhteydessä tulisi arvioida puhelintiedoksiannon käyttöalaa sakon tiedoksiannossa. Asiakirjat toimitettaisiin puhelintiedoksiannon jälkeen vastaajalle sovitulla tavalla esimerkiksi sähköisesti tai postitse.

Vaasan hovioikeus toteaa, että mobiiliratkaisuja tulee hyödyntää mahdollisimman laajasti. Tiedoksiannot voisivat tapahtua esimerkiksi myös tekstiviestien välityksellä.

Rikoksetoman elämän tukisäätiö toteaa olevan erittäin tärkeää varmistaa, että asiakas todella ymmärtää keskusteltavan asian. Puhelinkeskustelun aikana olisi mahdollista myös selvittää, millaista tietoa asiakas tarvitsee tuomioistuinprosessista. Säätiön kokemuksen mukaan asiakkaiden keskuudessa on usein epätietoisuutta prosessin etenemisestä.

Käytännössä sähköisen tiedoksiannon käyttö edellyttää, että asianosainen on etukäteen ilmoittanut sähköisen osoitteen prosessiosoitteekseen. Menettelyä tulisi kehittää sujuvammaksi. Henkilön suostumus yleisesti sähköiseen asiointiin tulisi voida dokumentoida järjestelmään. Työryhmä katsoo, että olisi tarpeen arvioida mahdollisuutta laajentaa sähköisen todisteellisen tiedoksiannon käyttöalaa.

Valtiovarainministeriö pitää kannatettavana, että rikosprosessin eri vaiheissa tapahtuvissa tiedoksiannoissa hyödynnettäisiin mahdollisimman laajasti jo käytössä olevia digitaalisia palveluja. Digitaalisten palvelujen käytöllä on mahdollista parantaa kansalaisten oikeusturvaa esimerkiksi tiedoksiannoissa ja nykyistä lainsäädäntöä tulisikin arvioida suhteessa sähköisen tiedoksiannon mahdollistamiseen.

Poliisihallitus katsoo, että sähköisen tiedoksiannon tulisi olla puhelintiedoksiannon edellytyksillä käytettävissä.

Keski-Suomen kärjäoikeus ehdottaa, että kansalaisille tulisi säätää velvollisuus ilmoittaa viranomaisille sähköinen asiointiosoite (sähköpostiosoite), jota tulisi lukea ja johon voitaisiin lähettää sitovalla tavalla esimerkiksi rikosasian haaste. Laissa tulisi määrittää Tanskan lainsäädännön tapaan ne poikkeukset, jolloin kyseistä velvollisuutta ei olisi. Myös **Turun** ja **Rovaniemen hovioikeuksien** sekä **Etelä-Karjalan kärjäoikeuden** lausuntojen mukaan lainsäädäntöä tulisi muuttaa siten, että jokaisella Suomessa oleskelevalla henkilöllä tulisi olla sähköpostiosoite, jota voitaisiin käyttää kaiken laatuisten tiedoksiantojen toimittamiseen.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että lyhyen tähtäimen käytännöllisenä ratkaisuna tulisi edistää Suomi.fi-palvelun laajempaa käyttöönottoa. Ainakin oikeushenkilöiden kohdalla olisi syytä harkita myös oikeudellista velvoitetta palvelun käyttämiseen.

Digi- ja väestötietovirasto huomauttaa, että henkilö on voinut valtuuttaa Suomi.fi-valtuudet-palvelussa jonkun toisen henkilön käyttämään Suomi.fi-viestit-palvelua puolestaan. Näin ollen myös rikosprosessin ulkopuolinen henkilö voi päästä lukemaan palveluun saapuneita viestejä sekä valtuuden laajuudesta riippuen myös esimerkiksi kuittaamaan palveluun saapuneita todisteellisia sähköisiä tiedoksiantoja vastaanotetuksi.

Rikosuhripäivystyksen mukaan yksi käytännön kehittämissuositus voisi myös olla se, että hovioikeus lähettäisi oikeuden päätökset postitse vain avustajan erillisestä pyynnöstä.

8.3 Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Tuomioistuinten tulee laissa säädettyjen edellytysten ollessa käsillä soveltaa tehokkaasti lykkäyssäännöstöä (ROL 6:3, 9, 10), jos joku asianosaisista jää pois käsittelystä. Osin kyse on tietoisuuden lisäämisestä säännösten soveltamismahdollisuuksista, jota voidaan edistää muun muassa koulutuksella. Tuomioistuimen on niin ikään sovellettava tehokkaasti noutoa ja säilöönottoa koskevaa sääntelyä (OK 12:33, OK 17:62, ROL 8:4, 5 ja 8).

Tuomioistuinvirasto toteaa, että lykkäyssäännökset vaikuttavat harkintaan siitä, aloitetaanko pääkäsittely poissaolosta huolimatta sillä oletuksella, että se voidaan lykkäyksen jälkeen viedä päätökseen. On mahdollista, että lain jo nyt tarjoamia mahdollisuuksia pääkäsittelyn lykkäämiseen ei käytetä niin laajasti kuin olisi mahdollista. Toimintatapojen kehittämisen ohella on kuitenkin syytä arvioida jatkovalmistelussa myös lykkäyssäännösten muutostarpeita osana laajempaa kokonaisuutta, jolla pyritään minimoimaan pääkäsittelyiden peruuntumisia ja yllättävien poissaolojen negatiivisia vaikutuksia.

Vaasan hovioikeus toteaa, että hovioikeusmenettelyn osalta tulee kiinnittää huomiota hovioikeuden pääkäsittelykutsuihin. Niistä tulee käydä selvästi ilmi, täytyykö vastaajan olla henkilökohtaisesti paikalla istunnossa vai ei. Kun vastaajalla on tiedossa, että asia voidaan käsitellä myös hänen poissa ollessaan, vastaaja valitsee itsenäisesti, tuleeko hän paikalle vai ei.

Helsingin käräjäoikeudessa käytetään paljon käsittelyjen ”pilkkomista” niin, että henkilötodistelua vastaanotetaan pääkäsittelyjen ulkopuolella tai aloitettua pääkäsittelyä lykätään jonkun asianosaisen jäätyä pois. Pilkkomisen myötä asianosaisten ja kuultavien ei tarvitse tulla useita kertoja käräjäoikeuteen jonkun jäätyä pois. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole etenkään tuomariryötä tehostava keino, koska juttuun syventyminen useamman kerran ennen sen ratkaisemista vie paljon turhaa aikaa.

Rikosuhripäivystys toteaa, että noutomääräysten käytön suhteen esiintyy alueellisia ja tuomarikohtaisia eroja. Pääkäsittelyiden peruuntumisia voitaisiin vähentää yhdenmukaistamalla käytäntöjä noutomääräysten tehokkaammaksi käyttämiseksi.

Työryhmässä keskusteltiin siitä, voisiko enintään viiden vuorokauden kiinnioloaika noudossa harkita laajennettavaksi esimerkiksi seitsemään vuorokauteen. Lisäksi noutomääräyksen (”otettava kiinni ja tuotava”) perusteissa nähtiin tarkistamisen varaa. Pääkäsittelyiden peruuttamisten vähentämiseen tähtäävänä kehittämisehdotuksena käytännön tarpeet perustelevat kiinnioloajan enimmäisajan pidentämistä.

Lausuntopalautteessa pääosin kannatetaan noudon kiinnioloajan pidentämistä ehdotetulla tavalla. Tätä pidetään tarpeellisenä etenkin asioissa, joiden käsittelyyn on kutsuttu monia henkilöitä.

Poliisihallitus pitää ehdotusta noudon kiinniottoajan pidentämisestä kannatettavana. Noutomääräyksiä tulisi käyttää tehokkaammin, mutta noutamisen toteuttaminen edellyttää myös poliisin toimenpiteitä (varsinainen nouto, säilytys ja kuljetus).

Pohjanmaan käräjäoikeus katsoo, ettei kiinnioloaikaa ole tarpeen pidentää, vaan nykyiset työkalut riittävät, kunhan niitä käytetään.

Vaasan hovioikeus toteaa, että lähtökohtaisesti noudon viiden päivän kiinnioloaika on riittävä, jos vastaajaa ei muutoin ole määrätty vangittavaksi. Kiinnioloajan pidentäminen seitsemään päivään on kuitenkin syytä selvittää. Noudon kiinnioloajan pidentämisen vaihtoehtona voisi harkita myös sitä, että ns. pystynoutoja käytettäisiin nykyistä enemmän ja että asianosainen voitaisiin määrätä osallistumaan näissä tapauksissa oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä myös vastoin tahtoaan.

Amnesty International Suomen osasto ei kannata noudon kiinnioloajan laajentamista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että pidätetty tai säilöön otettu henkilö on tuotava oikeuden eteen viipymättä, ja YK:n ihmisoikeuskomitea on puolestaan todennut, että viivästymiset eivät saisi ylittää muutamaa päivää (Aquilina v. Malta, 25642/94, § 48–51; YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti

8, § 2). Lisäksi vapaudenmenetystä sekä sen kestoa tulisi harkita tapauskohtaisesti henkilön iän, terveydentilan, sosiaalisen ja henkilökohtaisen tilanteen mukaan, erityisesti huomioiden haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät.

Tuomioistuinviraston näkemyksen mukaan jatkovalmistelussa on perusteltua selvittää vielä tarkemmin sitä, johtuuko noutomääräysten vähäinen käyttö liian lyhyestä kiinnipitoajasta ja voitaisiinko noutomääräysten käyttöä laajentaa myös nykyisen kiinnipitoajan puitteissa.

Tuomariliitto toteaa, että noutojen käyttö edellyttää riittävää resursointia niin poliisien, syyttäjien kuin tuomioistuintenkin osalta. Pidemmällä aikavälillä niiden käyttö kuitenkin vähentää peruuntuneiden käsittelyiden aiheuttamia ylimääräisiä kustannuksia ja ajanhukkaa kaikilla sektoreilla.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan ainakin Helsingissä on pidetty selvänä, ettei poliisilta voida edellyttää noutojen aktiivista toteuttamista kuin poikkeustapauksissa. Lähtökohdaksi on hyväksytty se, että nouto toteutuu vain, jos noutoon määrätty sattuu joutumaan muusta syystä tekemisiin viranomaisten kanssa. Pienemmillä paikkakunnilla on ollut mahdollista määrätä nouto toteutettavaksi vielä samalle päivälle tai joka tapauksessa ennalta määrätulle tietylle istuntopäivälle. Mikäli noutoihin liittyviä käytäntöjä halutaan tehostaa, tarvittaisiin tässä suhteessa ajattelutavan muutos. Olisi siirryttävä passiiviuudoista aktiiviuotoihin. Tämä edellyttäisi poliisin resurssien kohdentamista noutoihin tavalla, jota ei ennen ole pidetty mahdollisena.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus muistuttaa, että noudon perusteena on aina noudetun oma aikaisempi käyttäytyminen ja että prosessien sujuvuus edellyttää lain sallimien prosessuaalisten pakkokeinojen käyttämistä.

Juristiliiton mukaan ennakkonoutoa koskevia säännöksiä tulisi selkeyttää niin, että tätä mahdollisuutta tosiasiallisesti käytettäisiin tuomioistuimissa.

Etelä-Savon kärjäoikeus esittää harkittavaksi, että oikeudenkäyntiä pakoilevan vangitsemisen ja televalvontatietojen käyttämisen edellytyksiä lievennettäisiin. Tuomioistuimeen noudettavan kiinniottoaikaa tulisi pidentää seitsemän vuorokauden asemesta kahdeksaan.

8.4 Poissaolokäsittelyn soveltamisala

Rikosasioiden oikeudenkäynnin perusajatusta eli vastaajan läsnäoloa tulisi arvioida uudelleen. Asiaa tulisi tarkastella uudesta näkökulmasta, jonka mukaan oikeudenkäyntiin osallistuminen olisi pikemminkin oikeus kuin velvollisuus. Kaikessa arvioinnissa tulisi ottaa huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset ja tapauskohtainen harkinta. Poissaolokäsittelyn soveltamiskäytännöt vaihtelevat, joten lainsäädäntöä tulisi ainakin täsmentää.

Juristiliitto toteaa, että asiamiehen käyttöalaa tulisi laajentaa korvaamaan vastaajan henkilökohtaista osallistumista. Usein on tilanteita, jossa avustaja on käynyt asian hyvin läpi päämiehensä kanssa ennen istuntoa, mutta päämies ei saavukaan paikalle. Näissä tapauksissa kuitenkin lisäarvoa asian selvittämiseksi tuo asiamies, ei vastaaja.

Valtakunnansyyttäjän toimiston ja **Suomen syyttäjähdistyksen** mukaan erityisen kannatettavaa olisi, että asia voitaisiin ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, vaikka asiassa esitettäisiin myös henkilötodistelua. Olennaista on se, että vastaaja saa haastehakemuksessa tiedon häntä vastaan esitettävästä todistelusta ja että hän voi halutessaan saapua käsittelyyn.

Eduskunnan oikeusasiamiehen on vaikea jakaa työryhmän näkemystä vastaajan läsnäolon luonteesta ja merkityksestä rikosoikeudenkäynnille. Rikosasian vastaajalla on jo nykyisin runsaasti oikeuksia. Käytännössä vastaajan ainoa velvollisuus on saapua paikalle oikeuteen ja olla aiheuttamatta häiriötä. Oikeudenkäynneillä on muitakin funktioita kuin tuomioiden tuottaminen. Voidaan perustellusti edellyttää, että rikoksentekijällä on velvollisuus kohdata julkinen prosessi, jossa hänen tekemisiään käsitellään pikemminkin kuin oikeus saada asia hoidetuksi omalta kannaltaan mahdollisimman vaivattomasti ja näkymättömästi.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa väitetyn rikoksen selvittämiseen, joten hänen pakottamisensa henkilökohtaisesti paikalle pääkäsittelyyn ei voi perustua siihen, että hänen kuulemisensa olisi tarpeen asian käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi. Jatkovalmistelussa on kuitenkin syytä arvioida myös vastaajan läsnäolon puolesta puhuvien näkökohtien painoarvo suhteessa niihin tehokkuushyötyihin, joita poissaolokäsittelyiden käyttöalan laajentamisella todennäköisesti saavutettaisiin.

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden mukaan vastaajan velvoittamisella saapumaan henkilökohtaisesti istuntokäsittelyyn saattaa olla vastaajan myöhempää käytöstä ohjaava vaikutus. Ratkaisun lopputulos ja tuomion perusteet tulevat julistettaessa paikalla olevalle vastaajalle selvemmiksi kuin tilanteessa, jossa tuomio lähetetään postitse.

Julkiset oikeusavustajat ry katsoo, että tulisi kiinnittää huomiota myös siihen, onko rikos myönnetty vai kiistetty. Kiistetyn rikoksen osalta tulisi suhtautua varauksella siihen, että ankaria rangaistuksia tuomittaisiin ilman vastaajan läsnäoloa istunnossa.

Demla ry on lähtökohtaisesti sitä mieltä, että vankeusrangaistuksen tuomitseminen edellyttäisi rikosentekijän läsnäoloa oikeudenkäynnissä. Läsnäolo tukee esimerkiksi seuraamusharkintaa, kun tuomari voi saada suoraan rikosasian vastaajalta tietoa esimerkiksi hänen muuttuneesta elämäntilanteestaan.

Amnesty International Suomen osasto toteaa, että kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan suullisen käsittelyn tuomioistuimessa tulisi olla pääsääntö, josta tulisi poiketa vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Poissaolokäsittelyn laajentaminen ei siksi ole toivottavaa. Lisäksi vastaajan suostumus poissaolokäsittelyyn on poikkeuksetta varmistettava. YK:n ihmisoikeuskomitea on kritisoinut Suomen poissaolokäsittelyjä, sillä ne eivät ole täysin linjassa kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien sopimuksen 14 artiklan kanssa.

Professori Mikko Vuorenpään mukaan vastaajan oikeusturva ei vaarannu siitä, että hänet tuomitaan poissaolevana, kunhan hänelle on tästä poissaolouhusta tiedoksiannon yhteydessä ilmoitettu. Vastaajan on saatava vapaasti päättää, haluaako hän tulla oikeudenkäyntiin vaiko ei. Poissaolokäsittelyjä paljon vakavampi uhka oikeusturvalle on se, että vastaajat ovat haastettuina poissa istunnoista, jolloin käsittelyt joudutaan perumaan.

Työryhmä ehdottaa, että poissaolokäsittelyjä laajennettaisiin 1) siten, että poissaolevalle vastaajalle voidaan tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus; tai 2) siten, että poissaolevalle vastaajalle voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus, ja jos vastaajaa edustaa oikeudenkäyntiavustaja oikeudenkäynnissä, hänelle voidaan tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Poissaolokäsittelyn laajennukset koskisivat rikosasioita, joista tuomittava ankarin rangaistus olisi enintään kuusi vuotta vankeutta. Uudistus kattaisi esimerkiksi talousrikokset ja monia vakavia omaisuusrikoksia.

Tuomioistuinvirasto katsoo, että poissaolokäsittelyiden käyttöalan laajentaminen on todennäköisesti tehokas keino rikosasioiden käsittelyn tehostamiseksi.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus kannattaa poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentamista niin, että poissaolevalle vastaajalle voitaisiin tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Suostumuksen edellyttäminen nykyisen lain mukaisella tavalla on osoittautunut poissaolokäsittelyjen esteeksi. **Varsinais-Suomen kärjäoikeus** ehdottaa lisäksi, että poissaolokäsittelyssä tuomittavan rangaistuksen maksimipituus voisi olla yhtä vuotta pidempi, mikä voisi edesauttaa myös vastaajien halukkuutta käyttää oikeuttaan osallistua oikeudenkäyntiin. Poissaolokäsittelyä voitaisiin soveltaa myös alle 18-vuotiaan rikoksen uusijan kohdalla.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus kannattaa ehdotusta, että poissaolevalle vastaajalle voitaisiin tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Mikäli näin säädettäisiin, olisi perustelua, että myös kirjallisessa menettelyssä tuomittavaa enimmäisrangaistusta korotettaisiin vastaavasti. Nykyinen säännös (ROL 8:12) siitä, että vastaaja voidaan suostumuksellaan poissaolosta huolimatta tuomita enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistukseen, on jäänyt käyttöalaltaan varsin vähäiseksi. Kärjäoikeus huomauttaa, että silloin kun vastaaja on kutsuttu oikeudenkäyntiin itse tai asiamiehen edustamana ja vastaaja osallistuu oikeudenkäyntiin yksin asiamiehen edustamana, kyse ei ole poissaolokäsittelystä.

Myös **Turun hovioikeus, Etelä-Karjalan kärjäoikeus, Päijät-Hämeen kärjäoikeus** ja **professori Mikko Vuorenpää** kannattavat ensimmäistä vaihtoehtoa. **Etelä-Savon kärjäoikeus** toteaa lisäksi, että säännöksiin sisältyvät tulkinnanvaraisuudet ja kärjäoikeuden velvollisuus tutkia poissaolokäsittelyn soveltuvuus yksittäistapauksessa tulisi poistaa. Nykyisellään edellytykset poissaolokäsittelylle ovat viime kädessä kärjäoikeuden harkinnassa, ja säännöksiin sisältyvät tulkinnanvaraisuudet ovat johtaneet ylempien oikeusasteiden oikeuskäytäntöön, joka on ohjausvaikutuksellaan käytännössä kaventanut poissaolokäsittelyjen käytön mahdollisuutta.

Juristiliitto toteaa, että poissaolokäsittelyjen soveltamisalaa tulee laajentaa ainakin yhden vuoden vankeusrangaistukseen saakka. Mikäli poissaoloon on ollut laillinen este, jota vastaaja ei ole voinut ilmoittaa, tulee asian uudelleen käsittely mahdollista. Juristiliitto kuitenkin toteaa, että todistelu tulisi tällaisessa tilanteessa ottaa uudelleen vastaan vain poikkeuksellisesti. Lainsäädännön ei tulisi velvoittaa tuomioistuimia kutsumaan vastaaja istuntoon ns. selvissä asioissa, vaikka syyttäjät tai asianomistajat eivät halua häntä kuulla.

Oulun käräjäoikeuden mukaan ehdotetun poissaolo- ja asiamieskäsittelyjen laajentamisen osalta on syytä kiinnittää jatkovalmistelussa ratkaisun KKO:2022:34 pohjalta erityistä huomiota sen määrittelyyn, milloin vastaajan läsnäolo asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Petosrikosten kohdalla ilmenee joskus tuomioistuimessa se, että vaikka vastaaja onkin tunnustanut menettelyn esitutkinnassa, hän ei välttämättä ole oikein ymmärtänyt erehdyttämistä koskevaan tunnusmerkistökäytännön täyttymistä asiassa. Esitutkinnassa onkin syytä käydä riittävän tarkasti läpi rikoksen tunnusmerkistökäytännöt ja kirjata tähän liittyvät kannanotot kuulustelukertomukseen.

Tuomariliitto toteaa, että voimassa olevat säännökset mahdollistavat jo nyt asiamiehen käyttämisen henkilökohtaisen läsnäolon sijaista ylitörkeitä rikosasioita lukuun ottamatta. Tämän säännöksen soveltaminen on useissa käräjäoikeuksissa jäänyt vähäiselle käytölle ja toimiakseen edellyttäisi, että vastaajalla on jo esitutkinnassa ollut avustaja tai puolustaja.

Helsingin oikeusaputoimisto kannattaa ehdotusta siitä, että osallistumismahdollisuutta oikeudenkäyntiavustajan edustamana laajennettaisiin. Poissaolokäsittelyn laajentamisesta muilta osin oikeusaputoimisto epäilee kuinka suuri merkitys muutoksella olisi prosessien nopeuttamisessa. Myös **Rikoksettoman elämän tukisäätiö** toteaa, että ehdotuksista toteuttamiskelpoisin on vastaajan osallistuminen nykyistä laajemmin oikeudenkäyntiin oikeudenkäyntiavustajan edustamana.

Pirkanmaan käräjäoikeus katsoo, että poissaolokäsittelyä ei pitäisi soveltaa vakavien rikosasioiden käsittelyssä. Joutuessaan konkreettisesti vastaamaan rikoksesta vaikutus tekijään on todennäköisesti tuntuvampi kuin jos hän saa tiedon tuomiostaan jälkikäteen kirjallisesti. Poissaolokäsittelyn ja kirjallisen menettelyn rangaistusmaksimi voisivat olla samanlaiset eli yhdeksän kuukautta.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan poissaolevalle vastaajalle, jolla ei ole avustajaa, voitaisiin tuomita enintään kuuden kuukauden mittainen vankeusrangaistus. Näissäkin tapauksissa tulisi arvioida, onko vastaajan puolustus järjestetty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimalla tavalla.

Lapin käräjäoikeus katsoo, että poissaolevan vastaajan tuomitseminen enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen ja suostumuksellaan yhden vuoden rangaistukseen olisi riittävää.

Vaasan hovioikeus toteaa, että poissaolokäsittelyiden soveltamisalaa ei ole syytä laajentaa. Hovioikeudet ovat joutuneet palauttamaan asioita takaisin käräjäoikeuksiin, jos asia on käsitelty vastaajan poissa ollessa, vaikka hän on esitutkinnassa kiistänyt rikoksen. Poissaolokäsittelyitä koskevaa sääntelyä tulisi tarkentaa siten, että korostetaan tuomioistuimen velvollisuutta varmistua poissaolokäsittelyn edellytyksistä eli siitä, että vastaajan läsnäolo ei todella ole tarpeen.

Asianajajaliitto ei kannata ehdotettua muutosta. Asianajajaliitto huomauttaa lisäksi, että oikeusavustajan käyttäminen oikeudenkäynnissä ei voi missään nimessä olla vastaajan osalta rangaistusta korottava peruste. Oikeus avustajaan ja puolustautua on vastaajan perusoikeus.

Joka tapauksessa tulisi olla mahdollista, että vastaaja voisi nykyistä laajemmin osallistua oikeudenkäyntiin oikeudenkäyntiavustajan edustamana. Samoin perusteiden myötä hovioikeuden pääkäsittelyssä asia voitaisiin valittajana olevan vastaajan poissaolon vuoksi nykyistä useammin jättää sillensä tai ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta. Valittajana olevan vastaajan läsnäoloa hovioikeuden pääkäsittelyssä koskevia säännöksiä tulee täsmentää.

Helsingin hovioikeus pitää tärkeänä nykyistä täsmällisempää sääntelyä niistä edellytyksistä, joilla hovioikeudelle tehty valitus voidaan jättää sillensä tai ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta. Käytäntö tältä osin ei ole yhdenmukainen eikä nykyistä lainsäädäntöä tai oikeuskäytäntöä ole pidettävä riittävän täsmällisenä. Valitus tulisi voida ratkaista tai jättää sillensä myös tilanteissa, jossa valittaja ei ole ilmoittanut yhteystietojaan siten, että hänet voitaisiin kutsua hovioikeuden pääkäsittelyyn. Valittajalla tulee olla enemmän vastuuta omasta asiastaan.

Tuomariliitto katsoo, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei mahdollistane nykyistä oikeustilaa edeltänyttä sääntelymallia, jossa asia voitaisiin jättää sillensä myös, kun valittajaa edustaa asiamies. Sen sijaan poissaolokäsittelyä hovioikeudessa koskeva sääntely olisikin uudistettava nykyistä täsmällisemmäksi siitä lähtökohdasta, että kutsuttuna pääkäsittelystä pois jäänyt ja sijastaan asiamiestä käyttävä valittajana oleva vastaaja on toiminnallaan osoittanut luopuvansa kuulemisestaan, ja valitus tällöin voidaan käsitellä ja ratkaista ilman valittajan henkilökohtaista läsnäoloa. Valittajan oikeusturvan kannalta voidaan tähän liittyen selvittää mahdollisuus soveltuvien osin laajentaa oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 22 §:n mukainen laillisesta esteestä jälkikäteen ilmoittaminen ja asian saattaminen uudelleen käsiteltäväksi myös tilanteita, joissa pääkäsittely on toimitettu valittajan poissaolosta huolimatta.

Helsingin oikeusaputoimisto ehdottaa, että oikeudellisen avun pariin ohjaamista tehostettaisiin jo esitutkintavaiheessa. Oikeusaputoimistossa kokemus on, että sellaisissa rikosasioissa, joihin muutos vaikuttaisi, asianosaiset hankkivat usein avustajan aivan viime hetkellä.

Eduskunnan oikeusasiamies yhtyy hovioikeusprosessin osalta siihen, mitä työryhmän muistiossa on todettu. Tulisi olla mahdollista, että hovioikeuden pääkäsittelyssä asia voitaisiin valittajana olevan vastaajan poissaolon vuoksi nykyistä

useammin jättää sillensä tai ratkaista valittajan poissaolosta huolimatta. Kun muutoksenhaku on tuomitun vastaajan kannalta vapaaehtoista, tulisi tällaista poissaoloa voida pitää tahdonilmaisuna siitä, ettei muutoksenhakua haluta jatkaa. Tilanteen ei tulisi muuttua toiseksi, vaikka alun perin avustajaksi pääkäsittelyyn paikalle tullut avustaja ilmoittautuisikin tilanteessa muutoksenhakijan asiamieheksi.

Professori Matti Tolvasen mukaan muutoksenhaussa poissaolon tulisi pääsääntöisesti johtaa asian jättämiseen sillensä, jos valittajana on vain vastaaja. Jos valittajana on syyttäjä, pitäisi olla mahdollista käsitellä syyttäjän valitus vastaajan poissaolosta huolimatta.

9 Kirjallinen menettely

Työryhmä ehdottaa kirjallisen menettelyn käyttöalaa laajennettavaksi siten, että sen piiriin kuuluisivat rikokset, joista ankarin säädetty rangaistus on neljä vuotta vankeutta ja kirjallisessa menettelyssä voitaisiin tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Mitään rikoslajia ei rajattaisi kirjallisen menettelyn ulkopuolelle. Muiden kirjalliselle menettelylle säädettyjen edellytysten tulisi edelleen täytyä eikä niihin ehdoteta muutoksia, eli asianosaisten tulisi suostua kirjalliseen menettelyyn ja syytetyn olisi tunnustettava rikos. Asian tulisi olla myös näytöltään selvä siten, ettei suulliselle pääkäsittelylle ole tarvetta. Lisäksi vastaajalla olisi edelleen mahdollisuus antaa asiassa kirjallinen lausuma tuomioistuimelle. Jatkossakin esitutkintaviranomainen, syyttävä ja viime kädessä tuomioistuin arvioisivat edellytysten täyttymisen. Ehdotus edellyttäisi lainmuutosta.

Useat lausunnonantajat kannattavat kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamista työryhmän ehdottamalla tavalla. Monissa lausunnoissa ehdotukseen suhtaudutaan kuitenkin myös varauksella eri syistä.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden mukaan on perusteltua, että enimmäisrangaistus on poissaolokäsittelyssä ja kirjallisessa menettelyssä sama. Rajan nostaminen yhteen vuoteen ei lisää kirjallisessa menettelyssä käsiteltävien asioiden lukumäärää kuin hyvin maltillisesti.

Varsinais-Suomen käräjäoikeus kannattaa kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamista periaatteessa, mutta katsoo, että käytännössä näin vakavien rikosten yhteydessä kirjallisen menettelyn edellytysten täyttyminen voi useimmissa tapauksissa jäädä toteutumatta.

Amnesty International Suomen osasto toteaa, että kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen on mahdollista sellaisissa lievissä rikoksissa, jotka vastaaja on tunnustanut. Asianosaisten tosiasiallinen suostumus tulee varmistaa siten, että asianosaisille on aidosti selvää, mitä suostumus kirjalliseen menettelyyn käytännössä tarkoittaa. Lisäksi tunnustamisen aitoudesta tulee voida varmistua.

Eduskunnan oikeusasiamies suhtautuu varauksellisesti siihen, että mahdollisuus käyttää kirjallista menettelyä laajennettaisiin koskemaan teon kokonaisarviointia edellyttäviä törkeitä rikoksia, joiden erityiset kvalifointiperusteetkin saattavat olla vaikeatulkintaisia ja edellyttää riidattomissakin tapauksissa tuomioistuinkontrollilta erityistä tarkkuutta.

Pirkanmaan käräjäoikeuden mukaan kirjallisen menettelyn käyttöalan merkittävä laajentaminen ei ole realistista. Sen sijaan menettelyä keventävät ehdotukset ovat selvittämisen arvoisia. Myös **Helsingin oikeusaputoimisto** katsoo, että olisi hyvä ensin selvittää onko kirjallisen menettelyn käytössä nykyisellä soveltamisalalla tehostettavaa.

Demla ry:n mielestä kirjallisen menettelyn käytöstä pitäisi tehdä selvitys, jossa sekä tuomarit että rikoksen osapuolet pääsivät kertomaan menettelyn hyvistä ja huonoista puolista. Mitä ankarammasta rangaistuksesta on kysymys, sitä useammin on tarve suulliseen oikeudenkäyntiin. Kirjallisen menettelyn käyttöä ei pitäisi laajentaa ennen kuin on tehty huolellinen arviointi nykytilasta ja sen vaikutuksista.

Vaasan hovioikeuden mukaan kirjallisen menettelyn käyttöalaa ei ole syytä laajentaa. Soveltamisalaa harkittaessa tulee ottaa huomioon asian mahdollinen riitautuminen hovioikeudessa. Kirjallisessa menettelyssä tuomittu pitkä vankeusrangaistus voi johtaa siihen, että vastaaja valittaa tuomiostaan hovioikeuteen ja peruuttaa tunnustuksensa, koska hän ei ole osannut ennakoida seuraamuksen ankaruutta käräjäoikeudessa.

Rikoksettoman elämän tukisäätiö ei kannata kirjallisen menettelyn käytön laajentamista, koska laajentaminen olisi ongelmallista asiakkaiden oikeusturvan kannalta. Kirjallisten menettelyjen osuus on jo nykyisellään huomattavan suuri.

Tuomioistuinviraston arvion mukaan kirjallisen käyttöalan laajentamisen tehokkuuspotentialiaali ei ole kovin suuri. Sen sijaan on todettava, että kirjallisen menettelyn käyttämiseen liittyy edelleen alueellisia eroja ja menettelyn käyttöä on mahdollista jossain määrin laajentaa toimintatapoja kehittämällä ja yhtenäistämällä. Toimintatapojen kehittämisessä tulisi tavoitella sitä, että asian soveltuminen kirjalliseen menettelyyn tunnistetaan jo esitutkinnan aikana ja tutkinnan yhteydessä hankitaan myös menettelyn edellyttämät suostumukset asianosaisilta.

Valtakunnansyyttäjän toimiston mukaan ongelmaksi on muodostunut esimerkiksi se, että vastaajat eivät toimita suostumuslomakkeita tuomioistuimeen.

Rikosuhripäivystys toteaa, että mikäli kirjallisen menettelyn käyttöalaa aiotaan laajentaa, tulisi pykälien sisältöä tarkastella siitä näkökulmasta, onko kirjallista menettelyä koskeva sääntely selvää myös asianomistajataholle.

Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamista ja edellä käsiteltyä poissaolokäsittelyä arvioitaessa olisi lisäksi jatkovalmistelussa pohdittava, millaiset vaatimukset yli-päätään niin sanotussa riidattomassa rikosasiassa laadittavalle haastehakemukselle on asetettava ja mikä on tällaisen asian käsittelyssä syyttäjän rooli.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa ajatusta siitä, että haastehakemukselle asetettavia kriteerejä riidattomissa asioissa arvioitaisiin jatkoselvittelyssä tarkemmin.

Lapin käräjäoikeus pitää muistion ehdotusta epäselvänä ja toteaa, että syyttäjän tehtävänä on muotoilla se teonkuvaus, josta rangaistusta vaaditaan, koska tuomioistuimen tutkimisvalta rajoittuu siihen.

10 Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit

Työryhmä ei esitä tuomioistuimen ratkaisujen perusteluvollisuuden keventämistä ottaen huomioon aiemmat valmistelut ja niiden johtopäätökset. Kyse on siltä osin koulutuskysymyksestä. Tuomioistuimen ratkaisujen laatimista ja perustelujen kirjoittamista voitaisiin kuitenkin kehittää ja nopeuttaa luomalla valtakunnalliset fraasimallit (fraasipankki) kaikkien tuomareiden saataville yleisimpiin asioihin (perustelut ja tuomiolauselmat). Fraasimalleista voisi poimia niin sanotut yleisperustelut tai tuomiolauselmaa koskevat määräykset asiakirjalle ja muokata niitä käsiteltävänä olevaan asiaan sopiviksi. Ehdotus ei edellyttäisi lainsäädäntömuutoksia vaan kyse olisi toimintatapojen muutoksesta.

Useissa lausunnoissa kannatetaan ehdotusta fraasipankin luomisesta, mutta lisäksi moni lausunnonantaja työryhmän toteamasta huolimatta perusteluvollisuuden keventämistä esimerkiksi siten, että tuomio voitaisiin julistaa ja kirjalliset perustelut annettaisiin vain asianosaisten niitä pyytäessä ja jos tuomiosta haettaisiin muutosta.

Etelä-Savon kärjäoikeus toteaa, että tuomiolauselmafraasit voisivat olla hyödynnettävissä. Sen sijaan perustelufraaseja voitaneen pitää tarpeettomina. Myöskään perusteluvollisuutta ei ole tarvetta muuttaa nykyisestä, kun käytännössä lainvoimaiseksi jääneet, istunnossa suullisesti julistetut ratkaisut kirjoitetaan perusteluiltaan jo nyt hyvinkin suppeiksi. Kärjäoikeus huomauttaa lisäksi, että tuomiolauselmien laatimiseen liittyvää tekniikkaa voisi kehittää luomalla erilaisia varoitusjärjestelmiä, jotka automaattisesti ilmoittavat tuomiolauselmaan mahdollisesti sisältyvästä virheestä tai lainvastaisuudesta. **Päijät-Hämeen kärjäoikeus** kannattaa viimeksi mainittua ehdotusta.

Vaasan hovioikeuden mukaan fraasimallit varmistaisivat osaltaan sitä, että tuomioistuimien lausuu kaikista niistä vaatimuksista, jotka on esitetty oikeudenkäynnissä.

Tuomioistuinvirasto huomauttaa, että tuomioistuinten toiminnan arviointi tapahtuu suurelta osin nimenomaan ratkaisujen perusteluiden varassa. Hyvä perusteleminen ei useinkaan tarkoita laajaa perustelemista, vaan sitä, että ratkaisulle esitetään mahdollisimman selkeästi perusteet, jotka kytkeytyvät suoraan ja konkreettisesti

ratkaistavassa yksittäisessä asiassa esitettyihin oikeudellisiin argumentteihin ja tosiasiaväitteisiin. Fraaseista on varmasti hyötyä erilaisten käsittelyratkaisujen tai usein toistuvien yleisperustelujen kohdalla. Ratkaisun julistaminen suullisen käsittelyn päätteeksi on edelleen pääsääntö lainsäädännössä, mutta käytännössä yhä suurempi osa rikustuomioista annetaan kansliasta.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä ei ole huomautettavaa tuomioistuinten valtakunnallisen fraasipankin ja erilaisten ratkaisupohjien luomiseen ja hyödyntämiseen. Tuomioistuinten ratkaisujen perustelujen työlääseen ja hitaaseen laatimiseen liittyvät ongelmat eivät kuitenkaan ratkea fraasien käyttämisellä, vaan kysymys on myös perustelujen laajuutta kasvattaneesta tuomioistuinkulttuurin muutoksesta, joka ei kaikilta osin ole ollut välttämätön. Perustelukulttuuria koskeva korjausliike saattaisikin tehostaa toimintaa enemmän kuin fraasipohjat. Oikeusasiamies pitää tärkeämpänä oikeudenkäyntien tehostamisen keinona sitä, että kärjäoikeudet pyrkisivät nykyistä useammin julistamaan ratkaisunsa heti pääkäsittelyn jälkeen sen sijaan, että ratkaisut kirjoitetaan kansliassa ja annetaan viiveellä.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus toteaa, että tuomioiden perustelut ovat nykyisellään usein liiankin pitkiä ja perusteellisia. Rikosprosessia voidaan siis tältä osin sujuvoittaa ilman lainsäädännön muutoksia.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus katsoo, että perusteluiden tiivistäminen olisi ensisijaisesti koulutuskysymys, fraasimallien käyttö tekee pahimmillaan ratkaisun perusteluista vastaanottajalle hyvin vaikeasti avautuvia. Lyhyet, selkeät perustelut olisivat kaikkien osapuolten edun mukaisia. Myös **Pirkanmaan kärjäoikeuden** mukaan perusteluvollisuus on enemmän koulutuskysymys eikä välttämättä ole ratkaistavissa fraasipankilla tai vastaavalla yleisellä tavalla.

Tuomariliiton näkemyksen mukaan valtakunnalliset fraasit voivat joissakin tapauksissa nopeuttaa asian ratkaisemista, vaikka niiden soveltuvuus on varsin rajallista. Mallien luomista työväliseksi ja esimerkiksi kuitenkin kannatetaan. Tuomariliitto huomauttaa, että tällaisia fraasitoimintoja ei kuitenkaan ole suunnitteilla tulevaan rikosasioiden AIPA-järjestelmään.

Juristiliitto toteaa, että tuomioiden perusteluvollisuudesta ei sinällään ole syytä tehdä poikkeuksia, vaikka esimerkiksi suullisesti annettavien perustelujen mahdollisuutta voidaan selvittää. Fraasimallien tietoteknisten ratkaisujen tulisi olla sellaisia, että yksittäiseen tuomioon on helposti valittavissa vakiomallisia perusteluja. Työtä hidastuttaa ennen kaikkea tällaisen mahdollisuuden täydellinen puuttuminen ja se, että järjestelmät eivät tue tuomion kirjoittamista.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan fraaseja käytettäessä tulee huomioida, että perustelut sisältävät asianosaisille olennaiset tiedot. Esimerkiksi rangaistuksen mittaamista koskevista perusteluista tulee ilmetä, miksi ja miten on päädytty tiettyyn lopputulokseen. Fraasien käytön ei tule johtaa ns. kulissiperusteluihin. Myös **Asianajajaliitto** toteaa, että vaikka valtakunnallisten fraasimalleja hyödyntämällä onkin mahdollista sujuvoittaa ja nopeuttaa päätöksentekoa, ei fraasimallien käyttöönotto saisi tosiasiallisesti johtaa perusteluvollisuuden keventämiseen.

Rikoksettoman elämän tukisäätiö huomauttaa, että kaikilla on oikeus riittäviin, ymmärrettäviin, asiaansa koskeviin perusteluihin. Myös selkokieliisyyteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

11 Rikosasioiden valmistelu

11.1 Rikosasioiden valmistelu ja preklusio

11.1.1 Preklusio rikosprosessissa ja siihen rinnastuvat keinot

Työryhmä ehdottaa erilaisia keinoja rikosasian valmistelun tehostamiseksi. Keinot eivät ole toisiaan poissulkevia, mutta ne ovat osittain päällekkäisiä. Ehdotukset edellyttävät jatkovalmistelua ja laajempaa selvittämistä ja arviointia erityisesti preklusion osalta, joka olisi merkittävä muutos nykyiseen järjestelmään. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää ja arvioida huolellisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja erityisesti 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin soveltamiskäytäntöä sekä tarkastella ehdotuksia perusoikeuksien kannalta. Ehdotus ei tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi vastaajan jatkossakaan tulisi myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen. Preklusio ei olisi rikosasioissakaan ehdoton ja kysymystä voidaan lähestyä sekä alioikeusmenettelyn että muutoksenhakuvaiheen näkökulmasta.

Lausunnonantajien suhtautumisessa preklusioon ja sen soveltuvuuden selvittämiseen oli runsaasti vaihtelua. Suurimmassa osassa lausuntoja kuitenkin suhtaudutaan myönteisesti vähintään siihen, että preklusion soveltumista rikosprosessiin selvitetään.

Poliisihallituksen mukaan tuomioistuinkäsittelyssä ei pitäisi enää sallia uusien väitteiden esittämistä, joita ei ole millään tavalla tuotu esille aiemmin esitutkintaprosessissa. Vähintäänkin näiltä uusilta väitteiltä tulisi vaatia erityisiä, ennalta määriteltyjä ja painavia perusteita. Uusien väitteiden aiheuttamat kiireelliset lisätutkintapyynnöt ovat lisääntyneet ja asianosaiset voivat niiden avulla vaikeuttaa ja pitkittää rikosasian käsittelyä kohtuuttomasti. Ehdotuksesta ei selviä, missä vaiheessa tutkittava aineisto tulee luovuttaa asianosaisille arvioitavaksi ja miltä osin. Tätä tulee jatkovalmistelussa selventää.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että rikosasian valmistelu tuomioistuinkäsittelyä varten alkaa asiallisesti jo esitutkinnassa ja myös suurimmat tehokkuushyödyt ovat saatavissa kehittämällä toimintaa ennen rikosasian vireilletuloa tuomioistuimessa. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta olisi laajennettava ja tutkintasuunnitelman käyttöä tehostettava. Loppulausuntomenettelyä on kehitettävä niin, että se nykyistä paremmin palvelee syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyn suunnittelua. Käytännössä tämä edellyttää loppulausuntopyynnön yksilöintiä ja syyttäjän osallistumista pyynnön muotoiluun.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta selvittää preklusion soveltuvuutta rikosprosessiin koskien todistelun nimeämisen veloitetta kaikkien osapuolten kohdalla. Ottaen huomioon oikeusprosessin painottuminen alioikeuteen preklusion tulisi koskea jo alioikeusmenettelyä. Uuden todistelun nimeämiseen ja hyväksymiseen muutoksenhaussa tulisi olla korkea kynnyks.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden ja **Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden** lausuntojen mukaan preklusion jatkoselvittäminen on kannatettavaa. Se tulee kuitenkin toteuttaa niin, ettei vastaajan mahdollisuutta esittää syyttömyyttään tukevaa näyttöä estetä. Myös **Pirkanmaan kärjäoikeus**, **Etelä-Karjalan kärjäoikeus** ja **Puolustusministeriö** kannattavat asian selvittämistä tarkemmin.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että määräaikojen asettaminen rikosasian vastaajalle ja velvollisuus toimia määräaikojen puitteissa eivät loukkaisi vastaajan itsekriminointisuoja. Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen ei tarkoita oikeutta sotkea asiaa tai karttaa rikosprosessia.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus toteaa, että rikosasioiden valmistelun tehostamiseksi esitetyt keinot vaativat perusteellista harkintaa. **Helsingin oikeusaputoimisto** kannattaa sen selvittämistä, miten rikosasioiden valmistelua voitaisiin tehostaa. Oikeusaputoimisto suhtautuu kuitenkin varauksellisesti preklusioon rikosasiassa.

Tulli, Suomen syyttäjähdistys ja **professori Matti Tolvanen** kannattavat preklusiota rikosasioissa. Myös **Kanta-Hämeen kärjäoikeus** kannattaa preklusiota rikosasioissa tietyin varauksin, koska preklusio ei ainakaan syytetyn puolesta puhuvien seikkojen osalta voine olla lopullinen.

Professori Mikko Vuorenpää kannattaa preklusion käyttöön ottamista rikosasioissa ainakin muutoksenhaussa eli OK 25:17 soveltamisalan laajentamista myös rikosjuttuihin. Oikeusturva ei tästä vaarannu, etenkin, jos pätevää syytä tulkitaan rikosasian vastaajan kohdalla lievästi. Sen sijaan alioikeusvaiheessa preklusion toteuttaminen saattaa olla rikosasioissa hieman hankalampaa kuin siviiliprosessissa, koska kaikissa rikosasioissa ei ole tuomioistuinjohtoista valmistelua. Lisäksi lausunnossa kiinnitetään huomiota hovioikeuden sisäistä preklusiota koskevaan OK 26:1:ään, jonka soveltamista voisi hyvinkin tehostaa.

Tuomariliitto katsoo, että mahdollista preklusiota rikosasioissa tulee arvioida yhdessä muiden rikosprosessin tehostamistoimien kanssa. Preklusiolla ei yksin ole saavutettavissa merkittävää nopeutusta rikosprosessissa, vaikka se voi johtaa jäsennellympään asian käsittelyyn, joka on tavoiteltavaa. Tuomariliitto kannattaa keinon selvittämistä yhdessä muiden rikosprosessin tehostamistoimien kanssa.

Rovaniemen hovioikeus kannattaa kaikkien muistiossa esitettyjen keinojen käyttöönottoa siten, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset täyttyvät. Preklusion laajentaminen myös rikosasioihin ainakin hovioikeudessa on perusteltua. Pätevän syyn arviointi vetoamatta jättämisen tilanteissa tulisi olla kuitenkin löyhempää kuin riita-asioissa, jotta aineelliseen totuuteen pääseminen turvataan.

Turun hovioikeuden mukaan ainakin hovioikeusvaiheessa rikosasioissa olisi perusteltua säätää preklusiosta. **Päijät-Hämeen kärjäoikeus** suhtautuu kärjäoikeusvaiheen preklusioon varauksellisesti.

Helsingin hovioikeus toteaa, ettei preklusion välttämättä tarvitsisi olla vastaavanlainen kuin korkeimmassa oikeudessa. Uusista seikoista voitaisiin edellyttää ilmoitettavan valituksessa ja vastauksessa. Joka tapauksessa tulisi olla mahdollista antaa preklusiouhkainen valmistelukehotus oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 22 §:n tapaisesti. Kynnys poiketa preklusiosta voisi rikosasioissa olla matalampi, esimerkiksi "syytä olettaa".

Juristiliitto toteaa, että lähtökohtaisesti preklusioon tulee suhtautua pidättyväisesti silloin, kun kyse on syyllisyyteen liittyvistä tosiseikoista. Sen sijaan viivyttämistapauksiin tulee voida puuttua esimerkiksi vastaajan oikeudenkäyntikulu- ja todistelukuluvastuulla, joka tulisi selvissä tapauksissa voida ulottaa myös avustajaan. **Rikosuhripäivystys** ei kannata varsinaisen preklusion käyttöönottoa, mutta toteaa, että prosessin asianosaisilla voisi olla jonkinlainen velvollisuus todisteiden esittämiseen määrättyssä aikataulussa.

Asianajajaliitto suhtautuu kielteisesti muistiossa esitettyihin vaihtoehtoihin. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan preklusio heikentäisi perustavanlaatuisesti vastaajan oikeusturvaa. Asianajajaliitto huomauttaa, että tuomioistuimien voi nykyiselläänkin huomioida oikeudenkäyntikuluja ja palkkiota määrätessään mahdollisen vastaajan tai vastaajan avustajan toimista aiheutuneen selvän viivytyksen oikeudenkäyntiin.

Vaasan hovioikeuden lausunnon mukaan preklusio ei sovellu rikosprosessiin. Aineiston prekludoituminen ei todennäköisesti merkittävästi tehostaisi rikoslainkäyttöä, vaan aiheuttaisi pikemminkin uudenlaisia ongelmia. **Pohjanmaan kärjäoikeus** ja **Etelä-Savon kärjäoikeus** katsovat, että preklusio soveltuu huonosti rikosasioihin. **Lapin kärjäoikeuden** mukaan preklusio todistelun osalta olisi ongelmallinen oikeusturvan kannalta erityisesti ilman avustajaa olevien osalta, joita on rikosasioissa paljon. Jonkinlaisen preklusion kehittäminen myös rikosasioihin on kuitenkin lausunnon mukaan kannatettavaa.

Oulun käräjäoikeuden lausunnon mukaan Asianajajaliiton työtapareformiehdotus oikeusprosessien nopeuttamiseksi ja sujuvoittamiseksi kertoo, että käytännön toimijoiden tilannekuva ja tavoite on laajalti yhteinen. Näin ollen on vahvat perusteet olettaa, että tavoitteisiin päästään hyvällä yhteistyöllä. Sikäli kun oikeudenkäyntikulttuuria katsotaan tarpeelliseksi kohentaa lainsäädäntömuutoksin, on ne syytä arvioida tarkoin. Menettelyn tulisi olla mahdollisimman yksinkertainen, suora, selkeä ja luistava.

11.1.2 Todistelun ilmoittaminen sanktion uhalla

Saksan rikosprosessilain kaltaisen mallin, jossa tuomioistuimien voi todisteiden vastaanottamisen jälkeen päättää lisätodisteiden esittämisen määräajasta, käyttöön ottamista Suomessa suomalaiseen oikeusjärjestelmään sovitettuna voisi harkita selvitettäväksi. Kyseessä tulisi olla asianosaisen tiedossa oleva todistelu. Keinon kohdistamista kaikkiin käsittelyn osapuoliin tulisi arvioida. Ehdotus edellyttäisi ainakin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 16 §:n tarkastelua.

Suurin osa lausunnonantajista kannattaa myös tämän mallin jatkoselvittämistä.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus toteaa, että ehdotusta on syytä harkita yhdessä preklusiosääntelyn tarkastelun kanssa. **Tuomariliiton** käsityksen mukaan todistelun ilmoittaminen sanktion uhalla ei yksittäisenä keinona ole merkityksellinen ja se rinnastuu vahvasti preklusioon. Keinon tulisi olla preklusion ohella tai sijasta harkittava toimi.

Puolustusministeriö kannattaa asian selvittämistä tarkemmin ja katsoo, että todistelun ilmoittaminen sanktion uhalla voisi mahdollisesti sujuvoittaa myös esitutkintavaihetta ja ainakin vähentää tuomioistuinkäsittelyn aikaisten lisätutkintapyyntöjen määrää.

Vaasan hovioikeuden mukaan todistelun ilmoittamista ei tulisi tehostaa sanktioilla. Esitutkimateriaalia koskeva vastaajan laaja tiedonsaantioikeus antaisi puolustukselle paremmat mahdollisuudet vedota tarpeelliseen todisteluun jo asian valmisteluvaiheessa käräjäoikeudessa. Todistelun ilmoittamista tehostaisivat myös tuomioistuimen aktiiviset valmistelutoimet sekä yhteenvedon laatiminen valmistelun alkuvaiheessa.

Asianajajaliitto ei kannata ehdotusta. **Etelä-Savon käräjäoikeus** ja **Pohjanmaan käräjäoikeus** suhtautuvat ehdotukseen varauksella, koska se soveltuu huonosti rikosasioihin.

11.1.3 Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Tulisi selvittää, voitaisiinko rikosasian vastaaja velvoittaa tietyin rajauksin esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään rikosasian valmistelun aikana. Aktiivisilta prosessitoimilta on voitava edellyttää oikea-aikaisuutta ja yksilöitävyyttä sanktion uhalla. Toisaalta avustajille lojaliteettivelvollisuuden asettaminen muuta kuin päämiestä kohtaan olisi varsin periaatteellinen muutos. Toteutustapaa tulisi arvioida jatkovalmistelussa tarkemmin ottaen huomioon erityisesti perustuslain 21 §:stä ja oikeusvaltioperiaatteesta johtuvat vaatimukset ja reunaehdot. Ehdotus edellyttäisi periaatteellisesti merkittävää muutosta oikeudenkäyntiavustajia koskevaan lainsäädäntöön ja tapaohjeistukseen.

Useissa lausunnoissa on suhtauduttu positiivisesti myös tämän vaihtoehdon selvittämiseen.

Rovaniemen hovioikeus toteaa, että vastaajan velvoittaminen ilmoittamaan käsityksensä teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään valmistelun aikana on perusteltua, koska pääkäsittelyt tulee voida jäsentää siten, että niissä keskitytään ainoastaan olennaisten riitaisten kysymysten selvittämiseen ja ratkaisemiseen. Usein käytetyn vaikenemis- ja sotkemistaktiikan haittojen estämiseen tulee olla käytössä tehokkaat keinot.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus pitää kannatettavana, että vastaaja velvoitettaisiin esittämään kantansa syytteen teonkuvaukseen ja todisteluun. Tämä edistäisi asian jäseneltyä käsittelyä. Sitä, miten uudistus vaikuttaisi vastaajan oikeuteen olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen, olisi kuitenkin huolellisesti jatkoselvitettävä.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus toteaa, että rikosasiassakin vastaajalla tulisi olla velvollisuus ilmoittaa vastauksensa ja todistelunsa jo valmisteluvaiheessa sillä tarkkuudella, että asiassa on mahdollista yksilöidä keskeiset riitakysymykset sekä mahdollisten lisäselvitysten tarve. Myös **Helsingin kärjäoikeus** katsoo, että riidattomien seikkojen selvittämisen painopistettä tulisi saada jo esitutkintavaiheeseen ja viimeistään varhaiseen valmisteluvaiheeseen.

Tuomariliitto toteaa, että asian jäseneltyä käsittelyn edistämiseksi tulisi olla pääsääntö, että vastaajalle voitaisiin asettaa velvollisuus ilmoittaa vastauksensa ja todistelu valmistelua edistävällä tarkkuudella eli siten, että asiassa voidaan tehokkaasti asianosaisten kesken ja tuomioistuimen toimesta määrittää riitaiset ja riidattomat seikat.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa vastaajan velvoittamista esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään rikosasian valmistelun aikana. Vastaajan käsityksen ja todisteiden nimeäminen tapahtuisi luonnollisesti viimeisenä kaikista prosessin osapuolista. On vaikea nähdä, miten vastaajankaan etujen mukaista olisi prosessin viivyttäminen todistelunsa ja kannanottojensa panttaamisella, kun otetaan huomioon rikosprosessien nykyinen pitkä kokonaiskesto.

Eduskunnan oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan olisi tärkeää, että asian jatkovalmistelussa selvitettäisiin mahdollisuuksia sisällyttää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin säännös, joka sisällöltään vastaisi riita-asioissa sovellettavaa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 22 §:n säännöstä. Yhteisten ja yhtäläisten pelisääntöjen noudattaminen ei hänen mielestään vaarantaisi asianajajakunnan riippumattomuutta tai itsenäisyyttä.

Juristiliitto toteaa, että avustajille lojaliteettivelvollisuuden asettaminen muuta kuin päämiestä kohtaan olisi suuri muutos nykyiseen ja vaatisi useita lakimuutoksia. Huomioon on otettava se, että asianajajien on jo tällä hetkellä edistettävä hyvää ja tehokasta oikeudenhoitoa.

Asianajajaliitto ei kannata ehdotusta. **Etelä-Savon kärjäoikeus** pitää velvollisuutta huonosti rikosprosessiin soveltuvana.

Vaasan hovioikeuden lausunnon mukaan asian valmistelua tehostaa parhaiten se, että puolustus saa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa hyvin jäsennellyn esitutkintamateriaalin käyttöönsä. Puolustuksen valmistelun ja oikea-aikaisten kannanottojen kannalta tietojen antaminen on välttämätöntä. Vastaajalla tulisi olla oikeus saattaa kysymys esitutkinta-aineiston luovuttamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos tutkinnanjohtaja on päätöksellään evännyt aineiston luovuttamisen puolustuksen käyttöön (ks. esitutkintalaki 4 luku 15 §). Puolustuksen valmistautumista tehostaisi myös se, että syyttäjän rooli esitutkinnassa olisi nykyistä aktiivisempi. Näin ollen esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyön kehittämistä olisi syytä selvittää tarkemmin. Syyttäjän näkemys tutkittavana olevasta rikoksesta tulisi olla tiedossa jo esitutkinnan aikana.

Julkiset oikeusavustajat ry katsoo, että ehdotuksen käytännön merkitys on tosiasiassa pieni, koska vaativissa rikosasioissa pyydetään jo nyt usein ennakkovastaus. Rikosuhripäivystys kannatta asian lisäselvittämistä, mutta ei näe tätä suurimpana ongelmana prosessin keston kannalta. Yleensä asiaan osallisilla on avustajat, jotka kyllä toimittavat pyynnöstä etukäteen vastaukset syytteisiin ja vaatimukset, mikäli tuomari näin pyytää.

11.1.4 Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 2, 3 ja 8 §:iä tulisi tarkastella uudelleen valmistelun tehostamisen ja oikeudenkäyntisäännösten noudattamisen näkökulmasta, mikä voitaisiin tehdä esimerkiksi oikeudenkäyntikuluja koskevan kokonaisuudistuksen yhteydessä. Korvausvelvollisuutta koskeva kynnys on asetunut oikeuskäytännössä huomattavan korkealle muissa tilanteissa kuin asianosaisen jäädessä pois tuomioistuimesta. Säännösten soveltamisedellytysten väljempi tulkinta edellyttäisi muutoksia lainsäädäntöön.

Lausuntopalautteessa pääosin kannatetaan tämänkin vaihtoehdon selvittämistä.

Juristiliitto kannattaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen liittyvän sääntelyn muuttamista siten, että tuomioistuimilla olisi jatkossa velvollisuus viran puolesta tutkia mahdollisten oikeudenkäyntikulujen korvaamista vastapuolelle ja/ tai valtiolle. Lisäksi valtioneuvoston asetusta oikeusavun palkkioperusteista ja erityisesti sen 9 §:ää tulee tarkistaa siten, että palkkiota voitaisiin jatkossa alentaa sotkemistaktiikan käytöstä. Nykyisellään säännöksen soveltaminen on jäänyt liian vähäiselle käytölle.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan kulusäännösten soveltamisedellytykset täsmentyisivät, mikäli rikosasian vastaajatin sitoutettaisiin nykyistä täsmällisemmin ja selvemmin edellä käsiteltyihin määräaikoihin ja muuhun prosessin vaiheistukseen. Muutoksia lainsäädäntöön ei kulusäännösten osalta siinä tapauksessa välttämättä tarvittaisi.

Asianajaliitto ei kannata ehdotusta.

Helsingin oikeusaputoimisto katsoo, että asiamiehen korvausvelvollisuuden laventaminen on ongelmallinen avustajan lojaliteettivelvollisuuden kannalta. **Julkiset oikeusavustajat ry** toteaa, että avustajan korvausvelvollisuutta koskevan säännöksen soveltamiskynnys tulee pitää korkealla.

Vaasan hovioikeus toteaa, että rikosprosessin tehostamista ei ole järkevää toteuttaa sanktioita lisäämällä, koska se voi johtaa oikeudenmenetyksiin. Asianosaisia tulisi kannustaa antamaan yksilöityjä lausumia ja toimimaan oikea-aikaisesti. Rikosprosessin tehostaminen edellyttää myös asianajotoiminnan kehittämistä. Ammatitaitoiset avustajat sitoutuvat toimimaan tavalla, joka takaa myös varman ja tehokkaan rikoslainkäytön.

Tuomariliitto huomauttaa, että kulusääntelyllä ei voi merkittävästi vaikuttaa rikosprosessin keston.

11.2 Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

Työryhmä esittää, että mahdollisuutta pääkäsittelyn ulkopuolella tuomioistuimen päätöksen nojalla ennakkolisesti tapahtuvaan todistajan tai asianosaisen kuulemiseen arvioitaisiin. Tarkemmassa jatkovalmistelussa tulisi ottaa huomioon epäillyn tai vastaajan vastakuulusteluoikeuden ja muidenkin oikeuksien riittävä toteutuminen muuan muassa luovuttamalla käytettävissä oleva esitutkinta-aineisto. Ehdotuksella voitaisiin muun ohella turvata todistelua, vähentää kuultaviin vaikuttamista ja sujuvoittaa rikosasioiden käsittelyä. Ehdotuksella olisi mahdollista välttää myös pääkäsittelyjen peruuntumisia, jos voitaisiin jo ennen pääkäsittelyä kuulla niitä todistajia, joita ei enää myöhemmin pääkäsittelyssä tavoitettaisi.

Lausunnonantajat ovat kannattaneet työryhmän ehdotusta. Useissa lausunnoissa muistutetaan, että puolustuksen oikeus vastakuulusteluun tulee turvata myös näissä tilanteissa. Lisäksi lausuntopalautteessa kiinnitetään huomiota esitutkinta-aineiston asianosaisjulkisuuteen tehokkaan vastakuulustelumahdollisuuden varmistamiseksi.

Valtakunnansyyttäjän toimisto huomauttaa, että esitutkinnan aikainen kuuleminen edellyttää tutkinnan vaiheen huolellista punnintaa, jotta kuultavalle osataan kerralla esittää kaikki asiaan vaikuttavat merkitykselliset kysymykset. Esitutkintamateriaalin salaisena pysymisen turvaaminen saattaisi olla myös haaste kyseisessä tilanteessa. Olipa kuuleminen esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, se asettaa omat aikataululliset haasteet asianosaisten valmistautumiselle kuulemiseen esitutkintamateriaaliin tutustumisineen. Eri henkilöiden kuulemisia voi lisäksi olla useina eri ajankohtina. Menettelyssä on vaarana näytön vastaanottamisen pirstaloituminen sekä suullisen välittömän ja yhdenjaksoisen pääkäsittelyn etujen menettäminen. Aikaväli eri kuulemisten ja pääkäsittelyn välillä voi muodostua hyvinkin pitkäksi ja tuomioistuimen voi olla hankala palauttaa mieleensä vastaanotetun näytön sisältöä. Tässä tilanteessa tosin todistus on katsottavissa käräjäoikeudessakin uudelleen ääni- ja kuvatallenteelta.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että esitutkintakertomuksen sisältöön ja kuulusteluolosuhteisiin liittyviä väitteitä käsitellään usein rikosoikeudenkäynneissä. Lähes kaikki ongelmat voitaisiin kuitenkin välttää sillä, että kuulustelut videoitaisiin. Esitutkintaviranomaisen toimesta tapahtuvaa kuulustelujen tallentamistakin parempi näyttöarvo kuitenkin saavutettaisiin, jos kertomukset videoitaisiin tuomarin edessä käräjäoikeudessa jo ennen pääkäsittelyä. Asia on rikosprosessien tehostamisen kannalta ensiarvoisen tärkeä. Tavoitetta saada luotettava näyttöä

edistettäisiin, kun lausumat annettaisiin ajallisesti lähempänä tapahtunutta tekoa. Samalla voitaisiin lyhentää tutkintavankeusaikoja ja vähentää yhteydenpitorajoitusten käyttöä erityisesti huumausainerikosasioissa.

Kanta-Hämeen käräjäoikeuden mukaan menettelyä tulisi laajentaa erityisesti siten, että tuomari voisi vaihtua ennakkollisen kuulemisen jälkeen. Varsinkin, kun kuuleminen videoidaan, tämän tulisi olla mahdollista. Vastaajalla olisi tarvittaessa oikeus vaatia henkilön uudelleen kuulemista esimerkiksi kysymysten tekemistä varten, mikä voisi tapahtua myös puhelimitse. Myös **Turun hovioikeus** pitää tärkeänä, että kuulemistallennetta voidaan tosiasiallisesti hyödyntää, eikä tuomarin mahdollinen vaihtuminen tai muut seikat estä kuulemistallenteen hyödyntämistä.

Lapin käräjäoikeus katsoo, että asianomistajan tai todistajan kuuleminen pääkäsitteilyn ulkopuolella tulisi rajata selkeästi säädettyihin poikkeustilanteisiin, ettei se tule sovellettavaksi liian laajasti. Tämä voisi olla hyvä keino esimerkiksi maasta poistuvien henkilöiden osalta, joita on myöhemmin vaikea tavoittaa tai kustannukset saapumisesta tuomioistuimeen kohtuuttomia asian laatuun nähden.

Julkiset oikeusavustajat ry toteaa lausunnossaan, että todistajien, asianomistajien ja vastaajien kuulemisen videointi pitäisi viedä kokonaisuudessaan jo esitutkintavaiheeseen.

12 Käräjäoikeuksien kokoonpanot

12.1 Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Työryhmä ehdottaa harkittavaksi uudelleen oikeusprosessien keventämistä selvittäneen työryhmän ehdotusta, jonka mukaan yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa laajennettaisiin siten, että rikosasia voitaisiin käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa, jos syytteessä tarkoitettu teosta voitaisiin tuomita enemmän kuin neljä mutta enintään kuusi vuotta vankeutta. Työryhmä perustelee ehdotustaan sillä, että asianmukaista kokoonpanoa tulee tarkastella pikemminkin asian laadun ja laajuuden näkökulmasta eikä pelkästään enimmäisrangaistuksen kannalta.

Suurin osa lausunnonantajista kannattaa työryhmän ehdotusta. Useissa lausunnoissa muistutetaan tarpeesta varmistaa tuomioistuimille riittävät resurssit tarkoituksenmukaisten kokoonpanojen käyttöön. Lisäksi kiinnitetään huomiota siihen, että yhden tuomarin kokoonpanoa koskeva sääntely on yhteydessä laajempien tuomarikokoonpanojen käyttöön sekä lautamiesjärjestelmään.

Turun hovioikeus kannattaa ehdotusta yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltan laajentamisesta. Useamman ammattituomarin kokoonpanojen hyödyntämistä tulisi tässä yhteydessä parantaa. Asianosaisten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että käräjäoikeuksilla on tarvittavat resurssit käyttää vahventamismenettelyä. On perusteltua selvittää kahden tuomarin kokoonpanojen nykyinen käytön laajuus ja varmistaa, että tämän suhteen ei ole alueellisia eroja. Kahden tuomarin kokoonpanon on oltava tosiasiallisesti mahdollista.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että käräjäoikeuksien kokoonpanot erilaisten asioiden käsittelyssä tulisi ottaa kokonaistarkastelun kohteeksi. Tavoitteena tulisi olla, että asioiden laajuuden ja vaikeuden kasvaessa myös kokoonpano vahvistuisi. Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen on joka tapauksessa yhteydessä lautamiesjärjestelmän tulevaisuuteen.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää työryhmän ehdotusta perusteltuna, mutta huomauttaa, että yhden tuomarin päätösvalta on siis rikosasioissa jo nykyisellään hyvin laaja. Käytännössä ongelmana on se, etteivät käräjäoikeuksien resurssit riitä kolmen ammattituomarin kokoonpanon käyttämiseen niin usein kuin se olisi tarpeen. Oikeusasiamies katsoo, toisin kuin työryhmä, että kaksijäseninen kokoonpano ei yleensä

ole soveltuva vaihtoehto käräjäoikeudessa käsiteltäviin laajoihin ja vaativiin rikosjuttuihin. Juuri vaativissa jutuissa joudutaan usein äänestämään. Perinteinen kolmen ammattituomarin kokoonpano soveltuu näihin tilanteisiin parhaiten.

Kanta-Hämeen käräjäoikeus toteaa, että yhden tuomarin päätösvalta tosin on jo nykyisin melko laaja, minkä vuoksi sen laajentamisen vaikutukset eivät todennäköisesti olisi kovin suuret. **Helsingin oikeusaputoimiston** mukaan mahdollisuus antaa tuomioistuimelle harkintavalta käyttää yhden tuomarin kokoonpanoa asianosaisten suostumuksella ei vaikuta rikosprosessin kokonaiskuvassa olevan sellainen keino, joka olennaisesti voisi sujuvoittaa prosessia.

Tuomariliitto muistuttaa lakivaliokunnan toistuvasti korostaneen, että lainkäytön painopisteen tulee olla käräjäoikeuksissa, ja edellyttänyt käräjäoikeuksien käyttävän nykyistä useammin vahvennettuja tai kolmen tuomarin kokoonpanoja (esim. LaVM 24/2014 vp). Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen ei saa johtaa siihen, että vaativien ja monimutkaisten rikosasioiden käsittelyyn ei varata tuomioistuimille riittäviä resursseja.

Amnesty International Suomen osasto toteaa, että mikäli muistion ehdotuksen mukaiseen yhden tuomarin kokoonpanon vahventamiseen päädytään, on varmistettava, että tuomarilla on aina tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa kokoonpanoa asian laajuuden tai oikeudellisen vaativuuden perusteella. Lainsäädännön ennakoitavuus- ja tarkkarajaisuusvaatimukset edellyttävät, että se, milloin tapauksen laatu ja laajuus edellyttävät ehdottomasti laajempaa kokoonpanoa, tulee määrittellä tarkasti.

Rikosuhripäivystys kannattaa tuomioistuimen harkintavallan lisäämistä siitä, millaisessa kokoonpanossa asia istuttaisiin, sekä nykyisen kokoonpanovaatimuksen osittaista keventämistä.

Vaasan hovioikeus katsoo, että yhden tuomarin päätösvallan laajentaminen ei ole tarpeen. Nykyiset toimivaltasäännökset ovat riittäviä ja ne ovat toimineet hyvin. Työryhmän ehdotusta vastustavat myös **Varsinais-Suomen käräjäoikeus** ja **Pirkanmaan käräjäoikeus**, jonka mukaan yhden tuomarin kokoonpanon laajentaminen tulisi johtamaan nykyisillä tuomioistuinten resursseilla siihen, että kokoonpanosta tulee pääsääntö täysin siitä riippumatta, miten ratkaisu on lainsäädäntöön muotoiltu.

Rikoksetoman elämän tukisäätiö toteaa, että lautamiesjärjestelmän kehittämisen sijaan tulee panostaa useamman tuomarin kokoonpanojen käytön lisäämiseen. Asianosaisten oikeusturvan kannalta yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen ei ole perusteltua tekoihin, joissa voitaisiin tuomita enemmän kuin neljä mutta enintään kuusi vuotta vankeutta.

12.2 Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Työryhmän näkemyksen mukaan lautamiesjärjestelmän kehittämisen sijaan käräjäoikeuksien mahdollisuuksia käyttää useamman ammattituomarin kokoonpanoja tulisi parantaa ja näitä kokoonpanoja soveltaa asian laadun tai laajuuden sitä edellyttäessä. Sen vuoksi työryhmä katsoo, että lautamiesjärjestelmän tarpeellisuutta tai järjestelmän lakkauttamista olisi perusteltua selvittää.

Lausuntopalautteessa on lähes kauttaaltaan kannatettu työryhmän ehdotusta tai suoraan lautamiesjärjestelmän lakkauttamista. Joka tapauksessa on pidetty tarpeellisenä muuttaa valintamenettelyä. Lisäksi on korostettu, että useamman ammattituomarin kokoonpanojen käyttämiseen tulee olla riittävät resurssit.

Etelä-Karjalan käräjäoikeus nostaa esille mahdollisuuden korvata nykyiset lautamieskokoonpanot kahden tuomarin kokoonpanolla siten, että kahden tuomarin kokoonpano korvaisi nykylainsäädännön mukaisen lautamieskokoonpanon lisäksi kolmen tuomarin kokoonpanon. Samoin **Pirkanmaan käräjäoikeuden** mukaan lautamiesten käyttämisestä tulisi luopua ja korvata vähintään kahden tuomarin kokoonpanolla. Myös **Juristiliitto** toteaa, että erityisesti lautamiesjärjestelmästä luopumisen yhteydessä tulee arvioida, tulisiko kahden tuomarin kokoonpanolle säätää toimivalta joissakin rikosasioissa esimerkiksi rikosnimikkeiden tai rangaistusasteikon perusteella.

Turun hovioikeus ja **professori Matti Tolvanen** ehdottavat lausunnoissaan harkittavaksi, että erityistä asiantuntijuutta vaativissa asioissa luotaisiin asiantuntijajäsenjärjestelmä yleisiin tuomioistuimiin. Näin parannettaisiin tuomioistuinten asiantuntemusta asiaryhmissä, joissa muulla kuin juridisella tiedolla on näytön arvioinnissa ratkaiseva merkitys. Asiantuntijajäsenen kuuluminen kokoonpanoon voi myös vähentää asianosaisten tarvetta hankkia suuria kustannuksia aiheuttavia selvitäyksiä ja näin vähentää asianosaisille aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että vaikka poliittiset syyt estäisivät lautamiesjärjestelmästä luopumisen, lautamiesten valintatapa olisi joka tapauksessa uudistettava. **Julkiset oikeusavustajat ry** katsoo, että ainakin lautamiesten valintatapaa tulisi selvittää, mikäli järjestelmästä ei kokonaan luovuttaisi. **Amnesty International Suomen osasto** toteaa, että kun kunnanvaltuusto valitsee lautamiehet, on mahdollisuus siihen, että oikeuden riippumattomuus vaarantuu. Tähän on kiinnitetty huomiota myös vuosittaisessa EU:n oikeusvaltioraportissa, jossa Suomea suositetaan uudistamaan lautamiesjärjestelmää eurooppalaisten oikeuden riippumattomuuden standardien mukaisiksi.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus katsoo, että lautamiesjärjestelmä tulisi säilyttää, mutta lautamiesten valinta tulisi siirtää tuomioistuinlaitokselle.

Kanta-Hämeen kärjäoikeus toteaa, että suunniteltu lautamiesten nimitysjärjestelmän muutos on sinänsä tarpeellinen, mutta se tulisi vaatimaan huomattavan määrän resursseja. Järkevämpää olisi lakkauttaa koko instituutio.

13 Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevat menettelyt

13.1 Ennakkopäätöskysymysmenettely

Työryhmä pitää tarpeellisena selvittää menettelyä, jossa käräjä- tai hovioikeus voisi siirtää käsiteltävänä olevassa asiassa ilmenevän ennakkopäätöskysymyksen korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. Korkein oikeus arvioisi, onko laintulkintaohjeen antaminen tärkeää lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa. Saatuaan korkeimman oikeuden kannanoton laintulkintakysymykseen, jatkaisi käräjä- tai hovioikeus asian käsittelyä siltä pohjalta.

Kaikki lausunnonantajat kannattavat työryhmän ehdotusta ennakkopäätösmenettelyn selvittämisestä.

Korkein oikeus toteaa antaneensa 21.6.2023 valtioneuvostolle esityksen ennakkopäätöskysymysmenettelyn ja niin sanotun hyppyvalituslupamenettelyn käyttöönottamisesta. Korkeimman oikeuden esityksessä on laadittu ehdotus oikeudenkäymiskaaren muuttamiseksi tarpeellisilta osiltaan.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää työryhmän ehdotusta tärkeänä. Esimerkiksi Anom-tyyppisessä asiakokonaisuudessa olisi oikeuskäytännön yhtenäisyyden turvaamiseksi ollut tärkeää saada todisteiden hyödynnettävyyttä koskeva korkeimman oikeuden ratkaisu jo huomattavasti aikaisemmassa vaiheessa kuin ratkaisu KKO 2023:14 saatiin. Myös **Valtakunnansyyttäjän toimisto** huomauttaa, että merkityksellistä asiassa rikosprosessin sujuvoittamisen kannalta on myös se, että korkeimman oikeuden vastaus tulisi säännönmukaista muutoksenhakua nopeammin.

Helsingin oikeusaputoimisto ei arviomuistiossa esitettyjen tietojen perusteella lähtökohtaisesti kannata ennakkopäätöskysymysmenettelyn käyttöönottoa. Ajatus siitä, että käräjäoikeudessa käsiteltävänä olevasta asiasta voitaisiin helposti irrottaa pieni oikeudellinen ennakkokysymys korkeimman oikeuden tutkittavaksi, on optimistinen. Menettelyn hyödyllisyyttä voidaan toki tutkia tarkemmin.

13.2 Ns. hyppyvalituslupamenettely

Työryhmä ehdottaa arvioitavaksi, olisiko korkeimman oikeuden roolia ennakkoratkaisujen antajana mahdollista vahvistaa säätämällä niin sanotusta hyppyvalituslupamenettelystä. Jos asiassa, jossa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa, ilmenisi ennakkopäätöskysymys, korkein oikeus voisi myöntää valitusluvan ja ratkaista suoraan ennakkopäätöskysymyksen sekä sen pohjalta asian jatkokäsittelyn tarpeen.

Lausunnonantajat kannattavat myös tätä työryhmän ehdotusta.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotettu järjestelmä periaatteessa vähentäisi tarjolla olevia muutoksenhakumahdollisuuksia, mutta käytännössä asianosaiset tuskin näkisivät tätä negatiivisena seikkana nykyiseen tilanteeseen verrattuna.

Etelä-Savon käräjäoikeus pitää tärkeänä harkita sen selvittämistä, voisiko hyppyvalitusmenettelyä soveltaa myös käräjäoikeuden ja hovioikeuden välille tilanteissa, joissa vaihtoehtona olisi jutun palauttaminen takaisin käräjäoikeuteen.

14 Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuhteukset

14.1 Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisen esitutkintayhteistyön tehokas ja sujuva toteuttaminen edellyttää syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen yhteistä sähköistä yhteistyöalustaa esitutkinnan aikaiseen materiaalihallintoon, tiedonsiirtoon ja yhteydenpitoon. Työryhmä pitää yhteistä sähköistä työskentelyalustaa tärkeänä kehittämissuhteuksena. Se on edellytys tehokkaalle ja sujuvalle esitutkintayhteistyölle, jonka valmisteluun tulisi ryhtyä viipymättä. Jatkovalmistelu on tarpeen tehdä tiiviissä yhteistyössä ainakin oikeusministeriön ja sisäministeriön, esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien sekä ja tietojärjestelmäasiantuntijoiden ja vastaavien tahojen kanssa.

Lausunnonantajat kannattavat työryhmän ehdotuksia. Useissa lausunnoissa ehdotetaan myös, että sähköinen työskentelyalusta olisi kaikille rikosprosessin toimijoille yhteinen. Lisäksi on kannatettu sitä, että järjestelmät sisältäisivät erilaisia automaattisia tarkastustoimintoja.

Poliisihallitus pitää ehdotusta koskien syyttäjien ja esitutkintaviranomaisen yhteistä sähköistä työskentelyalustaa kannatettavana ja toiminnan saumattomuuden kannalta jopa välttämättömänä. Yhteistyön lisääminen edellyttämällä syyttäjiä osallistumaan nykyistä aktiivisemmin jo esitutkinnan aikana tutkintaan edellyttäisi syyttäjien resurssien kasvattamista merkittävästi. Poliisihallituksen mukaan yhteinen sähköinen alusta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä mahdollistaisi syyttäjien omatoimisen perehtymisen esitutkinta-aineistoon.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että yhteisen työalustan merkitys on kasvanut huomattavasti Vitja-hankkeen muutosten myötä. Poliisihallituksen, tuomioistuinviraston ja Syyttäjälaitoksen kokouksessa Vitja-hankkeen muutosten vuoksi 30.5.2023 todettiin yhteisesti, että yhteinen tietöalusta esitutkintaviranomaisten ja oikeusviranomaisten käyttöön on äärimmäisen tärkeä kehityshanke. Poliisilla on ollut jo vireillä ns. Timantti-hanke, joka voisi vastata tätä tarvetta.

Tuomioistuinviraston mukaan AIPA-järjestelmän rakentamisen lähtökohtana on, että se toimii yhtäältä Sakarin korvaavana asianhallintajärjestelmänä, mutta lisäksi se sisältää tuomioistuimessa käsiteltävän asian ratkaisuaineiston. Nykyinen lainsäädäntö velvoittaa syyttäjän toimittamaan esitutkintaviranomaisen kokoaman pöytäkirjan tuomioistuimelle myös niiltä osin kuin kysymys ei ole todisteista ja muutoinkaan asiakirjoista, joita on tarkoitus hyödyntää myöhemmin tuomioistuin-käsittelyssä hyödyntää. Jatkovalmistelussa on syytä selvittää, voitaisiinko tuomioistuinkäsittelyn kannalta tarpeettoman aineiston toimittamisesta tuomioistuimelle luopua. Tällöin olisi kohtuullisen helppo siirtyä toimintatapaan, jossa esitutkinta-aineisto olisi syyttäjän käytettävissä samalla sähköisellä alustalla, jota esitutkintaviranomainenkin käyttää.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus kehottaa myös selvittämään sitä, voisiko koko rikosprosessiketjulla olla yksi yhteinen asiakirjapankki, jonne niin poliisissa, syyttäjä-laitoksessa kuin tuomioistuinlaitoksessakin kertyvä materiaali tallennettaisiin ja jota hallinnoitaisiin tarkoin määritetyillä käyttöoikeuksilla. Tällä tavoin vältettäisiin asiakirjojen siirtämistä järjestelmästä toiseen ja turvattaisiin niiden eheys. Myös **Turun hovioikeus** sekä **Päijät-Hämeen** ja **Kanta-Hämeen kärjäoikeudet** kannattavat koko rikosprosessille yhteistä järjestelmää tai tiedonkulkua järjestelmien välillä läpi prosessin. **Lapin kärjäoikeuden** lausunnon mukaan tulisi mahdollistaa myös asiakkaiden toimittamien asiakirjojen liittäminen suoraan järjestelmään.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto toteaa, että oikeusministeriön ja sisäministeriön hallinnonaloilla pirstoutuneet tietojärjestelmät, jotka koostuvat monesta eri järjestelmästä eivätkä välttämättä vaihda tietoa keskenään, aiheuttavat ongelmia varsinkin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä. Näiden järjestelmien integraatio on kannatettavaa. Näin tietojärjestelmät voitaisiin saada kommunikoimaan keskenään paremmin ja voitaisiin yhteen työskentelyalustaan tallennetun tiedon kautta vähentää lisätyötä.

Puolustusministeriön mukaan on tärkeää, että Puolustusvoimien esitutkintaa suorittavista tahoista ainakin Pääesikunta pääsee hyödyntämään alustaa, mikäli sellainen luodaan.

Apulaisoikeuskansleri katsoo, että rikosprosessiketjun tietojärjestelmien yhteensopivuudella olisi saavutettavissa olennaisia hyötyjä. AIPA-järjestelmä, jonka sinänsä kannatettavana tavoitteena on siirtyä sähköisiin työmenetelmiin ja luoda uusia työtapoja tukeva yhtenäinen järjestelmä, jossa syyttäjät ja yleiset tuomioistuimet käsittelevät sähköisesti kaikki lainkäyttöasioita koskevat toimintonsa asian vireille tulosta sen ratkaisemiseen ja arkistointiin, ei rikosprosessiketjun kokonaisuuden kannalta kuitenkaan ole riittävä.

Eduskunnan oikeusasiamies suhtautuu varauksellisesti siihen, että merkittävä osa esitutinnan aikaiseen yhteistyöhön liittyvistä ongelmista ja viiveistä voitaisiin poistaa antamalla syyttäjälle reaaliaikaisesti pääsy kaikkeen esitutkintaviranomaisen hallussa olevaan sähköiseen materiaaliin. Yhteinen tekninen alusta voi edistää asiaa, mutta kysymys on paljon muustakin.

Suomen syyttäjäyhdistys pitää tärkeänä varmistaa järjestelmän toimivuus, mikäli alusta luodaan. Esimerkit digitalisaatiosta viimeisen kymmenen vuoden aikana eivät ole omiaan tukemaan sitä ajatusta, että yksittäisen syyttäjän työskentely digitalisaation myötä sujuvoituisi.

Helsingin oikeusaputoimisto kannustaa arvioimaan esitettyjä kehitysehdotuksia kokonaisuutena siitä näkökulmasta, miten pienimmillä kustannuksilla voidaan saavuttaa suurimpia sujuvuusvaikutuksia. Yhteinen työskentelyalusta on epäilemättä kallis hanke, ja vain yhtenä esimerkkinä automaattisen muistutusjärjestelmän (esim. tekstiviesti) käyttöönotto istuntoihin liittyen on kustannuksiltaan todennäköisesti huomattavasti edullisempi, mutta jolla voidaan todennäköisesti saavuttaa merkittävää ajansäästöä istuntojen peruuntuessa harvemmin.

14.2 Sähköinen asiointi esitutkinnassa

14.2.1 Vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle ja esitutkintapäätökset sähköisesti

Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan asianomistajalle on annettava hänen tekemästään rikosilmoituksesta kirjallinen vahvistus, joka sisältää ilmoituksen tekemistä ja ilmoitettua rikosta tai tapahtumaa koskevat perustiedot. Esitutkintalain 11 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan päätös annetaan esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetetään postitse hänen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitteeseen. Säännöksiin tulisi lisätä mahdollisuus sähköiseen asiointiin. Kirjallinen vahvistus tulisi voida antaa myös sähköisesti asiakkaan antamaa sähköpostia, Suomi.fi-palvelua taikka muuta vastaavaa sähköistä alustaa tai palvelua käyttäen.

Lausunnoissa kannatetaan ehdotuksia.

Valtiovarainministeriö katsoo, että rikosprosessin sujuvoittamisen, järkevöittämisen ja erityisesti nykyaikaistamisen kannalta on oleellista ottaa huomioon digitalisaation ja sähköisten menetelmien tarjoamat mahdollisuudet rikosprosessin vireillepanossa ja käsittelyssä eri viranomaisissa. Sähköiset asiointikanavat ovat

muodostumassa pääasialliseksi tavaksi asioida viranomaisten kanssa, mikä tulee huomioida myös rikosprosessin eri vaiheissa tapahtuvassa osapuolten välisessä vuorovaikutuksessa sekä sen kehittämisessä.

Poliisihallitus toteaa, että asianosaisilla tulisi olla laaja mahdollisuus osallistua esitutkintaprosessiin sähköisesti. Prosessiekonominen muutos olisi merkittävä. On kuitenkin välttämätöntä, että poliisi pystyy arvioimaan itse tarkoituksenmukaisen kuulemistavan.

Rajavartiolaitos tukee kaikkia digitalisaation ja hyödyntämiseen tähtäviä ratkaisuja. Asiassa on kuitenkin huomioitava, että sähköisiä järjestelmiä ei tulisi rakentaa ainoastaan Suomi.fi -palvelun (tai vastaavien palveluiden) varaan, sillä iso osa Rajavartiolaitoksen esitutkintojen asianosaisista on ulkomaalaisia, jotka eivät kyseistä järjestelmää käytä tai kykene käyttämään. Keskeinen haaste Rajavartiolaitoksen asianosaisilla olisi monissa palveluissa vaadittava vahvan tunnistautumisen käyttäminen.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää perusteltuna, että esitutkintalaissa säädettäisiin selvästi esitutkintaviranomaisille annetusta mahdollisuudesta tiedoksiantojen, ilmoitusten ja päätösten antamiseen joko kirjallisesti tai sähköisesti. Tavoitteena tulisi olla, että tiedoksiannoissa käytettäisiin pääsääntöisesti Suomi.fi-palvelua tai suojattua sähköpostia ja kirjepostia vain tapauksissa, jossa sähköinen vaihtoehto ei ole käytössä.

Turun hovioikeus toteaa, että kirjepostin sijaan esitutkintaviranomaisten on nykypäivänä voitava hyödyntää sähköistä tiedottamista. Myös **Rikosuhripäivystys** pitää sähköisen asioinnin lisäämistä erittäin tärkeänä uudistuksena. Nykypäivänä kirjeposti on käytännössä epäluotettavin väline asiakirjojen toimittamiselle. Suomi.fi-järjestelmää voitaisiin käyttää siirtymävaiheessa.

14.2.2 Asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Työryhmä ehdottaa selvitettäväksi tarkemmin sähköisen asioinnin mahdollisuuksia ja niiden lisäämistä esitutkinnassa ja asianosaisten kuulemisen osalta sekä näiden edellyttämiä lainmuutoksia. Sähköisen asioinnin lisääntyessä on tarkoituksenmukaista pohtia, missä määrin esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen edellyttää asianosaisilta henkilökohtaista läsnäoloa ja milloin voitaisiin hyödyntää sähköisen asioinnin kanavia. Esimerkiksi vahva tunnistautuminen ja videoyhteydellä tapahtuva kuuleminen voisivat olla vaihtoehto henkilökohtaiselle läsnäololle kuulustelussa.

Myös tätä ehdotusta on kannatettu lausuntopalautteessa. Videoyhteydellä tapahtuvan kuulustelun osalta useassa lausunnossa korostetaan tarvetta varmistua siitä, ettei joku ulkopuolinen pääse vaikuttamaan kertomuksen sisältöön.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että asianosaisen tai todistajan kuuleminen sähköpostin välityksellä tulisi olla poikkeuksellista, koska kirjalliset vastaukset kysymyksiin ovat usein epäselviä ja koska epäselvyyksiä ei ole poistettu tarkentavilla kysymyksillä. On myös mahdotonta kontrolloida, onko joku muu henkilö vaikuttanut kertomuksen sisältöön.

Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta merkittäviä ovat digitaaliset mahdollisuudet tutkintavankien kuulusteluiden toteuttamisessa. Kuten muistiossakin todetaan, tutkintavankien kuulustelumatkat vievät etäällä sijaitsevien tutkintavankiloiden osalta runsaasti työaika. Digitaalisten menetelmien käytön lisääminen on tästä näkökulmasta kannatettavaa. Tältä osin on huomioitava kuitenkin, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävät resurssit ja välineistö digitaalisten menetelmien hyödyntämiseen.

Puolustusministeriö kiinnittää kuulustelujen osalta huomiota henkilön tunnistamisen lisäksi siihen, millaisissa olosuhteissa kuultava henkilö on, miten kertomus välittyy sähköisesti ja miten todisteet esitetään kuultavalle henkilölle. Kun henkilöä kuullaan esimerkiksi videopuhelun välityksellä, on käytännössä hyvin vaikea varmistua siitä, että samassa tilassa kuultavan kanssa ei ole toista henkilöä, joka voi jo pelkällä läsnäolollaan vaikuttaa kuulustelukertomukseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä esitys on sinänsä kannatettava. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa ja muissa rikoksissa, joissa rikoksen osapuolten välillä voi vallita voimakas riippuvuussuhde, on kuitenkin varmistettava, että asianosaisen ilmoitus siitä, että hän ei halua lausua rikoksesta mitään, perustuu hänen vapaaseen tahtoonsa.

Amnesty International Suomen osasto pitää tärkeänä sähköisen asioinnin lisäämistä siten, että muut asioimistavat pysyvät samalla tosiasiallisesti mahdollisina. Vahvan tunnistautumisen tilanteessa on varmistuttava, ettei ole mahdollista, että joku toinen käyttää kuultavan henkilön sähköisiä tunnuksia. Videoyhteystilanteessa on varmistuttava siitä, että henkilö on tilassa, jossa häneen ei voida vaikuttaa ulkoisesti.

Rikoksetoman elämän tukisäätiö katsoo, että sähköisiä menetelmiä tulee hyödyntää esitutkinnassa aikaisempaa enemmän. Nämä edellyttävät kuitenkin sen varmistamista, että henkilöillä on käytössään tarvittavat sähköiset välineet. On

huomioitava, että monilla ei ole välineitä, osaamista eikä tunnistautumismahdollisuuksia. Tutkintavankien kuuleminen videoyhteydellä on perusteltua kuljetusten vähentämiseksi. Yhä useammat tutkintavangit sijoitetaan kauemmaksi kotipaikastaan.

Rikosuhripäivystys toteaa, että sen asiakastyössä näkyvät koronapandemian aikana laajasti käyttöön otetut ja edelleen yleisesti käytössä olevat asianomistajien puhelinkuulustelut. Välillä kuulemiset tapahtuvat siten, että uhri ei ole ymmärtänyt, että kyse on varsinaisesti kuulemisesta. Vähintäänkin puhelinkuulustelusta on sovittava etukäteen, jotta kuultavalla on mahdollisuus olla rauhallisessa paikassa ja valmistautua kuulusteluun. Tarvittaessa hänen tulee myös voida pyytää tukihenkilö tuekseen. Rikosuhripäivystys lähtökohtaisesti vastustaa puhelinkuulusteluja, ellei ole selvää, että kyseessä on lievä rikos tai jatkokuulustelu jonkun yksittäisen yksityiskohdan selvittämiseksi tai varmistamiseksi. Mikäli kuulemisessa käytetään tulkia, ei puhelinkuulusteluja tulisi käyttää lainkaan, koska väärinymmärrysten vaara on erityisen suuri.

14.3 Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Työryhmä ehdottaa äänitallenteiden käytön lisäämistä niihin soveltuviissa tapauksissa. Kuulustelujen kategorinen tallentaminen sekä kuva- että äänimuodossa ei olisi tarkoituksenmukaista. Erikseen tulisi arvioida, olisiko esitutkintalaissa tarpeen erikseen säätää pelkän äänitallenteen laatimisesta kuulustelusta, jos sen käyttöä halutaan nimenomaisesti lisätä. Myös äänitallennuksesta aiheutuvia kustannuksia tulisi selvittää tarkemmin. Työryhmässä on yksimielinen näkemys äänitallenteiden eduista ja hyödyistä, mutta toteutukseen liittyen on viranomaisilla erilaisia näkemyksiä.

Lausuntopalautteessa kannatetaan vähintään äänitallenteiden käytön lisäämistä, vaikka useimmissa lausunnoissa esitetään myös kuvan tallentamista. Toisaalta monissa lausunnoissa korostetaan kertomusten litteroinnin tarpeellisuutta niin syyttäjien, asianosaisten avustajien kuin tuomioistuimenkin kannalta.

Poliisihallituksen mukaan kuulusteluissa tulisi lainsäädännöllä mahdollistaa pelkkä äänitallentaminen, ja äänitallenne tulisi olla mahdollista purkaa digitaalisesti kirjalliseksi kuulustelukertomukseksi esitutkintapöytäkirjaan – kokonaan tai olennaisilta osin. Poliisin arkistossa säilytettävä äänitallenne olisi tarvittaessa asianosaisten myöhemmin tarkastettavissa. Poliisilla on vangitsemisen jälkeen usein tarpeen jatkaa esimerkiksi kuulusteluja ja erilaisia vaihtoehtoisia kuulustelemistapoja tulisi pystyä

hyödyntämään, esimerkiksi videoyhteydellä tapahtuneen kuulustelun taltiointi. Asiassa tulisi myös ratkaistavaksi äänitallenteiden arkistointiin ja luovutukseen liittyvät kysymykset ja niiden esitutkintapöytäkirjoihin liittäminen. Lisäksi julkisuusasiat olisi mahdollisen muutoksen osalta huomioitava ennakkollisesti.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että tutkimustiedon perusteella kuulustelun kululla ja kuulustelutilanteella on suuri vaikutus kuulustelukertomukseen. Tutkimustiedon perusteella kertomuksen tallentaminen mahdollisimman pian selvittävien tapahtumien jälkeen tuottaa yksityiskohtaisimman ja ulkoisista vaikutteista vapaimman kertomuksen. Parhaan aineiston saamiseksi ja sitä myötä aineellisen totuuden selvittämiseksi ensikertomus tulisi dokumentoida mahdollisimman hyvin. Optimaalinen tapa ensikertomuksen tallentamiseen on laadukas videointi. Äänen tallentamista on sekin askel eteenpäin nykyisestä tilanteesta.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää jokseenkin hämmästyttävänä, ettei kuulusteluja nykyisin käytännössä videoida kuin hyvin harvoin, vaikka säännökset jo nyt antaisivat videointiin mahdollisuuden. Edes törkeitä huumausainerikoksia koskevissa jutuissa kuulusteluja ei jostain syystä yleensä tallenneta. Kysymys ei voine olla pelkästään teknisten mahdollisuuksien puutteesta. Tavanomaisen älypuhelimien tekniset ominaisuudet riittävät hyvin kuulustelun tallentamiseen. Kuulustelujen tallentaminen saattaisi välillisesti edistää myös tarpeellista kuulustelukulttuurin muutosta siihen suuntaan, ettei kuulusteltavien kanssa enää käytäisi pöytäkirjan ulkopuolella epävirallisia keskusteluja tutkittavana oleviin tapahtumiin liittyen.

HEUNI suosittelee, että laissa säädetään keskeinen suullinen todistelu tallennettavaksi video- tai vähintään äänitallenteelle kaikissa vakavissa rikosjutuissa. Videointi mahdollistaisi sen, että oikeudenkäynnin aluksi katsottaisiin keskeisiltä osin esituskinnassa annettua kertomusta ja tämän jälkeen esitettäisiin jatkokysymyksiä. Norjassa on jo vuosia sitten siirrytty videoimaan kaikki kuulustelut.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että jatkovalmistelussa kuulustelujen tallentamista ja niiden käyttämistä rikosprosessin myöhäisemmissä vaiheissa on arvioitava huolellisesti rikosprosessin eri toimijoiden näkökulmasta unohtamatta rikoksen osapuolia. Myös **Rikoksettoman elämän tukisäätiön** mukaan tallenteiden käyttämisen vaikutuksia tulee arvioida eri toimijoiden näkökulmasta.

Puolustusministeriö katsoo, että kuulustelujen tallentaminen äänitallenteelle olisi hyödyllistä, jotta myöhemmin voidaan tarvittaessa tarkistaa, mitä kuulustelussa on tarkalleen ottaen sanottu. Äänitallenteiden käyttäminen oikeudessa on kuitenkin käytännössä mahdotonta ilman litterointia ja kaikkien kuulustelujen litterointi käsitönä vie niin paljon aikaa, että se ei tämänhetkisillä resursseilla ole käytännössä

mahdollista. Kuulustelujen laajamittaisempi tallentaminen äänitallenteelle olisikin todennäköisesti ajankohtaisempaa, kun litterointi voidaan tehdä automatisoidusti esimerkiksi tekoälyä hyödyntäen.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että syyttäjän työn sujuvuuden ja joutuisuuden kannalta syyttäjän käytössä tulisi olla äänitallenteen lisäksi sen litterointi.

Helsingin oikeusaputoimisto kannattaa ehdotusta kuulustelujen äänitallentamisesta ja äänitallenteiden käytön lisäämisestä sillä edellytyksellä, että kuulustelut edelleen litteroidaan tai kuvataan pääasiat kuten tällä hetkellä tehdään esitutkintapöytäkirjoissa. Litteroinnin tulisi olla mahdollisuuksien mukaan ohjelmistoavusteista. Oikeusavustajien kannalta on ehdottoman tärkeää, että kuulustelukertomus on olemassa kirjallisessa muodossa, sillä kirjalliseen kertomukseen tutustuminen on merkittävästi nopeampaa kuin äänitallenteen kuunteleminen.

Vaasan hovioikeus toteaa, että kuulustelut tulisi tallentaa nykyistä suuremmassa määrin ääni- ja videotallenteille. Laitteiston laatuun tulee kiinnittää huomiota. Jos tallenteita käytetään oikeudenkäynnissä todisteina, vastaajan oikeuksiin on kiinnitettävä huomiota jo esitutkinnan varhaisessa vaiheessa. Lapsiin kohdistuvissa rikosasioissa kuulusteluiden litterointi on edelleen tarpeen, koska tällaiset tallenteet katsotaan oikeudenkäynnissä. Tallenteiden käyttö edellyttää myös sitä, että syyttäjät ja puolustus perehtyvät tallenteisiin hyvissä ajoin ja ilmoittavat tuomioistuimelle, miltä osin tallenteet on tarpeen esittää istunnossa. Tallenteiden purkamisessa kirjalliseen muotoon olisi suotavaa hyödyntää tekoälyä.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden mukaan tuomioistuimen näkökulmasta ainakin sellaisten henkilöiden esitutkintakertomukset tulisi litteroida sanatarkasti, joita ei pääsääntöisesti tuomioistuimissa kuulla (esimerkiksi alle 15-vuotiaat asianomistajat tai alaikäiset seksuaalirikosten asianomistajat). Lisäksi viittaaminen esitutkintakertomusten tiettyihin osiin täytyisi olla jotenkin teknisesti mahdollista myös ääni- ja videotallenteita käytettäessä.

Tuomariliitto kannattaa työryhmän ehdotusta äänitallenteiden ja videotallenteiden käytön lisäämisestä. Esitutkintakertomukset tulisi edelleen litteroida sanatarkasti kirjalliseen muotoon asioissa, joissa kertomus otetaan tuomioistuimessa vastaan asianosaisen kuulemisen sijasta. Pienemmissä asioissa videotallenne ei ole tarpeen, vaan mahdolliset väitteet kuulustelun epäasiallisuudesta tai kertomuksen kirjaamisesta väärin pöytäkirjaan olisi tarkistettavissa myös äänitallenteelta.

Amnesty International Suomen osasto toteaa, Selvityksessä Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista on nostettu esille, että kuulustelu videoitiin tai äänitallennettiin vain alle 6 %:ssa selvityksen tapauksista. Esitutkintalain esitöiden mukaan kynnys kuulustelutilaisuuden ääni- tai videotallentamiseen ei saisi olla korkea. Erityisesti, mikäli kuulusteltava itse pyytää kuulustelun videoimista tai äänitallentamista, tulisi näin tehdä. Kuulustelujen video- ja äänitallentamista suositellaan EU:n uhridirektiivissä.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto pitää edellytyksenä muistiossa esitettyyn järjestelmään siirtymiselle käytettävän teknisen laitteiston helppokäyttöisyyttä ja toimintavarmuutta. Työryhmän muistiossa ei olla otettu riittävän selkeästi kantaa siihen, kenen vastuulla järjestelmän tekninen toteutus lopulta olisi, eikä siihen, millaisiin toimenpiteisiin ryhdytään, jos tavanomainen tekninen avustaminen ei riitä esimerkiksi jonkun teknisen häiriön poistamiseen.

14.4 Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Työryhmä pitää tärkeänä, että rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmäkehitystä tarkastellaan riittävän laajana kokonaisuutena yksittäisiä toimintoja koskevan järjestelmäkehityksen sijaan. Sähköisten toimintojen kehittämisen ja automatisoinnin tulee kattaa asioiden käsittelyketju kauttaaltaan aina asian vireille saattamisesta sen arkistointiin asti. Järjestelmien mahdollistamassa toiminnan tehostamisessa tulee ottaa huomioon eri hallinnonalojen tarpeet, jotta viranomaisten välinen yhteistyö olisi mahdollisimman sujuvaa.

Lausuntopalautteessa kannatetaan työryhmän näkemystä.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että tietojärjestelmien kehittämisessä on pyrittävä määrätietoisesti eroon tilapäisresursein toteutettavista pitkäkestoisista ja laajoista hankkeista, joiden toiminnan tukena ei ole riittäviä perusratkaisuja ja -rakenteita. Järjestelmien kehittämiselle on luotava jatkuvasti ylläpidettävä teknisesti ja hallinnollisesti ajantasainen perusta. Tämän perustan varassa tehdään ydinjärjestelmille jatkuvaa ylläpitokehitystä ja lisäksi voidaan tarvittaessa toteuttaa nopeasti myös pieniä erillishankkeita. Osana pysyviä rakenteita on järjestettävä myös rikosprosessin eri toimijoiden välinen yhteistyö muun muassa niin, että tietojärjestelmien kehittämisen tukena on yhteinen tietoarkkitehtuuri. Mainittujen tavoitteiden saavuttaminen vaatii nykyistä parempaa resursointia tietohallintoon.

Oikeusrekisterikeskus kannattaa kokonaistarkastelua hallinnonalarajat ylittäen ja yhteinen tietoarkkitehtuuri ja yhteiset palvelut, mm. koodistopalvelut huomioon. Yhteisellä tietoarkkitehtuuriyhjauksella ja yhteisillä palveluilla mahdollistetaan yhteensopivat tietojärjestelmät koko prosessiketjussa. Samaan aikaan henkilö- ja tietojärjestelmäkehittämisen resurssit prosessiketjun kaikilla toimijoilla tulee varmistaa riittävälle tasolle.

Valtiovarainministeriö on työryhmän kanssa samaa mieltä siitä, että rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmä- ja prosessikehitystä pitää tarkastella riittävän laajana kokonaisuutena yksittäisiä toimintoja koskevan järjestelmäkehityksen sijaan ja että järjestelmien ja prosessien kehitys on yhdenmukaista rikosprosessin eri toimijoilla. Yhdenmukainen ja samanaikainen eri viranomaisten järjestelmäkehitys tukisi myös toiminnallisissa prosesseissa tapahtuvien muutosten yhdenmukaista toteutusta. Viranomaisten järjestelmäkehityksellä ja sen yhteensovittamisella eri viranomaisten kesken voidaan tehostaa toimintaa ja samalla myös parantaa kansalaisten oikeusturvaa.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että rikosprosessiketjun toimijat ovat eri hallinnonaloilla ja työskentelevät eri järjestelmillä ja eri ympäristöissä. Tästä aiheutuu tällä hetkellä ongelmia ja tehottomuutta rikosoikeudenhoidolle. Järjestelmien toiminnallisuuden ja mahdollisten riskien arvioinnissa on katsottava rikosketjua kokonaisuutena eikä järjestelmiä koskevia ratkaisuja voida tehdä vain yhden toimijan perspektiivistä. Näissä tilanteissa korostuu valtiovarainministeriön rooli tiedonhallintalain mukaisena järjestelmiä koskevien hankkeiden valvojana. AIPA-järjestelmän kehittämisen rahoittamiseen ja ohjaukseen on resursoitava lähivuosina riittävästi varoja, jotta järjestelmän käyttöönotosta johtuva tuottavuuden lasku saadaan mahdollisimman nopeasti korjattua edistyneemmillä toiminnallisuuksilla.

Suomen syyttäjäyhdistys yhtyy Valtakunnansyyttäjän toimiston käsityksiin.

Poliisihallituksen mukaan, mikäli siirrytään sähköiseen käsittelyyn, tulisi sen koskea kaikkea aineistoa ja jatkaa koko asiakirjan elinkaaren ajan. Kehittämistyötä olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä poikkihallinnollisesti ja koko rikosprosessin toimivuuden näkökulmasta, aiemman viranomaiskohtaisen kehittämisen sijaan.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan tietojärjestelmien toimivuuden merkitystä lainkäyttötoiminnassa ei voida korostaa liikaa. Tietojärjestelmiin sisällytettävällä automaattisella tarkastuslaskennalla ja muilla automaattisilla varmistuksilla voitaisiin lisätä oikeusvarmuutta ja vapauttaa tuomarin työkapasiteettia rutiinimaisista ”kollauksista” vaikkapa tuomion jäsentyneeseen perustelemiseen. Eri-tyisesti valtioneuvoston oikeuskanslerin suorittamassa laillisuusvalvonnassa

kiinnitetään usein huomiota syyteoikeuden vanhentumista koskeneisiin ja muihin automaattisen tietojenkäsittelyn avulla helposti vältettävissä olleisiin huolimattomuusvirheisiin tuomarin työssä.

Apulaisoikeuskansleri pitää tärkeänä muun ohella sitä, että AIPA:aan tulisi lisätä sellaisia työtä helpottavia toiminnallisuuksia, jotka osaltaan ennaltaehkäisisivät tuomitsemistoiminnassa tapahtuvia inhimillisiä virheitä ja tehostaisivat työskentelyä. Laillisuusvalvontakäynneillä on tuotu esille muun ohella aineiston salassapidon korjauksiin liittyviä ongelmakysymyksiä esimerkiksi siltä osin kuin ylemmässä tuomioistuimessa tehtävät aineiston salassapidon korjaukset eivät välity asiaa aiemmin käsitelleelle alemmalle tuomioistuimelle.

Tuomariliitto vastustaa ehdotusta, että järjestelmät tuottaisivat automaattisesti päätöksiin ja niiden perusteluihin valmiin pohjan ehdotusteksteineen. Suunnitel-lakin olevien järjestelmien ominaisuudet huomioon ottaen ehdotusta ei voida pitää realistisena. Järjestelmän tuottama pohja olisi suoraan käyttökelpoinen ainoas-taan otsikoiden osalta. Ehdotustekstien sijasta olisi tärkeää, että järjestelmissä olisi käyttäjän valittavana valmiita fraaseja ja vaihtoehtoja, joita olisi mahdollista luoda ja muokata lisää kunkin käyttäjän toimesta. Järjestelmiin tulee myös ehdottomasti saada apuvälineet luonteeltaan teknisiin ja laskennallisiin tarkastuksiin, jotka nykyiseen tapaan manuaalisesti suoritettuina ovat alttiita virheille ja vievät resursseja muusta toiminnasta. Merkittävin puute uusien tietojärjestelmien kehittämisessä on se, että tavoitetasoksi on alkuperäisestä tavoitteesta poiketen hyväksytty nykyisiä vanhentuneitakin järjestelmiä heikompi toiminnallisuus ja tavoitetaso ”Minimum Viable Product” (MVP).

Turun hovioikeus pitää tuomioistuinten käytännön työn näkökulmasta AIPA:n jatkokehittämistä erittäin tärkeänä. Tiedonkulkua on syytä kehittää mahdollisimman paljon automatisoiduksi, jolloin samaa asiaa ei tarvitse kirjata eri järjestelmiin.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että tällä hetkellä käytössä olevat järjestelmät – myös rikosasioissa myöhemmin käyttöön tuleva AIPA – sisältävät paljon tarpeetonta manuaalista työtä kuten skannaamista ja kirjaamista, ja useampia työvaiheita tulisi sähköistää ja automatisoida. Julkishallinnossa esimerkiksi Verohallinnon digitalisointi ja sähköinen asiointi vaikuttaa toteutuneen hyvin ja työtä tehostaen, kun taas huonoja esimerkkejä löytyy muun muassa terveydenhuollosta (Apotti). Tuomion laatimisen ja asiakirjahallinnan lisäksi oikeudenkäyntien ja niiden liittyvien aineistojen kasvaessa erilaiset organisoituihin, suurien datamäärien hallintaan, datan etsimiseen ja löytämiseen sekä tekstintuottamiseen liittyvät sähköiset apuvälineet (sovellukset, järjestelmät, tekoäly) tehostaisivat toimintaa.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus toteaa, että tietojärjestelmät, kuten tuomioistuinlaitoksen AIPA, ovat monimutkaisia ja niiden toteuttaminen ja kehittäminen ovat kallista ja aikaa vievää. Tekninen kehitys on lisäksi niin nopeaa, että valmistuessaan järjestelmät uhkaavat jo olla teknisesti vanhentuneita. Tämänkin vuoksi koko rikosprosessiketjun järjestelmien kokonaistarkastelu on kannatettavaa. Lukuisat rajapinnat tuottavat kustannuksia ja järjestelmien toiminnan epävarmuutta. Järjestelmien on oltava helppokäyttöisiä ja lisätä työskentelyn tehokkuutta.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden lausunnon mukaan työaika- ja kustannussäästöjen saaminen edellyttäisi, että järjestelmät otetaan tuomioistuinlaitoksen käyttöön vasta toimintavalmiina eikä "testiajoon". Huonosti toimivilla järjestelmillä lisätään jo ennestään kuormitetun henkilöstön työmäärää eikä saavuteta ajansäästöä.

Juristiliitto painottaa, että rikosprosessin sujuvoittamiseen liittyvät olennaisesti toimenpiteet, joilla järjestelmien toimivuutta ja toimintavarmuutta parannetaan. Toimivat järjestelmät ja sujuva tietojenvaihto järjestelmien välillä parantaa myös eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Toimimattomat järjestelmät aiheuttavat nykyisellään merkittävää haittaa sekä pitkittyvinä prosesseina että lisääntyvänä virheriskinä. Sähköisten ratkaisujen kehittäminen tulee asettaa kunkin toimijan osalta keskitetysti valmisteltaviksi, kuten esimerkiksi tuomioistuinten osalta Tuomioistuinviraston vastuulle.

Asianajajaliitto kiinnittää huomiota siihen, että myös puolustuksella tulee olla mahdollisuus saada aineisto haltuunsa.

Tietosuoja-valtuutetun toimisto huomauttaa, että kun puhutaan rikosvastuun toteuttamiseen osallistuvien viranomaisten henkilötietojen käsittelystä, on mahdollisia muutoksia arvioitava rikosasioiden tietosuojalain (1054/2018) kannalta ja arvioitava erikseen mahdollisia muutos- ja täydennystarpeita. Esitutkintaviranomaisen osalta on säädetty erikseen henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annetussa laissa (919/2019). Syyttäjälaitoksen osalta on vireillä esiselvityshanke.

15 Ehdotusten vaikutukset

Useat lausunnonantajat korostavat riittävien resurssien tarpeellisuutta.

Poliisihallitus katsoo, että esityksillä olisi laajasti toteutuessaan huomattavia vaikutuksia. Millään ehdotuksella ei ole heikentävää vaikutusta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taikka muihin perus- ja ihmisoikeuksiin tai niistä johdettuihin muihin oikeuksiin. Mikäli joitain heikennyksiä olisikin havaittavissa, ovat prosessiekonomiset syyt yhteiskunnan kokonaisedun kannalta näitä mahdollisia heikennyksiä suuremmat. Poliisihallituksen mukaan on muistettava, että kehitysehdotuksilla parannetaan myös yksilön, erityisesti asianomistajan, mutta myös vastaajan oikeutta esimerkiksi oikeudenkäynnin ja sitä edeltävän esitutkinnan keston osalta. Taloudelliset vaikutukset koostuvat lähinnä koulutuksista sekä järjestelmämuutostarpeista.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden mukaan parhaimmillaan työryhmän ehdotukset tehostaisivat koko rikosprosessiketjun toimintaa ja mahdollistaisivat niukkojen resurssien käyttämisen tarkoituksenmukaisemmalla ja prosessiekonomisemmalla tavalla. On kuitenkin muistettava, ettei kenenkään oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin saa säästösyistä loukata ja ettei yksinomaan taloudellisten tekijöiden tule olla prosessin sujuvoittamisen ajureita. Sujuvoittaminen vaatii ehdotetun kaltaisia uudistuksia, prosessiketjun toimijoiden toimintatapojen kehittämistä sekä niiden perusrahoituksen turvaamista.

Tuomariliitto kiinnittää huomiota, että jatkovalmistelussa ehdotusten vaikutusten arviointia ei pidä tehdä pistemäisesti. Tehtävien siirtäminen viranomaiselta toiselle edellyttää vastaavasti lisäresursseja vastaanottavassa viranomaisessa, koska kaikki oikeudenhoidon toimijat ovat aliresusoituja. Rikosprosessin sujuvuuteen ja korkeaan laatuun on vaikutusta myös sillä, että tuomarit tekevät nykyisin tehtäviä, joista aikaisemmin huolehtivat sihteerit, haastemiehet ja esittelijät. Avustavan henkilökunnan määrällä ja osaamisella on keskeinen merkitys. Hovioikeuksissa esittelijöiden määrän vähentäminen on puolestaan vaikeuttanut uusien tuomareiden rekrytointia.

Juristiliitto toteaa, että jokainen uudistus – vaikka tarkoituksena olisi prosessin keventäminen – edellyttää riittävien resurssien varmistamista. Lainsäädäntöön tehtävät erillismuutokset saattavat aiheuttaa tulkintakysymyksiä ja tehdä lainsäädännöstä entistä vaikeaselkoisempaa. Pientenkin erillismuutosten yhteydessä tulee taloudelliset vaikutukset selvittää tarkasti ja aiheutuvat kustannukset, kuten lainkäyttöhenkilöstön riittävään mahdollisuuteen kouluttautua, on kompensoitava täysimääräisesti.

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, että rikosprosessin sujuvuudessa on kysymys rikosoikeudenhoidon toiminnan tuottavuudesta. Sujuvuudesta ja tuottavuudesta puhuttaessa olisi tärkeää pohtia myös sitä, kannattaako esimerkiksi tuomareilla ja syyttäjillä teettää töitä, joista ennen huolehtivat sihteerit. Tuomioistuini- ja syyttäjälaitoksen avustavan henkilöstön kuten käräjäsihteerien ja syyttäjänsihteerien määrä ja heidän työnsä merkitys on ratkaisutoiminnan tuottavuuden kannalta olennainen asia.

Puolustusministeriö toteaa, että muistiossa ei ole arvioitu juurikaan ehdotusten vaikutuksia viranomaisten kannalta ja toisaalta tarkka vaikutusarviointi on hankalaa, koska mahdolliset muutokset edellyttävät jatkovalmistelua tai tarkempaa selvittämistä. Yleisesti voidaan todeta, että toteutuessaan suuri osa muistion esitutkintaa koskevista ehdotuksista aiheuttaa tarvetta päivittää Puolustusvoimien esitutkintaan liittyviä ohjeita ja määräyksiä sekä tarvetta kouluttaa esitutkintaa suorittavia henkilöitä. Kuulustelujen tallentaminen nykyistä laajemmassa mittakaavassa edellyttää tarvittavan tallennuskaluston hankkimista vähintään Pääesikuntaan, mutta mahdollisesti myös suurimpiin joukko-osastoihin. Etenkin joukko-osastojen osalta vaihtoehtona on pyytää poliisilta virka-apua tallennettavan kuulustelun suorittamiseksi, mikä toisaalta taas aiheuttaa lisätyötä poliisille. Tallenteiden säilyttäminen vaatii myös lisää tallennustilaa. Hankintakustannusten lisäksi tallennuskaluston ylläpito ja käyttökoulutus aiheuttavat kustannuksia.

Asianajajaliitto katsoo, että työryhmän muistioon sisältyy huomattava määrä toteuttamiskelpoisia ehdotuksia. Kehittämisehdotuksilla on pyritty helpottamaan erityisesti esitutkintaviranomaisten työtaakkaa. Kehittämisehdotukset saattavat kuitenkin lisätä avustajien työtä. Toisaalta prosessin sujuvoittaminen vähentänee rikosasioihin liittyvää tyhjäkäyntiä, ja Suomen Asianajajaliitto suhtautuu erittäin myönteisesti esimerkiksi tapoihin vähentää istuntojen peruuttamisia.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan rikosprosessia tulee tarkastella kokonaisuutena ja henkilö- ja tietojärjestelmäkehittämisen resurssit prosessiketjun kaikilla toimijoilla tulee varmistaa riittävälle tasolle.

Tulli katsoo, että muistion mukaisilla toimenpiteillä voidaan merkittävästi tehostaa rikosprosessia ja samalla toivottavasti myös lyhentää juttujen käsittelyaikoja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että muistion laatineella työryhmällä ei ole ollut aikataulullisista syistä mahdollisuutta arvioida laajemmin ehdotusten keskinäisiä vaikutuksia, mikä tulee ottaa huomioon asian jatkovalmistelussa. Kokonaisvaltainen vaikutustenarviointi niin rikosprosessin kuin kansalaistenkin näkökulmasta on THL:n näkemyksen mukaan tarpeen. THL:n näkemyksen mukaan tulee varmistaa, ettei rikosprosessin sujuvoittamisella aiheuteta tahattomasti negatiivisia vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille, kuten lapsille.

16 Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Tuomioistuinviraston mukaan työryhmän toimeksianto on ollut laaja ja toimikausi lyhyt. Tästä johtuen monet tehdyistä ehdotuksista ovat jääneet luonnosmaisiksi. Ehdotukset vaativat jatkovalmistelua, jossa nyt tehdyistä hieman sirpalemaisista ehdotuksista voidaan muodostaa johdonmukaisia kokonaisuuksia ja samalla pystytään arvioimaan uudistusten vaikutuksia. Jatkovalmistelu on kuitenkin pyrittävä järjestämään niin, että rikosprosessin periaatteiden näkökulmasta ongelmattomia ja nopeavaikutteisia muutoksia voidaan toteuttaa viipymättä pidempikestoisen valmistelun rinnalla.

Liikenne- ja viestintäministeriö kiinnittää huomiota muistiossa ehdotettujen toimenpiteiden vaikutusten arviointien puutteisiin. Käytännössä arviointia ei ole muistiossa tehty lainkaan. Muistiossa todetaan, että ehdotusten vaikutusarviointia sekä yksittäisenä toimena että kokonaisuutena toisiinsa nähden tullaan vielä tekemään. Vaikutusten arviointi on kuitenkin liikenne- ja viestintäministeriön näkemyksen mukaan välttämätöntä, jotta ehdotettavien toimenpiteiden vaikuttavuutta ja toteuttamiskelpoisuutta on mahdollista arvioida. Ministeriön mukaan on tärkeää, että toimenpiteiden vaikutusten arviointia tehdään hankkeen jatkovalmistelussa.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus toteaa, että prosessien sujuvoittamista pohtineita erilaisia selvityksiä on tehty viime aikoina lukuisia ja niitä lienee tälläkin hetkellä käynnissä. Kärjäoikeus toivoo, että selvitykset, raportit ja muistiot käytäisiin kootusti läpi ja että niitä edistettäisiin tarvittavilta osin yhdessä. Nyt työskennelleen työryhmän osin ennakkoluulottomat ehdotukset luovat hyvän pohjan rikosprosessin sujuvoittamisen jatkoselvittämiselle.

Valtiovarainministeriö pitää toivottavana, että mahdollinen rikosprosessin kokonaistarkastelu käynnistettäisiin ns. elämäntapahtumaperusteisesti, jonka jälkeen olisi mahdollista arvioida tarkemmin eri viranomaisten toimintaan, tietojärjestelmiin ja niiden yhteentoimivuuteen kohdistuvia kehittämis- ja muutosvaikutuksia. Erityisen tärkeää on varmistaa rikosprosessiin kytkeytyvien viranomaisten valtakunnallisesti yhdenmukaiset toimintamallit ja käytännöt. Muistiossa useaan otteeseen todettu rikosprosessin kokonaisuudistuksen tarve on perusteltu kansalaisten oikeusturvan parantamiseksi sekä eri viranomaisten toimintaedellytysten ja tuottavuuden kehittämiseksi.

Juristiliiton näkemyksen mukaan lukuisia prosessisäännösten uudistuksia ei voi tehdä ilman prosessilainsäädännön kokonaisuudistusta, jossa korjataan myös jo nyt lainsäädännössä olevat puutteellisuudet, virheet ja epäselvyydet. Nämä aiheuttavat jo nyt oikeuskäytännön vaihtelevuutta sekä prosessin hankaloitumista ja pitkittymistä tulkintakysymysten vuoksi. Samalla on voitava huomioida lainsäädäntökehikön kehittämisessä jo nykyiset käytössä olevat sähköiset toimintatavat ja digitaalisuuden edistäminen. Juristiliitto kuitenkin korostaa sitä, että rikosprosesseja on mahdollisuus sujuvoittaa ja käsittelyaikoja lyhentää usein myös käytännön toimenpiteillä, yhtenäisillä toimintatavoilla ja eri prosessiin osallistuvien viranomaisten välisellä yhteistyöllä. Näitä tapoja on syytä kehittää jatkuvasti.

Helsingin käräjäoikeuden mukaan olisi harkittava, edellyttääkö rikosprosessin tehostaminen laajempaakin menettelyjen uudistamista yksittäisten toimenpiteiden sijaan. Nykyinen laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa on tullut voimaan vuonna 1997, ja sen menettelysäännöt on laadittu aikana, jolloin vakavienkin rikosten oikeudenkäynnit olivat nykyistä paljon yksinkertaisempia ja suppeampia.

Asianajajaliitto kannattaa rikosprosessin sujuvoittamista ja katsoo, että työryhmän muistio sisältää huomattavan määrän toteuttamiskelpoisia ehdotuksia, joilla pystytään sujuvoittamaan oikeudenhoitoa sekä säästämään kaikkien oikeudenkäyntien osapuolten aikaa ja muita resursseja. Asianajajaliiton näkökulmasta rikosprosessin sujuvoittamista selvitettäessä on keskeistä huolehtia ja varmistaa rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeusturvan toteutuminen rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Asianajajaliitto pitää ensiarvoisen tärkeänä, että oikeusturva ei saa prosessia uudistettaessa vaarantua prosessitaloudellisten syiden varjolla.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan hovioikeusmenettelyn kehittämisessä vaihtoehtona Ruotsin mallin suoralle seuraamiselle Suomessa voitaisiin luoda videoiden ja litteroidun materiaalin yhdistelmään perustuvia sujuvampia toimintamalleja. Litteroinnit vähentäisivät olennaisesti tarvetta katsoa videoita ainakaan kokonaan ja ne lyhentäisivät pääkäsittelyjen kestoja. Tunnin tai parin ajansäästö hovioikeuden istuntoajassa tarkoittaa helposti yhden lakimiestyöpäivän suuruisia säästöjä. Kun tämä vastaa kahden tai kolmen sihteerityöpäivän kustannusta, puhumattakaan automaattisen puheentunnistuksen tuomista mahdollisuuksista, olisi litteroinnin tuotantokustannus varsin pieni verrattuna sen tarjoamiin säästömahdollisuuksiin.

Puolustusministeriö pitää tärkeänä, että Puolustusvoimien sekä edustaja kutsutaan mukaan jatkovalmisteluun, ottaen huomioon, että Puolustusvoimat on yksi esitutkintaviranomaisista. Lisäksi puolustusministeriölle olisi varattava mahdollisuus harkintansa mukaan nimetä edustaja jatkovalmisteluun.

Vaasan hovioikeus toteaa, että Syyttäjälaitoksen syyttäjälueudistus on aiheuttanut ongelmia Pohjanmaalla. Rikosasioiden käsittelyssä on ollut havaittavissa selviä viiveitä. Syyttäjälueudet ovat muodostuneet liian suuriksi. Syyttäjälaitoksessa toteutetut uudistukset eivät saisi vaarantaa rikosprosessin tehokkuutta. Myös **Varsinais-Suomen kärjäoikeuden** mukaan Syyttäjälaitoksen toteutettu organisaatiouudistus osoittaa, että rikosasioiden käsittelyketjun yhden osan muuttaminen aiheuttaa väistämättä ongelmia ketjun seuraavassa lenkissä. Usean eri poliisipiirin, kärjäoikeuden ja hovioikeuden alueelle ulottuva aluesyyttäjävirsto aiheuttaa jatkuvaa epäselvyyttä, kuka ja miten mitäkin asiaa hoitaa, ja syyttäjien laaja toiminta-alue aiheuttaa asioiden käsittelyn viivästymistä tuomioistuimessa.

Helsingin oikeusaputoimisto kannustaa arvioimaan kaikkia esitettyjä toimenpiteitä kokonaisuutena ennen kaikkea kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin, keskeistä on rikosprosessin alkuvaihe. Mitä vähemmän juttuja tulee poliisilta tuomioistuihin (mm. sovittelu), ja mitä paremmin valmisteltuja ja tutkittuja ovat ne jutut, jotka tulevat, sitä enemmän säästyy työtä ja resursseja rikosprosessin loppupäässä. Toiseksi, kaikkia keinoja on arvioitava siitä näkökulmasta, millä yksittäisellä toimenpiteellä saadaan toteuttamiskustannuksiinsa nähden merkittävimmät sujuvoittamishyödyt.

Demla ry pitää tarpeellisena, että lainsäädännöllisten uudistusten lisäksi selvitetäisiin huolellisesti vallitsevia työkäytäntöjä esitutkinta-, syyteharkinta- ja tuomioistuinkäsittelyissä, ja pyrittäisiin aktiivisesti löytämään tehokkaampia työskentelyn tapoja. Työryhmän ehdotus säännöllisesti kokoontuvan yhteistyöforumin perustamisesta eri viranomaisten välisen yhteistyön kehittämiseksi on kannatettava.

Apulaisoikeuskanslerin mukaan rikosprosessin sujuvuuden ja kokonaiskäsittelyaikojen lyhentämisen kannalta Suomen oikeudenhoidon resurssien riittävyys on ajankohtainen ja tärkeä aihe. Oikeudenhoidon resurssien riittävyys tulisi turvata. Parhaimmalla lainsäädännöllä ja prosesseilla ei voida estää oikeudenhoidon ongelmia, mikäli riittävää henkilöstöä tehtävien suorittamiseen ei ole. Myös **Julkiset oikeusavustajat ry** pitää tärkeänä rikosprosessin sujuvoittamisen kannalta, että prosessin jokaisessa vaiheessa olisi riittävät resurssit käsitellä asiat riittävän ripeästi. Sopimisella ja karsimisella ei saa heikentää kansalaisten oikeusturvaa ja kiertää sitä, että resurssit eivät ole riittäviä.

Digi- ja väestötietovirasto toivoo, että rikosprosessiin liittyvän sähköisen asioinnin ja asiointia koskevan lainsäädännön kehittämisessä sen tuottamat sähköisen asioinnin tukipalvelut huomioidaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos arvioi asianosaisten oikeusturvan heikentyneen rikosten selvitystason heikennyttyä. Oikeusturvan heikentymisellä on vaikutuksia kansalaisten hyvinvointiin, sillä oikeuden toteutuminen voi edistää myös rikoksista selviytymistä. Näin ollen rikosten selvittämättä jättämisellä voi olla negatiivisia vaikutuksia kansalaisten psyykkisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden näkökulmasta. Tällä on inhimillisen kärsimyksen ohella myös kansantaloudellisia vaikutuksia.

Rikosuhripäivystys suhtautuu lähtökohtaisesti myönteisesti kaikkiin rikosprosessin nopeuttamiseen tähtääviin ehdotuksiin, koska tällä hetkellä prosessi on uhrien kannalta valitettavan pitkä. RIKU on kuitenkin jossain määrin huolissaan siitä, että puhtaasti prosessin nopeuttamiseen tähtäävillä toimenpiteillä ja muutoksilla uhrien oikeusturva heikentyy ja jopa vaarantuu. Rikoksen uhriksi joutuminen on usein uhrille traumaattista, eikä uhrilla ole mitään käytännön kokemusta prosessista ja omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, joten säännöksillä ei tule asettaa uhreille sellaisia velvollisuuksia, joita he eivät käytännössä aina kykene täyttämään ja joiden täyttämättömyydestä seuraa oikeudenmenetyksiä. Rikosprosessin tehostamisen kannalta on myös ensiarvoisen tärkeää, että kaikkien viranomaisten noudattamat käytännöt ja työtavat ovat tosiasiallisesti prosessia nopeuttavia ja työtaakkaa keventäviä.

Rikosuhripäivystys on aiemmissa kannanotoissaan tuonut esille tarpeen sähköisen järjestelmän luomiseksi erilaisten oikeudenhoitoon liittyvien asioiden hoitamiseksi. Tällainen ”Oikeudenhoidon OmaKanta” sujuvoittaisi monia tässäkin muistiossa esille nostettuja asioita kuten tiedonkulkua ja tiedoksiantoa. Rikoksen uhrien kannalta jo pelkästään se, että uhri voisi yhdestä järjestelmästä käydä tarkistamassa, mitä hänen tapauksessaan on tapahtunut, auttaisi häntä hoitamaan rikosasiaansa sujuvasti ja helpottaisi epävarmuuteen liittyvää ahdistusta. Tällä hetkellä moni uhri joutuu olemaan jopa vuosia epätietoisuudessa siitä, mitä hänen tapauksessaan on tapahtunut, mikä on omiaan aiheuttamaan turhaa stressiä ja ahdistusta.

Oulun käräjäoikeus toteaa, että tilastoista on havaittavissa selviä hovioikeuspiiri-kohtaisia eroja kokonaiskäsittelyajoissa. Niiden taustalla olevia syitä on tarpeen tarkastella ja pyrkiä hyödyntämään toisaalla omaksuttuja hyviä käytänteitä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että rikosprosessia pyritään tehostamaan kaikissa sen vaiheissa. Esitutkintaa, syyteharkintaa ja tuomioistuimia koskeville lainsäädännöllisille ratkaisuille ja työkäytäntöjen muuttamiselle on selkeä tarve. Rikosprosessia sujuvoitettaessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin asiakasryhmiin ja huolehdittava siitä, että heidän oikeutensa toteutuvat. Tarve sujuvoittaa rikosprosessia ei saa heikentää tai vaarantaa rikosten osapuolten oikeuksia. Jatkovalmistelussa on tehtävä erityisen huolellista

vaikutusten arviointia ja eri suuntaan puhuvien intressien välistä punnintaa. Rikosten osapuolten ja muiden rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä erityisesti yhdenvertaisuus- ja sukupuolivaikutukset on otettava huomioon.

Helsingin kärjäoikeus toteaa, että tuomioistuinten välillä on merkittäviä eroja rikosasioiden laajuudessa, laadussa ja käsittelyajoissa. Rikosprosessin tehostaminen valtakunnallisesti edellyttää asioiden käsittelyn tasaisempaa jakautumista. Muistiossa ei oteta kantaa forumsäännösten uudistamiseen eikä muihin vaihtoehtoihin ruuhkautuneimpien tuomioistuinten tilanteen helpottamiseksi. Tämä näkökulma tulisi kuitenkin jatkovalmistelussa ottaa huomioon.

Lainsäädännöllisten muutosehdotusten lisäksi muistiossa esiin tuotu yhteistyö koko rikosprosessiketjun eri toimijoiden kanssa on syytä pitää mielessä ja sitä tehostaa. Valmisteluun liittyen kärjäoikeus nostaa myös esiin tarpeen kansliatyön yksinkertaiseksi. Kärjäoikeus esittää pohdittavaksi, olisiko mahdollista saada asianosaisten esitutkintaan ilmoittamat vaatimukset ja niihin liittyvä todisteet sellaisinaan huomioon otettaviksi kärjäoikeudessa vaatimuksina. Kärjäoikeus tiedustelee yksityisoikeudellisia vaatimuksia, mihin asianosainen ei välttämättä vastaa siitä syystä, että hän olettaa kertaalleen esitettyjen vaatimusten tulevan sellaisinaan huomioon otettaviksi.

Demla ry kannattaa muistion sivulla 51 mainittua Tullin ehdotusta huumausaineen käyttörikosta koskevan tunnusmerkistön laajentamisesta ja toteaa, että vuonna 2001 voimaan saatettu tunnusmerkistö (RL 50:2a) on aivan liian kapea. Jos huumausaineen käyttäminen säilytetään kriminalisoituna, tunnusmerkistöä on syytä laajentaa koskemaan muitakin nykyisin perustunnusmerkistön mukaisena huumausainerikoksena rangaistavia tekoja, kuten vähäisen määrän maahantuontia tai viljelemistä. Jos käyttäminen dekriminalisoitaisiin, rikosnimikkeenä voisi huumausaineen käyttörikoksen sijasta olla lievä huumausainerikos. **Valtiovarainministeriön** vero-osasto on aikaisemmin kannattanut Tullin aloitetta ja kannattaa siten myös tässä sakkomenettelyn soveltamisalan laajentamismahdollisuuksien selvittämistä.

Tuomariliitto pitää tärkeänä, että pääkäsittelyiden peruuntumisten ja lykkäytymisten syitä ja määriä selvitetään tarkemmin, koska ne kuormittavat merkittävästi tuomioistuinlaitosta ja syyttäjälaitosta ja niistä aiheutuu huomattavaa haittaa asianosaisille. Pääkäsittelyiden peruuntumisia ja lykkäytymisiä aiheutuu myös syistä, joihin on mahdollista puuttua muun muassa menettelytapoja muuttamalla ja käyttämällä tehokkaammin jo olemassa olevia keinoja sekä kouluttamalla. Rikosprosessin sujuvuutta laajassa mielessä tarkasteltaessa on otettava huomioon myös hovioikeuksien jatkokäsittelylupajärjestelmä, jonka osalta on syytä selvittää

mahdollisuuksia laajentaa sen soveltamisalaa edelleen. Lisäksi Tuomariliitto ehdottaa esitutkintaa koskevaa sääntelyä muutettavan siten, että jatkossa syyttäjä johtaisi esitutkintaa.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan syyttäjävetoinen esitutkinta olisi tehokkain tapa sujuvoittaa rikosprosessia. Erityisesti vaativissa rikosasioissa syyttäjän tulisi toimia tutkinnanjohtajana.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-025-3 (PDF)